חסידות · ר' צדוק הכוהן

דברי סופרים

רבי צדוק הכהן רבינוביץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברי סופרים

רבי צדוק הכהן רבינוביץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברי-סופרים/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 4
פרק ג 5
פרק ד 6
פרק ה 7
פרק ו 7
פרק ז 8
פרק ח 9
פרק ט 10
פרק י 11
פרק יא 13
פרק יב 15
פרק יג 16
פרק יד 18
פרק טו 19
פרק טז 20
פרק יז 21
פרק יח 22
פרק יט 23
פרק כ 24
פרק כא 25
פרק כב 26
פרק כג 28
פרק כד 29
פרק כה 29
פרק כו 31
פרק כז 32
פרק כח 32
פרק כט 35
פרק ל 37
פרק לא 38
פרק לב 39
פרק לג 42
פרק לד 46
פרק לה 47
פרק לו 49
פרק לז 54
פרק לח 55

פרק א

בעזה"י שיל"ת. אחל"ד ול"ב והמחבו"ד בא"י חה"ד. **דברי סופרים** והוא ליקוטים מדברי רבותינו ז"ל מה שהוצאתי מדבריהם איזה פנינים.

אדם הנקי מתאות ונגיעה לעצמו בודאי יש לו להרגיש כשמקיים פקודי ד' ישרים שמחת לב, ואף על פי שמפסיד על ידי זה ממונו וכיוצא, כיון דהמצוה בכך ומצות ד' יקרה ממאודו, ואם מרגיש צער זה סימן שאינו מצוה, וזה שאמרו בגיטין [ל"ז רע"ב] א"ר נתלי ליה עד דאמר ליה, ומייתי אחר כך העובדא דרבה דהוה עציב יעוין שם, ונראה לי דמהך עובדא הוא שעמד על דרך הלכה זו דאין מצות שמיטה אלא בדבור משמט אני לא בפועל ותלי ליה וכו', דאין המצוה לשמט באמת ולפיכך היה עצב ולולי כן לא היה עציב, ואף על פי דרבה החזיק עצמו לבינוני כדאיתא בהרואה [ס' ב'] שעדיין לא היה לבו חלל בקרבו לגמרי, מכל מקום ידע בנפשיה דמוכן לשמוע בעצת יצר טוב ולהתגבר נגד יצר הרע לעשות מצות ד' בשמחה ולא להתעצב מזה אילו היה מצווה, ודבר זה רק לשרידים אשר ד' קורא.

פרק ב

כשמזדמן לאדם איזה דבר סכנה וניצול, זה סימן שיש עליו דין עונש אותו דבר שהיה ראוי לבוא עליו, אלא שהשם יתברך ברוב רחמיו וחסדיו לא יחפוץ במות המת כל אחד בשובו מדרכיו וחיה והצילו בנס נגד שורת הדין. והזמין לו זה לעוררו על ידי זה שישוב, וכמו שאמרו בשבת [קכ"א ב'] בנזדמנו לו נחשים ועקרבים ונשופין בו ולא הרגן שנזדמנו להרגו ונעשה לו נס, ופירש רש"י והראה לו הקב"ה שחטא, וכן איתא [בבא בתרא י' א'] אשתמיט כרעא ובעיין למיפל אמר השתא איחייב וכו' שמא עני בא וכו' יעויין שם, ועכל אחד בברכת הודאה הגומל לחייבים טובות, דלולי היה חייב לא היה צריך ליכנס למקום סכנה כלל, ונראה בקריעת ים סוף שהוצרכו ליכנס לים בסכנה ושבט יהודה בראש כמה שכתוב (סוטה ל"ז, שוחר טוב ע"ו.) על פסוק היתה יהודה לקדשו, היה בשביל חטא מכירת יוסף שיהודה היה העיקר בזה, דעל כן הורידוהו מגדולתו כמו שכתוב (שמות רבה פרשה מ"ב) על פסוק וירד יהודה, וגונב נפש ומכרו בחנק כדתנן בריש פרק הנחנקין ודינו בידי שמים לטבוע בנהר כמו שאמרו בכתובות [ל' ב',] וגזירת הבן הילוד היאורה תשליכוהו נגזר גם כן בשביל עוון זה, ועדיין לא הטהרו עד קריעת ים סוף דהים ראה ארונו של יוסף (שוחר טוב קי"ד) שהעלוהו אחיו על ידי שבועתו, דכבר נתפייסו יחד אז וינוס, [ומה שאמרו ז"ל (סנהדרין ק"י.) דחשדוהו למשה רבינו ע"ה באשת איש, יש

לומר שראו וטעו כאצטגניני פרעה דמושיען של ישראל ילקה במים וחשבו דיטבע והוא בעוון אשת איש דבחנק, ונראה דהשלכתו ליאור היה גם כן לעוררו כי צריך תיקון על עוון זה מתולדה ומגלגול ראשון שהיה גם כן בדור המבול, כמה שכתוב בזוהר [פנחס רט"ז ריש ע"ב] ונרמז בדברי רז"ל [חולין קל"ט ב'] משה מן התורה מנין בשגם הוא בשר, וחטאם בזנות דאשת איש דעונשו חנק וטביעה שעל כן נידונו בטביעה במבול, והוא בא לידי כך וניצול לעוררו דצריך להשתדל לתקן זה, ועל כן פירש מן האשה (שבת פ"ז.). על דרך שאמרו רז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג) בדוד המלך ע"ה חייך אני מתאבך דבר המותר לך, דזהו דרך בעל תשובה כמו שאמרו בפרק זה בורר (כ"ה:) בחזרת הפסולין שצריך למנוע גם משערי ההיתר דאפילו בחנם לא עבדי דאפילו לעכו"ם לא מלוה עיין שם].

פרק ג

כל הקנינים של אדם הם שייכים לו בתולדה ובשורשו, וכמו שאמרו בריש סוטה (ב'.) דמכריזין קודם יצירה בת פלוני לפלוני וכן שדה פלונית לפלוני, שגם זה דוגמת זיווג שיש לו חיבור בשורש, ועכל אחד בסוטה (מ"ז.) ג' חנות הן חן אשה על בעלה ומקח על מקחו, דזהו הסימן שהוא זיווג ומקחו השייך לו כאשר יש לו חן בעיניו והוא חושק בו דוקא, ועכל אחד [ב"מ ל"ח א'] אדם רוצה בקב שלו יותר וכו', ואף על פי שהכל אחד וג"ז כשיקנה יהיה שלו, אבל זה הוא מקחו ושלו בשורש יש לאדם חשק בזה דוקא, ושם [ק"ה א'] חטי מארעאי בעינא, כי שדה הנגזר לו יש לה שייכות עם שורש נשמתו, ועכל אחד [בבא בתרא י"ב סוף עמוד ב'] מעלינן ליה כנכסי דבי בר מריון עיין שם בתוספות בשם ר"ת שאין רוצה למכור אלא בדמים יקרים, ובבית יוסף [חושן משפט סימן קע"ד] בשם תשובת הרא"ש הקשה על זה דזהו מדת סדום שלא ליתן שלו אלא דמים יקרים אף על פי שהוא לא חסר רק שחבירו נהנה עיין שם, אבל באמת לתת את שלו לאחר לא שייך כלל מדת סדום, דאדם רוצה בשלו והוא יקר אצלו, והתם נמי מה שיזכה בגורל הוא בירור מן השמים שהוא שייך לו ורוצה בזה דוקא, ועל כן אין טעם בחשק ורצון כי אדם חושק השייך לו ויש לו חן בעיניו יותר מדבר אחר המשובח ממנו, וכדרך שאמרו (סוטה שם) בחן מקום על יושביו מההוא דאלישע אף על פי שהארץ משכלת, רק המקום יש לו גם כן שייכות לאותן יושבים דאין לך אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל (עיין תוספות בבא בתרא מ"ד: דיבור המתחיל אלא), וזהו חלקו השייך לו בשרשו דעמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, ובעילוי דמים יוכל למכור בעולם הזה גם דבר השייך לו, כי

כשנותן לו כל כך עד שיחשוק בזה יותר, זה מורה דבזה יוכל למלאות ולהשלים קנינים השייכים לו יותר, ויש בזה דברים עמוקים.

פרק ד

מה שכתוב פרק א' דאבות אל תהיה וכו' על מנת לקבל פרס, לכאורה לשון פרס משמע מזונות עולם הזה, וכמו שאמרו [עירובין ע"ב סוף עמוד ב'] במקבלי פרס, [על גבי א'] בקבלות פרס ובכמה דוכתיה, וכן ברש"י אבות פירוש דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משמע דוקא שכר עולם הזה וגם זה משום דליכא, אך בפסחים [ח' סוף עמוד א'] משוה על מנת שאהיה בן עולם הבא על מנת שיחיה בני, ועיין שם ברש"י ותוספות ברע"ב שזהו שלא לשמה ועל מנת לקבל פרס ומכל מקום הוא צדיק גמור דישראל אין תוהה, ועיקר מצוה אין כן, ועיין במדרש אבות שם דדוקא צדיק גמור נקרא ולא חסיד, והיינו דצדיק נקרא משום דלעולם יעסוק וכו' אפילו שלא לשמה (פסחים נ:) ובנדרים [ס"ב א'] פירוש למוד מאהבה וכו' עשה דבר לשם פעלן וכו' והוא מספרי עקב [סוף פרשה מ"ח,] ושם חשיב גם כן שלא ילמוד בשביל שאריך ימים לעולם הבא, אבל נראה דמכל מקום גם זה כשהכוונה רק לגרמיה שיהיה בן עולם הבא ושיאריך ימים לעולם הבא ושיהיה לו טוב לעולם הבא דבזה אין נפקא מינא בין פרס דעולם הזה לדעולם הבא, אבל מה שהוא עיקר עולם הבא דנהנין מזיו השכינה (ברכות י"ז.) דזהו לאו הנאת גרמיה, ואף בעולם הזה מי שזוכה לכך והוא השעה אחת דתשובה ומעשים טובים בעולם הזה שיפה מכל העולם הבא (אבות פרק ד') ושכר מצוה מצוה, [ועכל אחד גם כן בריש פרק ב' דאבות הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, רצה לומר שאף על פי שזו המצוה קלה אין אתה יודע מתן שכרה, דשכר מצוה מצוה ואפשר דהמצוה הבאה בשכרה היא חמורה שבחמורות ולשכר זה יש לחשוק] דזוכין לזה בשכר מצוה לבוא לתשובה ולאהבה ולדביקות, לשכר כזה יש לצפות ומותר על מנת לקבל פרס כזה, וזהו לשמה גמור שעושה מאהבה שרוצה לזכות על ידי זה לאהבת השם יתברך, ודייקא לקבל פרס לא ולא לקבל שכר, ובברכות [כ"ח סוף עמוד א'] ועירובין [כ"ח רע"ב] איקום מקמיה ואקבל אגרא, ובע"ז [י"ז ריש ע"ב] ונכפייה ליצרא ונקבל אגרא, ואיך א' בהדיא על מנת לקבל פרס, ובב"ק [מ"א ב'] כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה. ובסוטה [י"ד א'] אמשה רבינו ע"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, ובמדרש חזית (פרשה ה') טיפש אומר מה אני עמל וכו' וחכם אומר לא שכר אני נוטל, ובריש פרק ב' דאבות הוי זהיר וכו' שאא"י מתן שכרן של מצות הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה,

ובסוטה [כ"ב א'] לא שכר פסיעות יש להזכירוה לשבח בזה, וכן בכמה דוכתיה, אלא דפרס ושכר תרי מילי נינהו, ושכר מצוה האמיתי שהוא שיזכה על ידי זה להיות דבוק בהשם יתברך זהו עיקר תכלית מכוון כל מעשה המצות, וזהו עיקר מצותו לעשות על מנת כן, וזהו לשם פעלן לידבק על ידי זה בו יתברך.

פרק ה

המתפלל להצליח במשא ומתן לעצמו או בשביל אחר, יש להזכיר העסק להצליח בעסק פלוני ולא סתם להצליח בכל מה שיעסוק, דיותר מתקבל ופועל הוא התפלה על מין מיוחד כמו שאמרו בתוספות [ב"מ ק"ו א'] דיבור המתחיל לניסא יעוין שם, ונראה דהיינו רק כדהתם דרובא דבאני אשתדיף ולא הצליחו ודי שיהיה הוא מצליח במין אחד, ושיצליח בכל נחשב לנס, ומכל מקום שמעינן דיותר קל לפעול הצלחה במין פרטי, אבל נראה זהו שם שמבקש על עסק מיוחד דזריעת שדה וכל שדות לא הצליחו וצריך לבקש להוציא עצמו מהכלל ועל כן עדיף להוציאו מכללם בפרט אחד לבד, אבל כשמתפלל סתם על ברכה והצלחה במעשה ידיו ועסקיו, יש לומר דהכי עדיף טפי מלהתפלל על עסק מיוחד. דאפשר נגזר על אותו משא ומתן שלא יצליח בעולם כמו עסק שדות אז, אבל כשמתפלל סתם הרי מעשה איש ותחבולתיו מהשם יתברך, וכמו שתרגם אונקלוס על פסוק הוא הנותן וגו' דיהיב עיטא למיקני נכסין, כי למי שהשם יתברך רוצה להצליח שולח בלבו עצה באיזה עסק המצליח יתעסק, ונמצא עדיף דהשתא אין צריך לעשות לו ביחוד ענין היוצא מהכלל כלל רק מצליחו לעסוק בדבר שהוא מצליח באותו זמן אצל כל אחד, וכל למעוטי בניסא עדיף.

פרק ו

אין נקרא חיים אלא כשיש לו מנוחה שמרגיש בחיים ולא בעל יסורין השרוי בצער, וכמו שאמרו בפסחים [קי"ג ב'] ג' חייהם אינן חיים וכו', ופירשב"מ שמקפיד תדיר אין חייו חיים שאין לו מנוחה, ובביצה [ל"ב ב'] ג' חייהם אינם חיים וכו' עיין שם גם כן ביסורין וצער תדירי, וביומא [ע"א סוף עמוד א'] שנים של חיים ושנים שאינם של חיים אלו וכו' עיין שם וברש"י, ובעירובין [נ"ה ב'] יושבי וכו' חייהם אורח חיים וכו' כיושבי קברות פירש רש"י כמתים לפי שמחוסרין הנאה ולוקין וכו', וברש"י [שבת ק"ה סוף עמוד ב'] כשמבלה ימיו בטוב חשוב אריכות ימים, ובע"ז [ה' סוף עמוד א'] ארבעה חשובים כמתים וכו', ובירושלמי [פי"ב דכתובות ה"ג] אין ארצות החיים אלא צור וחברותיה תמן

זולא תמן שובעא, ובאבות דרבי נתן [סוף פרק כ"ה] חשיב בכלל חייהם אינם חיים הדר בעליה, ונראה לפי שאמרו בערובין [נ"ו א'] דמעלות ומורדות מזקינין ומקצרין החיים, והחיים שהם חיים הם אדרבה מאריכין החיים כמו שאמרו אורך ימים ושנות חיים, על ידי שנות חיים יש אורך ימים גם כן, וכשנגזר על אדם מיתה רצה לומר והקב"ה לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו וגו' ניצול ממיתה גמורה על ידי הצער ושאין לו מנוחה דלא נקרא חיים [ועל דרך שנאמר [פסחים קי"ח א'] דגובה חובתו בטובתו] עד שישוב אל ד' ומחיי חיים יתן לו חיים ארוכים, ונראה דגם בכלל שני החיים הקצובים לאדם אין עולים לחשבון הימים של צער שאינן בכלל חיים, והשם יתברך שקוצב חיים לכל חי, היינו מה שנקרא חיים והוא היודע צירוף עתיו ורגעיו אותם שהוא נקרא חי בהם שחייו חיים, ואותן לבד הם העולין ומצטרפין לחשבון שני חייו, [ואין הכוונה בשלוה גופנית לבד ולהתענג בחמודות עולם הזה דזה ודאי אינו חיים, ולא דיברה תורה במתים אותם שבחייהם קרוים מתים (ברכות י"ט.) ובתמיד [ל"ב א'] מה יעשה אדם ויחיה ימית את עצמו מה יעשה אדם וימות יחיה את עצמו, ואין נקרא חי אלא הדבוק בהשם יתברך כמו שאמרו ואתם הדבקים וגו' חיים כולכם, ואין נקרא חי אלא כשהחיות דבוק בו ואין נפרד, ועכל אחד [ברכות י"ח ב'] בן איש חי צדיקים שבמיתתן קרוים חיים, וזהו נקרא חי סתם דאין חיות אלא הנמשך מחי העולמים כמה שכתוב ואתה מחיה את כולם, וזולת זה אינו חיות, וכמו שהוא יתברך קיים לעד כך החיות הנמשך ממנו, רק כוונת המנוחה וסילוק הטרדות והצער בעולם הזה כדי שיהיה נפשו בנייחא לידבק בקונה, שאי אפשר כשיש דברים המטרידים הלב ומבלבלים האדם, וכמו שאמרו בעירובין (ס"ה.) אי קרצתן כינה לא תנאי, ועל זה הוא צורך נייחא דעולם הזה].

פרק ז

השם יתברך מנסה כל הצדיקים כמו שכתוב ד' צדיק יבחן, ונאמר ועפעפיו יבחנו בני אדם משמע כל בני אדם, ובשמות רבה [ריש פרשה ב'] מפרש עלה ולמי בוחן לצדיק וכו', והיינו רק לאפוקי הרשעים שאין יכולים לעמוד וכמו שכתוב בבראשית רבה [ריש פרשה נ"ה], ועמך כולם צדיקים שאין לך אדם מישראל שאין עליו שם צדיק באיזה דבר [שמי שהוא צדיק לגבי דבר אחד אף דבדברים אחרים רשע, נקרא צדיק באותו דבר כמו שכתוב בחידושי הרמב"ן נדה [י"ד ריש עמוד א'], ובתנחומא [שמות, ושמות רבה פרשה ב'] אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקהו בדבר קטן, ולאו דוקא גדולה והתנשאות על זולתו אלא הוא הדין כל מעלה ומדריגה, והנסיון הכל לפי מה שהוא אדם כפי מה

שיוכל לעמוד, וכמו שכתוב [סנהדרין י"ט סוף עמוד ב'] תקפו של יוסף ענוותנותו וכו', והשם יתברך בוחן לבות ויודע איך לנסות כל אחד לפי מה שהוא, ובכתובות [ל"ג ב'] אלמלא נגדוהו וכו' ובתוספות שם דפלחו משמע על זה דהיו מחוייבים לסבול גם יסורים קשים, ועל כן משום דהיה נסיון יותר מכפי כחם וכדרך שאמרו בשוחר טוב בדורו של שמד א"י לעשות ומה היו וכו' עיין שם, ולמדו זה מדלא הביא הקב"ה הנסיון בנגדא כי הנסיון הוא בדבר היותר גדול שיוכל לעמוד והיש לומר להביא הנסיון בנגדא, ועל כן דידע יתברך שלא יוכלו לעמוד בזה והבאי כפי כחם, ועכל אחד [ע"ז ד' סוף עמוד ב'] לא היו ישראל ודוד ראוים לאותו מעשה, כי איך הביא השם יתברך נסיון יותר מכפי כח אדם, וההוא דדוד המלך ע"ה נסיון היה כמו שכתוב בסנהדרין [ק"ז א'], וכן חטא עגל כמו שכתוב בברכות [ל"ב ריש עמוד א'] על פסוק ודי זהב מה יעשה הבן וכו', וע"כ דהיה בכחם לעמוד נגד יצרם בזה.

פרק ח

כל ישועת השם יתברך לאדם נקרא נס כמו שאומרים ועל נסיך שבכל יום עמנו, ובבבא מציעא [ק"ו סוף עמוד א'] נקרא ניסא זוטא כאשר ההצלה בדרך טבע קצת כלעמוד נגד אריה שפעמים האדם גובר עליו, או בדאשתדיף רובא דבאגי ואכלן חגב וזה ממיעוט הניצולים, [ושם מבואר דכל אחד ראוי לנס שהרי כל אחד יכול לטעון כן ולא חילקו בין אדם לאדם ואפילו לניסא רבא כר"ח בן דוסא עיין שם, ובשבת [נ"ג ב'] כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו סדרי בראשית, הרי אדרבה לאדם גרוע שהיה הרבה מקטרגים נגדו למעלה ולא יכול לעזרו דרך טבע להשפיעו ריוח, הוצרך עשות ניסא רבא שהוא למעלה מהנהגת הטבע המסורה למנהיגי הטבע ואין כח המקטרגים מגיע לשם], ובשבת [ל"ב א'] אל ירד למקום סכנה שיעשו לו נס, והיינו לדבר סכנה ברורה דמהיכי תיתי יסמוך על נס רק לחשש סכנה, ואף על פי שאפשר שניצול זה נקרא נס למי שהשגחת השם יתברך עליו ואינו מסיר למקרה כל הצלה קרוי נס מנסים נסתרים, וגם על זה מנכין מזכויותיו (שבת שם) ועל כן אין לאדם לבקש מהשם יתברך אלא ההכרחי לקיום הגוף שזה הכרח לנברא דמאן דיהיב חיי על כרחו יהיב מזוני, (כמו שכתוב תענית ח':) ומה שאמרו בשבת [כ"ה סוף עמוד ב'] איזו עשיר ופירש רש"י נפקא מינא למטרח להדורי אמלתא, ובנדה [ע"א סוף עמוד ב'] מה יעשה ויעשיר יבקש רחמים וכו', ובבבא בתרא [כ"ה ב'] הרוצה שיעשיר יצפין, היינו למי שמכיר בנפשו שהוא צריך זה לעבודת השם יתברך שיוכל לעבדו על ידי זה בהרחבת הלב יותר, וכמה שכתוב בברכות [נ"ז ב'] ג'

דברים מרחיבין דעתו של אדם וכו', ומה שחכמים קוראים דעת הוא הדעת אותו יתברך שאנו מבקשים על זה בברכת אתה חונן, ושעל זה אמרו בנדרים [מ"א ריש עמוד א'] דדא קני וכו', ודעת זה הוא מתרחב על ידי הרחבת גופניות בדירה נאה וכלים נאים, ומי שמתכוין לכך ויודע בעצמו דצריך לכך לשם שמים [ולא יטנו העושר מעבודתו יתברך דעל כן (אמר) שלמה המלך ע"ה ריש ועושר וגו' פן וגו' ונאמר וכסף הרבתי וגו' וכמו שכתוב בברכות [ל"ב ריש עמוד א'] יכול לבקש ובזה אין מנכין מזכויותיו, אדרבה מוסיפין גם זה על זכויותיו כיון שהשתדלותו בעושר הוא גם כן זכות לשם שמים, וכן יוכל להכניס עצמו גם כן למקום סכנה כשכוונתו לשמים, ועל זה נאמר ואהבת וגו' בכל נפשך שצריך למסור נפשו לעבודת השם יתברך ולא על מנת לעשות לו נס דאז אין עושין, רק כשמוסר נפשו באמת די שיהיה המסירות נפש בלב ולא בפועל ואז השם יתברך מצילו בפועל, [ובעירובין [מ"ה א'] דלמדו מדוד בקעילה עיין שם ברש"י ותוספות מדמסר נפשיה, ולכאורה מה מסירת נפש הוא כיון דשאל באורים ותומים והשם יתברך הבטיחו לך והושעת ואם לא לא היה הולך וכיון שהובטח מהשם יתברך שינצח אין כאן מס"נ, רק הואיל ואם עושין נס מנכין מזכויותיו לא היה לדוד המלך ע"ה ליכנס לסכנה בשביל הצלת ממון כיון שאין ליכנס לסכנה בשביל זה, ואף על פי שהובטח לא היה לו לשאול באורים ותומים כלל על זה, רק לפי שצריך למסירות נפש על כן שאל].

פרק ט

הברכה היא התפלה, וכמו שכתוב בב"מ [מ"ב א'] התחיל למוד וכו' ברוך השולח וכו' מדד ואחר כך בירך הרי זה תפלת שוא ואף על פי שאומר בלשון ברכה והשולח, ובש"מ שם מהריטב"א בשם הרמב"ן דהוא במפריש תרומות ומעשרות דהובטח והריקותי וגו' על כן אינו ברכה לבטלה [ועיין שם דמברך בשם ומלכות], ולשון הגמרא לא משמע כן וכן הפוסקים גם כן כתבו סתם, אבל אחר שהתפלל תחלה בהליכתו למוד יהי רצון מלפניך ד' וכו' אין לך תפלה שאינה נענית ובודאי ישלח ברכה, ואפילו אינה נראה מורגש בפעל, ועל זה הוא לשון ברכה אחר כך, על דרך ישמעאל בני ברכני בפרק קמא דברכות (ז.) ואמר יהי רצון מלפניך וכו', כי כאשר השם יתברך מתמלא רצון ושפע להשפיע ברכה וטובה לבניו, זהו הברכה לו יתברך שנעשה כבריכה להשפיע ברכה וכידוע, ועל כן כשהתחיל למוד התפלה הוא בלשון ברכה, והוא סילוק המקטרגים כי מי יקטרג על ברכת המלך מלך מלכי המלכים, ואפילו מלאך רע כששומע ברכתו של מלך מלכי המלכים על כרחו צריך לענות אמן (כמו שכתוב שבת קי"ט:), ואחר שמדד שהוא

תפלת שוא אין מקום לברכה עוד כי ברכה זו היא תפלה, וכ"ה כל ברכות התפלה שבכל ברכה מתחיל תחלה הבקשה בלשון תפלה כמו וחננו וכו' ומסיים בברכה בא"י חונן הדעת, שאנו בטוחים שכבר נענינו ומברכים אותו על זה שיתמלא ברכה לחוננו דעת, ויש בה תרתי תפלה וגם הודאה שכבר שמע בקול תפלתנו, וכן אומרים שמע קולינו וכו' ומסיימים בא"י שומע תפלה שהוא שומע ודאי, וכל המלאכים שרפים ואופנים השומעים ברכתו יתברך על כרחו עונים אמן על זה, ובזה אין מקטרג ואין פגע רע שהרי אדרבה כולם מקיימים ומסכימים על זה, ובסנהדרין [מ"ד ב'] שצריך לבקשת רחמים על זה שיהיו הכל מאמצין אותו יעוין שם.

פרק י

דור הולך ודור בא, ופירוש בזוהר [עקב רע"א] הדור שהולך הוא שבא, מלבד סודו בגלגול פשוטו כמשמעו דכנסת ישראל בכלל נחשב הכל אחד בכל דור, ועל כן אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו, ובסנהדרין [ק"ב סוף עמוד א'] אין לך פורעניות וכו' של עגל הראשון וכו' ולאחר כ"ד דורות נגבה וכו', וכן כטא דזכריה נגבה בחורבן אחר כמה דורות כמו שכתוב בגיטין [נ"ז רע"ב], והרי נאמר פוקד עוון אבות וגו' רק על רבעים ולא יותר, אבל זהו מצד חוב האב על הבן, אבל בכלל הדורות של כלל כנסת ישראל הרי כלל הכנסת ישראל אחד הוא בכל דור, ועכל אחד בהוריות [ו' א'] דציבור לא מייתי ובעי למימר משום תחת אבותיך וגו' ודחי דאם כן יחיד נמי אבל ציבור לאו מתורת בן לאב, ואף על גב דמסיק שם דוקא דשייכי בכפרה ומתוך שמכפר על מחיים וכו', יש לומר זהו על דרך שאמרו בסנהדרין [כ"ז סוף עמוד ב'] על פוקד עוון וגו' דוקא שאוחזין, הכי נמי בציבור לענין כפרה פרטית צריך שיהיה להם שייכות לאותו דבר, וכן בגביית חוב דבעגל נאמר וביום פקדי וגו' שיהיה יום פקודה בלאו הכי כמו בחורבן, וכן הוא לענין מדה טובה המרובה וכמה שכתוב זכרתי לך חסד נעוריך וגו' לכתך אחרי במדבר, והרי אמרו [סנהדרין ק"ד א'] אבא לא מזכה ברא, ונראה לי אף על גב דכתיב ועושה חסד לאלפים וגו' צריך לומר ההוא חסד בעולם הזה דוגמת פוקד עוון וגו' דודאי רק בעולם הזה, [ומה שאמרו [שבת נ"ה א'] תמה זכות אבות גם בעולם הזה לפי מה שכתבו תוספות שם דלא פליגי, וההוא לרשעים יש לומר דקרא דעושה חסד דוגמת פוקד וגו' דמוקמיה כשאוחזין מעשה אבותיהם, אך מכל מקום הא דאבא לא מזכה ברא לא נתיישב בזה דהרי מצינו זכות אבות קודם שתמה הועיל גם לרשעים, ומיהו יש לומר שם לגבי אברהם יצחק ויעקב אף הרשעים מישראל נקראין אוחזין מעשה אבותיהם במקצת דהרי אף על

פי שחטא ישראל הוא כמה שכתוב בסנהדרין [מ"ד א'] ונמשל לאסא ביני חילפי, ושם [ל"ז א'] דאפילו ריקנין מלאים מצוות וריח בגדיו ריח בוגדיו, מה שאין כן התם אבל מכל מקום קושטא כמה שכתבתי], ובעולם הזה הועיל גם זכות אברהם לישמעאל [וזרעו שהיו רשעים גמורים ואין אוחזין מעשה אבותיהם כלל], כמה שנאמר וגם את בן האמה וגו' זרעך הוא, וההוא דאבא לא מזכה ברא הוא רק לעולם הבא כדאיתא התם, וקרא דוזכרתי וגו' נמי לעולם הבא כמה שכתוב בסנהדרין [ק"י ב'] אהאי קרא ומה אחרים באים בזכותם וכו', אבל שם לא מטעם אבא מזכה ברא דקרא דייק נעורייך כלולתיך לכתך שהם הן בעצמם העושין בנעוריהם, כי כלל הכנסת ישראל א' בכל הדורות וכאילו הוא הדור ההוא עצמו.

וכן הוא לענין חכמי ישראל הנקראים ראשי הדור ועיני העדה (בבא בתרא ד.) וזה שאמרו בבא מציעא [צ"ו ב'] נמעלו בן דוד עיין שם לשון רש"י בן דוד של ישראל שבאותו דור שכל תקנות משפט תלויה בהן ועל ידיהן נוהגות חוקות המתוקנים לציבור מאז והוי כמו שתקנו להם וכו' עיין שם, ולכאורה תמוה מאוד מה טוב בית דין של אותו דור לתק"ח דקביעא וקיימא שאי אפשר לשנותה ואין צריך לבית דין אלא לכוף אם מי לא ירצה לציית דין ותק"ח וכיוצא או לדון אם יש איזה ספק בטענות ותביעות, אבל הכוונה דכמו דכלל הדור נחשב אותו דור וציבור לא מייתי, הכי נמי הבית דין שהם עיני הדור לא מייתי וכאילו הוא אותו הבית דין, ואף על גב דהתם בציבור בעיין שיהיו שייכים באותה כפרה כמו שכתוב עיקר הטעם משום אוחזין מעשה אבותיהם, וזהו כוונת לשון רש"י דבן דוד של ישראל העוסקים בהנהגת ישראל לחוקי התורה ותקנת חכמים הרי הם אוחזים מעשה אבותיהם של כל הבית דין שבישראל מימות עולם, ובההוא דזכריה איתא בגיטין שם שהרג תחלה סנהדרי גדולה וקטנה, ורש"י פירש שם דזכריה הרגו שרי יהודא במצות המלך, ובקרא בדברי הימים לא נזכר זה, אבל כוונתו דמה שהרגו סנהדרין בחטאו על כרחו דהריגתו היה על ידי שרי יהודה והם הסנהדרין [שדנוהו בדין סנהדרין ומה דרגמוהו ובסקילה אולי היה עדי שקר דאינו נביא אלא מכשף ובסקילה, וכן מה שהרג בחורבן סנהדרין כדדרשו בירושלמי [פ"א דסנהדרין ריש ה"ב] והובא בתוספות [י' סוף עמוד ב',] לפי שאמרו בגיטין [פ"ח א'] דשבעה בתי דינין עבדו על זה, דיוחס הע"ז לבן דוד שהם הסנהדרין על כן נידונו גם כן הסנהדרין שבדור אחר אף על פי שאותם לא חטאו ולא היו מזרעם גם כן, רק לפי שהם עיני העדה מהכנסת ישראל וכמו שכלל הכנסת ישראל אחד וסובל דור זה חטאי דור אחר, כן עיני הכנסת ישראל דדור זה סובלין חטא עיניהם דדור אחר דהכל אחד, וכן לענין השבח תנן בראש השנה [כ"ה א'] כל

שלושה שעמדו בן דוד על ישראל הרי הם כבן דוד של משה, וכן ידוע דברי האר"י על מה שאמרו שבת [ק"א ב'] ובכ"ד משה שפיר קאמרת דכל חכם הדור נקרא משה, ופשוטו כי הוא כמשה רבינו ע"ה בדורו ועומד במקומו, ובזוהר עקב שם דמשה רבינו ע"ה נהיר בכל דרא ודרא, והיינו בחכם הדור שהוא ראש הכנסת ישראל באותו דור כמשה רבינו ע"ה והוא הוא שמאיר בו אורו, וכן אור כל ראשי הדורות שלפניו כמו שבכלל הדור יש אור דוהמ"ד כמו שכתוב מקרא דוזכרתי וכן בשאר הדורות וכמו שכתוב.

פרק יא

על ידי אכילה ושתיה בא לגיאות כמו שכתוב [ברכות י' סוף עמוד ב'] לאחר שנתגאה זה, ונראה לי דהיינו דוקא באכילה ושתיה שקידם התפלה שחושב שהוא בידו להחיות את עצמו וזה גיאות, וגם דעל ידי אכילה ושתיה יש לו דעת שלימה וכמו שכתוב [בבא בתרא י"ב ב'] עד שלא אכל ושתה יש לו שתילבבות, פירש רש"י שאינו מסכים לדעת שלימה, ושלימות הדעת אינו אלא מהשם יתברך כמו שאומרים אתה חונן לעדם דעת, וגם אין ברכת ד' בא באכילתו ושתייתו אלא לאחר התפלה, וכמו שכתוב בבבא בתרא [ק"ז ב'] ועבדתם וגו' זו קריאת שמע ותפלה וברך את וגו' זה פת במלח [רצה לומר אפילו אוכל רק פת במלח ומים במשורה, וכל הסעודה נקרא בכל מקום על שם לחם כידוע, וכן כל המשקים נקראים מים, ומפורש בעירובין [ס"ה סוף עמוד א'] דהך בירך את מימך היינו יין, וזהו גם כן הברכה שזוכה אחר התפלה שיהיה יין נשפך כמים] וכו', וכל המחלה דמצרים בא להם על ידי גיאות דפרעה שאמר מי ד', ובריש כל מרעין אנא דם כמו שכתוב [בבא בתרא נ"ח ב',] שהדם הוא מוליד גסות הרוח והנפש הוא הדם והאכילה ושתיה מוסיף בדם והוא הדין מוסיף בגיאות ובכל מיני מרעין, רק אחר שתתפללו על דמכם, דהתפלה עיקרה ההכנעה ושפלות בלב ושיכיר דלות ליה מגרמיה כלום רק כעיני עבדים וגו' כן עינינו וגו' שיחננו, וכמו שכתוב [שבת י' א'] פכר ידיה ומצלי כעבדא קמי מאריה, ובזה משקיט המיית הדם ונעשה צינור להמשיך ברכת ד' על ידי התפלה בכל מאכליו ומשקיו שיתנו דעת שלימה בלב כרצון השם יתברך, ובפת במלח נמשך כל מיני מטעמים וכחות של כל מיני סממנים רפואות ושל כל מעדני עולם שברא השם יתברך להחיות בהם נפש כל חי כמן שהיה משתנה לכמה טעמים (יומא ע"ה.) ועל ידי כן נעשה רפואה לכל מיני מחלה כי אין לך מחלה שלא ברא לו השם יתברך מין מאכל סם רפואה בעולם שעל זה הם ריבוי מיני הצמחים שכל אחד הוא לצורך כידוע, וכן על ידה המים מתברך כמימי בארה של מרים שהיו רפואה לכל כדאיתא באגדה בעובדא דמוכה שחין

(ויקרא רבה פכ"ב), והיו בו גם כן טעמים של כל מיני משקה וכמו שכתב בספר דבש לפי מעמוד ב' ממאמר רבותינו ז"ל.

ובריש כל אסוון אנא חמר, הוא יין המשמח הנשפך כמים שיש בו סימן ברכה, ונקרא מים שהוא רומז לשפלות הלב כמו שכתוב [תענית ז' א'] דמניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך, וכן יין שונא גיאות וגאים כדאיתא התם שאינו מתקיים אלא בפחות שבכלים ומי שדעתו שפלה, ובבבא בתרא [פ"ח א'] מקרא דהיין בוגד גבר יהיר עיין שם, וכל חליי הגוף נמשכים מחליי הנפש אשר שורשם והתחלתן הגיאות, כידוע דהתחלת שבירת הכלים על ידי מחשבת אני אמלוך ומה שנתגאו לקבל שפע יותר מהראוי להם, ועל ידי זה נגרם שבירתן של כלים שהוא מיתתם (ב"ק נ"ד.), וכל החוליים הם פרוונקי דמלאכא דמותא (עיין ע"ז כ"ח.) ועד חזקיה לא הוה חולי דאתפח (כן הוא גירסת בראשית רבה פס"ה) היינו חוליים הפנימים הנשלחים פרוונקי דמלאכא דמותא, ומה שכתוב ורפא ירפא הוא בהכאה חיצונית ומכה שאין בה כדי להמית, וכן רפא נא לה דצרעת מרים, ומעולם היו רופאים כמו שכתוב הצרי אין בגלעד אם רופא וגו', ובאסא נאמר גם בחליו וגו' כי אם ברופאים, אבל היה רק בחליים קלים (עיין בתוספות בבא בתרא ט"ז: דומה לזה) שאין כדי להמית שזה נמשך מחטאים קלים שאדם דש בעקביו ואין נוגעים עד שורש הנפש ותשובתן קלה כמו שכתוב בסוף יומא כ"ד חלוקי כפרה, אבל הנמשך מצד השורש הרע שבנפש זה גורם קלקול להשורש, והתעוררות החסרון שבתולדה שמזה הוא ההכרח דסוף אדם למות, וחזקיה חידש תיקון השורש והמשכת תוספת חיים ממקום החיים אפילו בגיע קץ חייו ומדת ימיו שבתולדתו וכמו שכתוב הנני מוסיף על ימיך, ואפילו למאן דאמר [יבמות מ"ט א'] משלו הוסיפו לו, מכל מקום הרי נקרא בלשון תוספת והוספה ויש מה שנקצב כך דרך הוספה שאפשר להוסיף, וזהו מה שחידש חולי דאתפח על ידי דבלת תאנים כמאן דאמר עץ שאכל אדם הראשון תאנה היה ובדבר שקלקלו בו נתקנו, וכן הוא תיקן שורשו התלוי באיפת אדם הראשון דעל ידי זה ביקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח כמו שכתוב בסנהדרין [צ"ד א'] שהוא ירפא מחץ מכתו של עולם על ידי תכלית השפלות שיהיה עני ורוכב על החמור, ועל ידי השם יתברך שוכן עמו להחיות רוח שפלים ולהחיות וגו' וחיים שאל ממך נתת לו, ועל כן נקרא המים בלשון מים חיים שיש בהם כח חיות דחיי עולם על ידי תכלית כח השפלות והפשיטות שיש בהם וזהו ברכת המים שאחר התפלה להמשיך שפלות וחיות בגוף, ועל כן נכון לכל אדם אפילו בשתיית מים וכל שכן חולה הצריך לאכול מיד בקומו בבוקר שיקבל על כל פנים מקודם עול מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון דקריאת

שמע ולהתפלל על כל פנים חד פסוקי דרחמי ומקיים ועבדתם וגו' בקריאת שמע ותפלה ואז יזכה לברכת ד' בלחמו ומימו, וכל סגולות דפת שחרית שאמרו בבא מציעא שם הוא לאחר ועבדתם וגו' כדאיתא התם, וזהו זמן סעודת כל אחד בשעה ד' ודתלמידי חכמים בשעה ו' (פסחים י"ב:) ודאגריפס בשעה ט' כמו שכתוב בפרק ערבי פסחים (ק"ז:) שאז השלימו עבודתם הקודמת.

פרק יב

יש לאדם להתפלל להוליד בנים זכרים שהרי מברכין שלא עשני אשה, ובבבא בתרא [ט"ז ב'] תנחומין של הבל ניחמך וכו' אשרי מי שבניו זכרים אוי למי שבניו נקבות, ומה שכתוב ר"י שם בירך בכל שהיה לו בת, היינו משום דבת אחת צ"ל על כל פנים לאדם לקיים מצות פריה ורביה (כמו שכתוב יבמות ס"א:) והרבייה לעולם בא על ידי הבנות כדאיתא התם, ומי שיש לו כבר הרבה בנים יש לומר לבקש גם על בת או בנות, וזה טעם דר"ח [שם קמ"א א'] דאמר לדידי בנתן עדיפי עיין שם ברש"י ותוספות נדחקו, והנכון כי היה לו כבר שבעה בנים תלמידי חכמים ועדיין לא היה לו בת והיה מבקש רחמים להוליד בנות דהיו עדיפין לו אז לפי שכבר היה לו בנים, ומה שאמרו שם בת תחלה סימן יפה, נראה דהוא סימן למדה כנגד מדה בעבודת האדם דתחלה עביד אדעתא דנפשיה ואחר כך לקיים כל העולם כולו כדאיתא בפסחים [ס"ח ב',] וכשהוא מכוין רק לעצמו אז השם יתברך נותן לו השכר רבייה לעולם ולא לעצמו, אבל אחר כך שהוא מכוין לרבייה דכל העולם כולו אז השם יתברך נותן שכרו לדידיה, וגם מה שאמרו שם להרווחה בתו עדיפא, הוא גם כן מצד חסרונה שאמרו בנדה [ל"א ב'] זכר ככרו עמו נקיבה נקיה באה כי מזונותיה על בעלה, ואפילו שהאשה נושאת ונותנת עיקר צינור השפע על ידי האיש שהיא תלויה בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם (חולין פ"ד:), ופרנסתו של אדם הקצובה מן השמים הוא לאיש והיא לית לה מגרמה כלום רק מה שמקבלת מהשפע הנשפע לאיש שמזונתה עליו כלבנה המקבלת אורה מהחמה, ומעשה ידיה לבעלה על כן גם מה שהיא נושאת ונותנת נקרא על שמו וקריה ביה ברכתיך בכל אשר תעשה כיון דמעשה ידיה שלו ושליחותיה עבדא ושלוחו של אדם כמותו ובפסחים [נ' ב'] דעבדא ומזבנא משבחה קרא, דזהו רזא דאשת חיל היא כנסת ישראל שעיקרם בהשתדלות המעשים בעולם העשיה דהיום לעשותם שיהיה מעשיו מרובין מחמתו דעל כן הקדימו נעשה לנשמע, אבל באמת כל מעשינו פעלת לנו והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ל"ג:) שזהו רק בלב, כמו שכתוב ביומא [ע"ב ב'] על פסוק ולב אין שמכיר

חסרונו דלית ליה מגרמיה והכל מהשם יתברך, רק השם יתברך רצה שנשתדל שיקרא על שמינו שאנו באים בשכרינו דמאן דאכיל לאו דיליה וכו' (ירושלמי פרק קמא דערלה), וכמו שתקנו חכמים באשה מעשה ידיה תחת מזונותיה (כתובות ס"ה:), ועיקר חסרון האשה הוא בעצלות העשיה והעדר הזריזות וכמו שכתוב בירושלמי [פרק א' דפסחים ה"א] דהן עצילות והובא בתוספות שם [ד' ב'] דיבור המתחיל הימנונו, ועל כן סיפרו לרבותא שם [פ"ט א'] במעשה שהקדימו הבנות ונמצאו בנות זריזות וכו', ואמרו [ברכות כ' ב'] תבוא מארה לאדם שאשתו וכו', וכן במשנה [סוכה ל"ח א'] מי וכו' אשר וכו' ותבוא לו מארה, ובירושלמי [פ"ב דדמאי] תבוא מארה למי שאשתו נאמנת והוא אינו נאמן, [ונראה טעם הלשון מארה כידוע דברי רז"ל על מארת חסר ונזכר ברש"י [תענית כ"ז ב'] דיבור המתחיל ברביעי ובא על ידי חסרון הלבנה וכשהוא חסר מן האשה היפך הבריאה תבוא המארה לו] והכל בענין זריזות ובדור המדבר דנשים לא רצו לתת לעגל (פר"א פמ"ה) הוא מצד עצל ונשכר והם היו אז זריז ונפסד, ולעולם הזריזות וכח העשיה באיש. והאשה קרקע עולם (סנהדרין ע"ד ע"ב) וכל כח מעשיה הוא על ידי האיש ומכחו, ועל כן מעשה ידיה שלו כי הוא בכחו וכאלו הוא העושה, וכדרך שאמרו בפרשת וישב כל אשר הם עושים הוא היה עושה, שבהיות הוא השליט ומושל עליהם וכל מעשיהם היה על פיו נחשב מה שהם עושים שהוא העושה, כי מה שנעשה בכחו ועל ידו נקרא על שמו.

פרק יג

עיקר השתדלות אדם בעולם הזה הוא ביראת שמים, כמפורש בכתוב מה ד' שואל מעמך כי אם ליראה, ובנידה [ט"ז ב'] דצדיק ורשע לא קאמר דחוץ מיראת שמים מקרא זה ע"ש, דצדיק ורשע תלוי ביראת שמים דמי שעושה המצות מצד הרגלו מנעוריו מצות אנשים מלומדה לא שייך לקרותו צדיק על זה, וכן לא ימלט של"י רשע לפני המקום כשיפגענו יצרו בתאוה וכיוצא, כמפורש בכתוב אך אין יראת אלקים וגו' והרגוני על דרך וגו' ונאמר את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם, שזה תכלית בריאת האדם, ושמירת המצות נכלל ביראת שמים וכמה שכתוב דהא בהא תליא ונמשך ממילא זה מזה, ובשבת [ל"א ב'] אין להקב"ה בעולמו וכו' והביאו שם עוד קרא דיראת ד' היא חכמה, היינו דשלימות הכל החכמה דהיא התחלת האצילות מאין ליש, והמדה האחרונה היא יראת שמים וזהו השער לד' שצדיקים יבואו בו כידוע, וע"כ צ"ל יראת חטאו קודמת לחכמתו כמה שכתוב באבות ואם לאו אין מתקיים ואם אין יראה אין חכמה, וזהו שהמשילו

בשבת שם למפתחות חיצונות ואחר כך המשילו לדרתא והתורה תרעא, וזה נראה היפך שהיראה בפנים והתורה כשער וכן א' באבות גם כן אם אין חכמה אין יראה, אבל באמת יראת ד' עצמה היא חכמה, ובדב"ר [פי"א] חייכם כל החכמה וכל התורה דבר אחד קל הוא כל מי שמתייירא אותי ועושה דברי תורהכל החכמה וכל התורה בלבו מנין וכו' וזהו חכמה תתאה חכמת שלמה שנאמר בו ויחכם מכל האדם שהוא תכלית חכמת אדם, והשגתו בעולם הזה זהו על ידי היראה שבלב לבד וע"כ מי שיש בידו תורה ולא יראת שמים דרשו עליו ביומא [ע"ב ב'] מחיר לקנות חכמה, שהתורה שלו אינו נקרא רק מחיר לקנות חכמה, כי עיקר החכמה הוא ההכרה שיש בורא, ואז ממילא יפול עליו היראה ומצד זה נקרא התורה תרעא, וכן נקראין סנהדרין יושבי שער, ובתורה השערה לתרע בי דינא, היא התרעא לדרתא והשער לד' כי הם חכמי תושבע"פ שהשם יתברך מסר התורה לידם ע"פ המשפט אשר יורוך שכבר התורה בקנין אצלם, וכמה שכתוב בקדושין(ל"ב:) שתחלה נקראת תורת ד' ואחר כך תורתו, וכל אחד (נדרים ל"ח.) במשה רבינו ע"הדהיה לומד תורה ושוחכה עד שניתנה לו במתנה, ונקראת על שמו תורת משה כאלו הוא המחדשה מלבו כאברהם אבינו ע שנעשו ב' כליותיו מעיינות נובעות תורה (בראשית רבה פס"א שוחר טוב א'), שעל ידי יראת שמים כל התורה והחכמה נתון בלבו ונובע מלבו, כי מכוון כל התורה להגיע להשגת אנכי ד' אלקיך ואז התורה והיראה בקנין בלבו תרעא ודרתא, ובתחלת הכניסה הוא להיפך:

והמשילו שם בשבת [ל"א סע"א] לכור חטים וקב חומטין שהוא עפר ארץ, כי התחלת היראה שמצד האדם עפר מן האדמה הוא דבר מועט שהאדם פותח כמלא מחט סדקית, וכלא חשיב נגד יראתן של מלאכים ושרפים שנהר דינור נגיד מזיעתן שמחמת תוקף היראה, ואי אפשר לבו"ד בעודו בגוף ארציי ועפריי להגיע ליראה כזו כלל וכל שכן במתחלה מה שהוא מהשתדלותו, ופתיחתו אינו אלא דבר מועט וקב הוא מדה מועטת כמה שכתוב [יבמות מ"ה א'] אקבא רקדא, [כתובות ס"ב רע"ב] רוצה אשה בקבוכו', [ב"מ ל"ח א' רוצה בקב שלו,] ואע"פ שיש מדות קטנות יותר, זה מדה קטנה החשובה קצת, וכל אחד [קדושין מ"ט ב'] י' קבין וכו', [יבמות י"ז א'] קבא רבא וקבא זוטא מיגנדר וכו', [שבת י"א ב'] חקק קב בבקעת וכן טובי, וזהו פתיחת היראה הקודמת לחכמה עכמה פעמים דהקב"ה אומר העלה לי (שבת שם), ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעולא (תיק"ז תי' י'), ומוטב שלא העלית כיון שאינה מתקיימת, ושפת אמת אשר תכון לעד מארץ דייקא תצמח היא ארץ העליונה הידועה השער לד', דעלי' אמרו (בראשית רבה פי"ב) הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה, היא עפר שתחת כסה הכבוד שממנו

הקב חומטין המתערב עם החט"ה הרומזות לכ"ב אותיות התורה שבכתב שהיא נובלות חכמה העליונה, והם ט' מדות כל אחת כלול מי' בדכורא וכן בנוקבא הרי ק"פ וקב בכור הוא א' מק"פ, הוא מתחלת כניסת שער היראה מלכות שבמלכות דנוקבא וכנס"י, וזה עפר ארץ וארץ מלחה, והיה נראה כפגם לערב עפרורית בחכמה עליונה העולה למעלה במקום שרפים ואופנים שיראתם אש בוערה ומה ליראת ילוד אשה הקלה כמות שהיא ביניהם, אבל רצון השם יתברך בכך שהוריד התורה לתחתונים והשליך אמת ארצה, וכל יניקת פמליא של מעלה הוא מתורה שבתחתונים ויראה מקטנה שבהשת'לות אדם השם יתברך בונה ממנה ואצר גדול עם פתחים גדולים כפתחו של אולם, (כדרך שאמרו שיר השירים רבה פ"ה) וכל התורה והחכמה אחר כך נתונים בלבו, ונעשה מן חמטין חיטין, המ' הרומזת למלכות מתחלפת בי' הרומזת לחכמה כידוע, ומקב נעשה כור ויראת ד' היא חכמה:

פרק יד

מצות ישיבת ארץ ישראל, נראה לי עיקר כהמגלת אסתר בספר המצות [סוף מצות עשין מצות עשה ד' דהוא בזמן שבית המקדש קיים, וכלשון הכתוב וירשתם אותה וישבתם בה, וגם אין נקרא ישוב אלא בישיבה בשלוה, כדרך שאמרו בבראשית רבא [ר"פ פ"ד] מפרש וישב יעקב ביקש לישב בשלוה, והיינו שהם אדוני הארץ, ולשון הכתוב בני שעיר יושבי הארץ שהקשו בשבת [פ"ה א'] אטו כולי עלמא יושבי רקיע, פשטי דקרא ר"ל אדוני הארץ קודם שבא עשו, וכדרך שאמרו בבראשית רבה [פנ"ח] על פסוק ועפרון ישב דאותו היום נתמנה ארכיסטריקטס, שזה נקרא ישיבה כשהוא אדון ויושב בראש, ובשבת [ל"ג א'] בעון שפיכת דמים בית המקדש חרב וכו' הא אתם מטמאים אותה אינכם יושבים בה וכו', ואחר כך א' בעון וכו' גלות בא וכו' ע"ש, ואמאי לא אמר גם תחלה אשפיכות דמים גלות דהא דריש אינכם יושבים בה, וע"כ דההיא אישיבה דוקא כדרך ישיבת הארץ בשלוה ובממשלה דזה נקרא ישיבה, והיינו בזמן שבית המקדש קיים ומשחרב במה"ק אע"פ שלא גלו [כולם] ממנה גם היושבים בה אין נקראין יושבי הארץ ואין להם ישיבה בה, ואחר שהם עבדים אליה למלכי העמים המושלים שם כמונו בח"ל אין זה נקרא ישוב שיושבים בה בישיבה, רק גרות בעלמא ולא מקיים וישבתם:

פרק טו

עיקר החכמה והידיעה כאשר נבלעת בלב, וכמ,ש בדואג [סנהדרין קל וחומר ב'] דתורתו מהשפה ולחוץ ולא בלב, ורחמנא לבא בעי שיהיה נבלע בלב והלב נמשך אחר הידיעה והחכמה שבו, וזהו נקרא חכם לב שנאמר ובכל חכם לב נתתי חכמה דלמדו מזה בהרואה (נ"ה.) דלא יהיב חכמתא אלא לחכימין, והכונה למי שהוא מקבל החכמה בלבו שזה נקרא חכם, אבל משפה ולחוץ נקרא כסיל כמה שכתוב בלב נבון וגו' ובקרב כסילים תודע, והרי שיש בו חכמה דתודע ומכל מקום קוראו כסיל לפי שאינו בלב דאז תנוח משא"כ הכסיל אין לו חפץ בתבונה כי אם בהתגלות לבו, וכמה שכתוב בזוהר [בלק קצ"ג ב'] אבלעם סימן דלא ידע כלום שבוחי, ובודאי לא נכתב בתורה דבר שקר מה שאמר על עצמו יודע דעת עליון, אלא שכל ידיעתו משפה ולחוץ ומשהוציאם מהשפה בע"כ לא נשאר אצלו כלום ונטרד והלך כמה שכתוב על פסוק הנני הולך וגו', ואע"פ שידע דעת עליון שאוהב ישראל ושהם קיימים לעולמי עד עכל זה לא חדל מלייעץ עצות להכשילם נגד רצון השם יתברך, כי הרשעים הן ברשות לבן (בראשית רבה פל"ד) ואין הלב נמשך אחר ידיעת האמת שמכיר רק החכמה נמשכת בע"כ אחר הלב הטמא, וע"כ אין משכן לחכמה לנוח בו אלא להשתבח בלבד וכל רוחו יוציא כסיל ולא נשאר בו כלום, וזהו סימן דלא ידע באמת כלום שאין נקרא ידיעה כלל להיות בו משכן הדעת ליקרא ידועים וכבצלאל מלא רוח חכמה ודעת, רק הוא אמר יודע דעת עליון שהדעת הוא עליון ולמעלה ממנו רק שהוא היש לומר ידיעה להתפאר בה לבד, ועכ"נ אל יתהלל החכם בחכמתו, והוא נקרא חכמתו אף דבאמת הוא בהיפך אצל המתהלל דהוא סימן דלא ידע כלום דאז אין לו שייכות עם החכמה כלל וממילא דאין לו במה להתהלל, אך הכתוב אומר על החכם האמת בחכמתו הקבועה בלבו, וכמה שכתוב בקדושין (ל"ב.) בתחלה נקראת תורת ד' ולבסוף תורתו, היינו דלא מיד נקבע בלב וכמה שכתוב [פסחים ס"ח ב'] דמעיקרא כי עביד אדעתא דנפשי' עביד, והיינו שלא לשמה דהוא נקרא בפסחים [נ' ב'] עד שמים שאינו מתפשט אלא בעולם הזה, כמה שכתוב (שבת ס"ג.) למשמאילים בה עושר וכבוד היינו בעולם הזה וגן עדן התחתון הוא גם כן תחת השמים אבל השמים שמים לד', ואין לו שייכות עם עצם התורה שהיא תורת ד' ואין לה שייכות עמו עדיין ליקבע בלבו, עד לבסוף דמתוך שלא לשמה בא לשמה אז נעשה תורה דילי' ונקרא חכם באמת שהיא חכמתו, ואז אין לו להתהלל עוד בה כי ההתפארות רק בעוד שלא ידע כלום והיא רק מהשפה ולחוץ להשתבח בפה ולב אין, וכשמתהלל סימן דאינו חכם והחכמה שיודע אינה חכמתו באמת רק במחשבתו, אבל אחר כך הוא להיפך דהשם

יתברך קורא התורה דילי' אבל הוא מכיר דלית לי' מגרמי' כלום רק הכל מהשם יתברך החונן לאדם דעת, וזהו תכלית חכמת אדם להכיר דהכל מהשם יתברך, ובזאת יתהלל המתהלל רצה לומר מתהלל מפי אחרים כמה שכתוב יהללך זר וגו' כאשר הוא משכיל ויודע אותו ית' שהכל ממנו ושחלק מחכמתו:

פרק טז

אין ליהודי להתייאש משום דבר, בין בעניני הגוף כמה שכתוב [ברכות י' סע"א] אפילו חרב חדה על צוארו אל ימנע מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנשתקע וחטא בדבר שאז"ל (זוה"ק חלק א' רי"ט:) שאין תשובה מועלת חס וחלילה, או שתשובתו קשה, או שרואה עצמו משתקע והולך בענייני עולם הזה, אל יתייאש בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשם יתברך יכול לעזור בכל ענין, וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור דאברהם ושרה זקנים ומי מלל לאברהם הניקה וגו', שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהשם יתברך כל יכול ועכל זה צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זקינת אברהם דטוחן ואינו פולט כמה שכתוב בבראשית רבה (פמ"ח) וכן זקנתה, ואם היה רצון השם יתברך לפקדם היה פוקדם מקודם דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ד' היתה זאת שיהיה בנין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתפקד עוד, כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתייאש כלל דלעולם השם יתברך יכול לעזור והיפלא מד' דבר, ואין לחקיר בחקירות למה עשה ד' ככה, וכן הישועה דלעתיד נאמר [ישעי' נ"ג] מי האמין לשמועתינו וגו', וכל אחד [סנהדרין צ"ז סע"א] דאין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה, וע"כ אמר [ישעי' נ"א] הביטו אל אברהם אביכם ואל שרהתחוללכם, דגם התחלת בנינכם היה כן אחר היאוש, ושוב מצאתי בתנחומא [פירוש וירא] על פסוק וד' פקד דבר זה עיין שם ואהניין, ואברהם אבינו ע ראש האומה הוא שפתח דבר זה שלא להתייאש משום דבר כשנשבה לוט וכבר נתייאשו כולם מלהציל, דעכל אחד מלך סדום הרכוש קח לך דכבר נתייאש בידי המלכים וקנייי' אחר כך אבינו בשינוי רשות, ואברהם אבינו אזר עצמו עם שי"ח ילידי ביתו לרדוף אחר ד' מלכים, ובנדרים [ל"ב סע"א] דהוא בגימט' אליעזר, ומשמעות השם מפורש בתורה אצל משה רבינו ע"הכי אלקי בעזרי ויצילני וגו' שכבר היה חרב פרעה על צוארו והשם יתברך יכול לעזור גם אחר היאוש שאין להתייאש משום דבר, וזהו רמז מספר שי"ח בגימטריא

יאו"ש עם הכולל היינו שמספר זה הוא המוציא מידי יאוש ומורה שהשם יתברך עוזר מכל דבר שהאדם חושב להתייאש, ונראה לי דזה דברי ההיא סבתא [סוכה ל"א א'] אתא דהוה לאביה שי"ח עבדי וכו' עיין שם היינו דחשבה אולי סוברים כר"ש [בת קול קי"ד א'] דסתם גזילה יאוש בעלים, ובפרט עבדי ריש גלותא דתקיפי ואלימי ומי ידון עם שהתקיף ואצל ר"נ ורבנן שעמו הוי שינוי רשות ולפיכך לא השגיחו בה, ע"כ אמרה דהוה לאביה וכו' שהיא מזרע אברהם שהתאזר עם שי"ח עבדיו לעורר דבר זה שאין יאוש כלל, ולמה לא ישגיחו בה להאמין לה שלא נתייאשה כלל כי גם הוא מזרע אברהם אבינו בוטחת בהשם יתברך כמוהו ויודעת שהשם יתברך יכול לעזור נגד הכל והיה לו לחוש לדברי' ושלא לישב בסוכה הגזולה:

פרק יז

בשבועות צריך למסור כל תאותיו להשם יתברך שזהו ענין הקדמת נעשה לנשמע, ולא אמרו לשמוע קודם אם יכולים לקבל כמו שאמר ההוא מינא אי מציתו וכו' (שבת פ"ח.) וע"כ לא ניתנה תורה לאיסור והיתר שהם שאלו מה כתיב בה וכשאמר להם דבר שנגד תאוותם לא רצו לקבלה (פסיק"ר ר"פ כל אחד), אבל בני ישראל לא שאלו כלל מה כתיב בה כי נתרצו לעשות כל מה שיצוה ואפילו שהוא נגד תאות לבם, וזהו מסירת כל התאות להשם יתברך שאפילו בתכלית תוקף התאוה הוא מוכן למנוע עצמו ממנה אם אינו כרצון השם יתברך, וכמה שכתוב (שיר השירים רבה פ"ז שוחר טוב ב') על פסוק סוגה בשושנים לאחר שהוציא כמה הוצאות ובא ליזקק אמרה לו כשושנה אדומה ראיתי זה פונה לכאן ואיזה חוח עקצו רק דברי תורה הרכים כשושנה, וזהו ענין שתי הלחם דשבועות שבאות חמץ שהוא הקרבת השאור שבעיסה המעכב כמה שכתוב [ברכות י"ז א'] להשם יתברך, ועל ידי זה זוכה לקבלת מתן תורה שהוא התבלין ליצר (קדושין ל':) היינו להשתמש בו רק כרצון השם יתברך , ואז הוא טוב מאוד כדרז"ל בב"ר וכמה שכתוב [ברכות ל"ד א'] בשאור דמיעוטו יפה רק רובו קשה, וזהו הסכלות מעט היקר מחכמה מכבוד, חכמה הוא השגת הדברי תורה עצמן, וכבוד הוא הנמשך ממנה בסוף דכבוד חכמים ינחלו, והסכלות מעט הוא המביא לכל זה על ידי הרגשת החסרון דעל ידי זה הוא חומד ומתאוה ומצפה לדברי תורהלהשלים על ידי זה חסרונו, וזהו עיקר כח האדם רק התשוקה וההשתוקקות שיש לו ושהוא מכין את עצמו לקבל ולעשות ככל התורה, והשאר הכל מהשם יתברך הגומר בעדו והוא יתן חכמה אבל לא יהיב אלא לחכימין, הם אותן שיש בהם הראשית חכמה שהוא יראת ד' דנקרא גם כן חכמה כמה

שכתוב הן יראת ד' היא חכמה שהוא הכנת הלב שלא לעשות שום דבר שנגד רצון השם יתברך, ואז כל התורה והחכמה מסור לו לדעת מה הוא רצון השם יתברך ושיהיו כל מעשיו ומחשבותיו כפי חכמת השם יתברך שבקרבו, וזהו גם כן הכנת ג' ימים אל תגשו אל אשה שקודם מתן תורה שלא יהיו הנשים פולטות ש"ז וטומאה זו מצד התאוה, ואף דקיימא לן (ברכות כ"ב.) כרבי יהודה בן בתירא דאין דברי תורה מקבלין טומאה, זהו לאחר מתן תורה דפסקה זוהמתן (שבת קמ"ו.) הוא שורש טומאת התאוה הבא על ידי ביאת הנחש על חוה וע"כ היא בנשים ביותר, ושורש זה אינו ניתק על ידי תבלין דתורה אלא נפסק על ידי התורה לגמרי, ולכן צריך טהרה בטבילה מקודם כידוע מספר החינוך (מצוה קעל גבי) ענין הטבילה כאלו העולם כולו מים במים ועתה הוא נברא ונוצר ונעשה בריה חדשה, וע"כ גם הגרים צריכין טבילה קודם קבלת התורה (יבמות מ"ו.) דאף דמזלייי' עמד על הר סיני ועל ידי זה פסקה זוהמתן גם כן כמה שכתוב בשבת (שם), מכל מקום לא נפסק ממנו מיד בתולדתו, ובעודו בגיותו עדיין הרי הוא ככל העכו"ם המזוהמים רק משנתגייר הוא שנפסק על ידי קבלתו התורה כמו לכל ישראל במתן תורה, וע"כ צריך טבילה מקודם להיות כקטן שנולד על ידי זה אחר קבלת התורה על ידי טבילה זו הבאה אצלו כאחת עם קבלתו דברי תורה, כי משנבחרו ישראל במתן תורה אין שייכות טבילה מטהרת אצל עכו"ם כלל, כי אינה מטהרת אלא מצד מצות התורה ולא ניתנה תורה אלא לישראל, רק דאצלו באין כאחד, [דמועיל על דרך גיטה וחצרה באין כאחד] (גיטין על זה:):

פרק יח

על ידי רחמים יוכל לזכות שיהיה נפסק הלכה לטובתו, וכמשמעות לשון הגמרא [יבמות על זה א'] דדרשו פתחת למוסרי ורבות עשית אתה ד' נפלאותיך וגו' אדוד ורחבעם במה שההלכה עמוני ולא עמונית וכו', כי הוא נפלאות שעשה השם יתברך עם דוד לפתוח למוסרותיו שרצו החולקים לאסרו, וכל זמן שלא נגמרה הלכה ונקבעה בבית דין הגדול לכל ישראל עדיין היתה הלכה רפוי', ובזכות דוד המלך ע"ה נקבעה ההלכה כן, ובירושלמי [פ"ג דקדושין ה"ב] בגוי על בת ישראל דרבי אומר הולד ממזר ואחר כך אומר מזוהם ואחר כך רי"נ הורה הולד כשר אר"ז ההן ולד כל מה דהוא אזיל הוא מתעלה ע"ש, ואין זה מליצה לבד ודרך צחות בעלמא דאין להזכיר דברי צחות בתלמוד ולהזכיר שם אמרו עלה כאלו הוא מימרא ושמועה ואיזה לימוד דברי תורה, אבל ודאי קושטא אמר זה דבכח הולד ההוא [וקאי שם אאותו ולד עצמו שאירע בימי רבי ולא מעשה אחרת היה ונידון אחר, ועדיין היה חי הוא עצמו או זרעו ושייך נמי הלשון ההן ולד כו'] הוא

שנשתנית ההלכה מדור לדור דכל מה דאזיל הוא מתעלה במעלות במדריגתו ויקרתו ביותר, ועל ידי זכותו יצא מידי פסולו כי זכה שיקבעו בית דין הלכה דהולד כשר, וכך גדול כח הרחמים דאפילו בענין התלוי בפסק בית דין ההלכה דלא בשמים הוא, מכל מקום גם זה על ידי זכות והתעלות נפשו יוכל לפעול, וגם בנוגע לענין יחוס משפחות דנוגע להרבה משפחות ומאורעות כהאי גוונא, אם אחד זוכה הוא מזכה גם כל האחרים עמו שיהיה נגמר ההלכה ונפסק בבית דין כדעת אותו המתירו לבוא בקהל, וכך קבלתי שעל ידי רחמים יוכל לזכות להיות מיוחס:

פרק יט

כמו שכל הגדול מחבירו יצרו גדול כמה שכתוב [סוכה נ"ב סע"א] [וההוא סבא שהוא אלי' כדברי יש מפרשים בתוספות [חולין ו' א'] שקבלתי שהוא עיקר, נתגלה לו על ידי צערו לגלות לו זה ולנחמו] כך כל מי שיצרו גדול מחבירו זה סימן שהוא הגדול ממנו מצד הניצוצות קדושות שבו גם כן, כי זה לעומת זה עשה האלקים בכל אחד והבחירה בידו וסודו מבואר בספר הגלגולים פ"א, וכל אותן ז' שאין להם חלק לעולם הבא שנמנו בפרק חלק מכלל הדורות כולם שנראה שהיו היותר גרועים מכולם, היו מוכנים גם כן להיות היותר גדולים, וכמה שכתוב בסנהדרין [ק"ב א'] ושם אחר כך [סע"א ורע"ב] בירבעם, ושם [ק"ג רע"ב] עליו ועל אחאב ומנשה, ושם [קל וחומר ב'] בדואג ואחיתופל ע"פ איתא סופר, וגיחזי נמי שבחר בו אלישע לשמשו ושלחו להחיות המת מסתמא לא בחנם היה והכיר בו שהוא מוכן לכך ויותר מכל תלמידיו נביאי הדור, והשביעי בהם שהוא נגד מדת כנסת ישראלדעמך כולם צדיקים ולא ידח מהם נדח מצד מדה זו, אי אפשר למנות מישראל כלל ע"כ נמנה בלעם מהאומות, והוא נתייחד מכולם שהוא היותר גרוע שבהם שהוא פרץ גדר של עריות לאומה שלימה בפרהסיא (במדב"ר פ"כ) מה שכל האומות גדרו עצמם מימות המבול כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פ"ע), והיה גדול שבהם כמה שכתוב בזבחים [קט"ז א'] נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע, וכל אחד במדרש (בראשית רבה פס"ה) לא עמדו פילסופין באיסור והיתר כבלעם ואבנימוס וכו', וכשהחזיר הקב"ה התורה על כל אומה ולשון שיקבלוה ע"כ היה הכונה על ידי בלעם שהיה לעומת משה רבינו ע"הבקדושה, וכמשאז"ל (במדב"ר פי"ד ספרי סוף ברכה) על פסוק ולא קם וכו' אבל באיסור והיתר קם ומנו בלעם, וכמו דדור המדבר חביב מכל הדורות כמשאז"ל (ויקרא רבה פי"ג לגי' הילקוט) ומשה רבינו ע"ההגדול שבאותו הדור הוא הגדול מכל הדורות, כך איסור והיתר שבאותו הדור נגד כל הדורות דאומות ובלעם ביניהם אלא

שהם ירדו לשאול תחתית ונעשו גרועים מכל הדורות, ובמתן תורה ירדו שנאה וחורבה לאיסור והיתר כמה שכתוב [שבת פ"ט רע"ב] מסתמא לא בחנם באותו הדור כי הם היו היותר גרועים, וזכו ישראל במתן תורה להיות גוי אחד בארץ ועם לבדד ישכון להפריד חלק הטוב מחלק הרע, ונשארו הם כולם קודש בתכלית הרע וקוצים כסוחים, וכידוע בסוד זכה נוטל חלקו וחלק חבירו וכו' (חגיגה י"ג:) ומצינו גם גוי נקרא חבירו בשבת [ק"נ א'] וכמה שכתוב תוספות [סוכה ל"ט א',] דגם בהם כל זמן שיש להם קיום בעולם הזה יש בהם איזה ני"ק המחי' שצריכים ישראל לקלוט כל אחד השייך לו, והוא מוסר לו חלק הרע שבו השייך לו שמצד הזה הם קרויים חברים במאמר זכה וכו' הנזכר, ויש גם בישראל כן בעולם הזה שיש צדיק ורשע, אבל סוף הכל דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואפילו אותן ז' דרשו דורשי רשומות [סנהדרין ק"ד סע"ב] כולן וכו', ולאו דוקא כולן דלא חשיב שם בקרא דמייתי אלא אותן ו' דמישראל, אבל בלעם הרשע דמאיסור והיתר נשאר לעולם במשפטו, ועוד יותר כי גם הרע שבאותן ו' שנמנו חברים עמו באותו משנה יטול הוא חלקם בגיהנם דאתן אדם תחתיך ולאומים תחת נפשך, היינו כל אחד השייך לו כנ"ל:

פרק כ

באומות אותם שיש להם שייכות לקדושה יותר, הם הגרועים יותר, ויש בהם כח טומאה ביותר, וצריך להתרחק מהם יותר, ועמלק יש לו שייכות בקדושה יותר מכל האומות דמלבד שהוא מיוצאי חלצי ב' אבות ואמהות, תמנע אמו גם כן חזרה על פתחי אברהם יצחק ויעקב להתגייר כמה שכתוב [סנהדרין צ"ט ב',] והם לא קבלוה כי הרגישו תוקף הטומאה דראשית גוים שעתיד לצאת ממנה, ומכל מקום חשקה להתגייר ולחזור על פתחיהם גם כן ודאי מצד ני"ק המקשקש בקרבה, ואליפז אביו גדול בחיקו של יצחק כמו שאמרו ז"ל (רבה ואתחנן) והיה מנביאי או"ה, והוא נתרחק יותר מכל האומות למחות שמו מתחת כל השמים, וא' במכילתא (פרשת בשלח) דאין מקבלין גר מעמלק, וכן הכנענים שהיה ארץ ישראל תחת ידם ונקרא על שמם ודאי היה להם שייכות לקדושת הארץ ע"כ נתרחקו יותר בלא תחי' כל נשמה ונאסרו לקחתם גם כן לשפחות, [ומכל מקום היה בידם ליפנות משם כמו שעשה גרגשי (ירושלמי שביעית פ"ו ה"א) דעל ידי שנפנה הוא מפנה עצמו מכל אותה קדושה ונתרוקן הימנה ומשאירה כולה לישראל והם נשארו ריקנים, כי הם לא היה להם זה בתולדה מצד אבותם רק מצד קנין הארץ ובידם ליפנות] ומכל האומות לא נתרחקו בקהל אלא עמון ומואב ומצרי ואדומי, עמון ומואב מפני שלשלת

בית דוד ומשיח וגנוז בהם, ואדום מפני שרשו מיצחק ורבקה וע"כ נקרא בקדושין [י"ח רע"א] ישראל מומר דכבר נימול לח', משא"כ ישמעאל דיצא משפחה דאין קרוי בנך אלא בנה (יבמות י"ז.), ומצרים שהיו ישראל להם לעבדים דרך עבדות גמור דמה שקנה עבד קנה רבו, היה כל קדושת ישראל בלוע בקרבם דעכל אחד (שוחר טוב ק"ז) על פסוק גוי מקרב גוי שהיו כעובר בבטן אמו, והרי העובר נחשב לירך אם וכך היה כח השייכות דקדושת ישראל בהם, ואזהרת מצרי ואדומי לא נכתב בתורה האיסור אלא ההיתר דדור ג' ובלשון לא תתעב וגו', כי אחר פרשת עמון ומואב שנתרחקו לעולם ונתעבו יותר מכל האומות מפני שייכות קדושה שבהם, היה ס"ד גם במצרי ואדומי לתעבם לגמרי גדם בהם יש כן, וע"כ אמר לא תתעב וכו' כי יש בהם מעליותא מצד מה נגד עמון ומואב, ומכל מקום גריעי מכל אומות, וישיבת מצרים נאסרה גם כן מפני תוקף טומאת הארץ על ידי מה שהיה בה צד שייכות קדושה יותר בישיבת יעקב ושבטים וצאצאיהם כמה דורות בה, וגם מה שהוזהרו ללחם עם עמון ומואב ואדום ושלא יהיה להם מארצם עד מדרך כף רגל, גילו לנו רז"ל הסוד דלא מפני מעליותא דידהו הוא רק מפני טומאת הארץ ביותר, כמה שכתוב בגיטין [ל"ח רע"א] הלשון עמון ומואב טיהרו בסיחון, ולא אמרו הותרו רק לשון טיהרו להודיע כי איסורן הקודם היה מפני טומאתן הגדולה בהיותה תחת ידם, וכשיצאה מהם לסיחון יצתה מאותה טומאה הגדולה להיותת ככל ארץ העמים ועל ידי זה טיהרו לישראל:

פרק כא

עיקר זכות השתדלות אדם בעולם הזה הוא רק החשק שיש לו לעשות רצונו ית', אבל גמר המעשה הוא מהשם יתברך כמה שכתוב גם כן מעשינו פעלת לנו, ומה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה שהוא בלב כמה שכתוב ביומא [ע"ב ב'] על פסוק ולב אין, אבל המעשים הוא בכלל הכל בידי שמים, ואפילו חושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כעשאה כמה שכתוב [שבת ס"ג א'] לפי שהוא עשה את שלו במחשבתו וחשקו, ורבותא דאפילו, דס"ד דלא מהני מחשבתו ורצונו אלא כשעלה בידו בפעל והצטרפות אל המעשה, וא' [נדרים ס"ב א'] עשה דברים לשם פעלן, קרי בזה להשם יתברך פעלן ועיין שם בהרא"ש והר"ן, אבל הכונה כי השם יתברך הוא הפועל באמת ואין לאדם אלא הרצון וכח הבחירה שלו שהוא בוחר וחפץ במעשה זו, וע"כ העיקר להיות עושה לשמה שיהיה כונתו ומחשבתו לשם שמים דאם עושה מעשה גולמת מה בידו כלום שהרי המעשה מהשם יתברך והוא הפועל, ומכל גמילות חסדים של אברהם

אבינו ע והכנסת אורחים שלו לא נזכר בתורה לשבח אלא מה שעשה למלאכים שלא היה בזה שום מעשה של גמ"ח על האמת כלל שהם לא הוצרכו לכל זה כלל ורק לכבודו הוכרחו להיות כאוכלים, ואין בזה אלא המחשבה והרצון הטוב של אברהם אבינו ע להודיע שזה העיקר מכל המעשים בהשתדלות ועבודת האדם שלא להשגיח על גמר מעשה, וע"כ העוסק בתורת קרבנות כאלו הקריב (מנחות ק'.) על ידי החשק שיש לו בלימוד מתי יבוא לידו ויקיימנו דזהו עיקר הלימוד ועסק בתורה על מנת לעשות, ועל זה נאמר ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שזה להשם יתברך ברוב רחמיו דנותן שכר גם בעד מעשה לבד כאלו אדם הפועל, ולמאן דאמר מצחת אין צריכות כונה אפילו כפוהו ואכל מצה יצא (ראש השנה כ"ח.) ולדברי הכל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' וכו' הרי זה צדיק גמור (פסחים ח'.) אף דלהנאת עצמו מתכוין כל דדעתו למצוה הוי לי' כונה המועילה גם למאן דאמר מצות צריכות כונה וסגי בהכי להיות צדיק גמור, ופירוש בראש השנה [ד' א'] דהוא רק בישראל עיין שם ברש"י שלבן לשמים וכו', והוא על דרך שנאמר רמב"ם [פ"ב מהלכות גירושין] בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני דבמעמקי לב כל אחד רוצה לשמוע דברי חכמים רק השאור שבעיסה מעכב ומשהוכה ותשש כח יצרו עד שאומר בפה גם כן רוצה אני סגי ע"ש, וה"נ המחשבה שלא לשמה בישראל אינו אלא מצד היצר המרגילו לבקש בכל דבר הנאת עצמו אבל מעמקי לב דבני ישראל אינו אלא לשם שמים בלבד, וכמה שכתוב [ברכות י"ז רע"א] גלוי וידוע שרצונינו לעשות רצונך וכו', וכשיש מעשה בפעל גם כן סגי בהכי להצטרף לרצון שבמעמקי הלב ואין משגיחין למחשבת שאור שבעיסה המערבבת, ונראה עוד דגם בחישב לעשות מצוה שלא לשמה ונאנס גם כן מעלה עליו הכתוב כעשאה, אף על גב דמהחשבה היה שלא לשמה זהו מצד השאור המבלבלו ועומק מחשבתו ורצונו לא כן, [והגם דילפינן התם זה מקרא דלחושבי שמו דמשמע לשמו ית', מכל מקום מאחר דאר"י לעולם כו' דמתוך שלא לשמה בא לשמה ומשמע בערכין [ט"ז ב'] דכהדדי לגמרי נינהו מטעם זה יעוין שם, ה"נ במחשבת מצוה שלא לשמה מתוך וכו' ונחשב כלשמו] ומכל מקום כל זה הכל מצד חסדי השם יתברך, אבל מצד האדם צ"ל כל השתדלותו על הכונה ומחשבה לשם שמים בכל דבר ואל תהיו כעבדים המשמשים וכו':

פרק כב

עיקר חשיבות המעשה כאשר אינו מרגיש כל כך היקרות שיש בה, דאז לאו רבותא כל כך לחשוק בדבר יקר אבל כאשר אינו יודע כל כך החשיבות שבו רק בתמימות עושה

איזה דבר הנראה בעיניו טוב והוא דבר הראוי כרצון שמים אז אפילו דבר קל נחשב הרבה, ועז"א [ברות רבה] על פסוק ויצבט לה קלי בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתיב עליו וכו' בכתפו היה וכו' ואלו היה יודע אהרן וכו' ואלו היה יודע בועז וכו' דזה נקרא בלב שלם כאשר אינו יודע כל כך יקרות הדבר שהקב"ה מכתיבו לזכרון לעלמי עד דאז ודאי היו עושין ביתר שאת הרבה, אבל התעוררות זה נעשות דבר יקר וחשוב בעיני השם יתברך אינו עוד מצד עצם חשק הלב לאותו ענין הטוב, רק מצד חשקות הלב לעשות דבר היקר וזה לא נקרא עוד לבב שלם בשלימות הגמור, ולימדך הכתוב במה שסיפר בשבחן של צדיקים הללו בדברים קלים כאלו, אשר בודאי לגדולה מזאת הרבה היו מתוקנים ומסתמא פעלו הרבה בימי חייהם גדולות ונפלאות בעבודת השם יתברך, אבל מה שנשאר מהם בכתובים לזכר עולם הוא רק מה שעשאו בלב שלם, ועיקרו הוא בדבר קל שבזה אינו יודע ולא מעלה על לב שהקב"ה יכתוב אותה פעולה כלל בספר זכרון, ודייקא פעולה כזו הוא מה שהשם יתברך מכתיב לפי שדבר זה עושה בלב שלם, ועדבר זה מה שכתוב [בשמות רבה פ"ב] אין הקב"ה מעלה לגדולה עד שמנסהו בדבר קטן, דוקא בדבר קטן דבדבר גדול אין כל כך נסיון אם יעמוד בו, ורק דבר קטן שאינו מעלה על לב שיש בזה איזה ענין מצוה ועבירה רק מצד עצמו בטבעו הטוב להטיב ולרחם על הבריות זהו הנסיון על עצם שורשו בטוב עד שראוי להיות ראש אלפי ישראל, [ועדבר זה עיקר הנסיון בעבירה כאשר אינו יודע חומר העבירה, כמה שכתוב (ויקרא רבה פכ"ג) בבועז דהסיתו יצרו אתה פנוי והיא פנוי', ושל פלטי בן ליש דגדול יותר נראה מלבד פירש"י [סנהדרין כ' רע"א] דהיה שנים הרבה העיקר בשביל שהיתה נשואה לו בהיתר בית דינו של שאול שפסקו דקדושין דדוד המלך ע"ה לא היו קדושין כדאיתא התם והוא ודאי לא ידע שטעו בדין דאם כן לא היה נושאה כלל וע"כ גם הוא חשב דכדין הורה, וע"כ אמר שם [י"ט סע"ב] שפלטו וכו' שהיה לו סיעתא דשמיא מה שלא עלה על לבו מיחוש איסור לאו דעונתה לא יגרע מאחר שנשואה לו כדין, רק שלבו היה נוקף מכל מקום בו מצד גודל ותוקף מורא שמים ויראת חטא שהיה עליו אולי אע"פ שבדין שריא, מכל מקום אין זה ראוי והגון לגזול ולחשוק לחלק חבירו מאחר שמיכל ברצונה הטוב נשאת לדוד ואהבתו כמפורש בכתוב, ומצד טהרת עצם נפשו שלא לחשוק למה שאינו שלו ואין ראוי לו פירש הימנה והשם יתברך עזרו שלא יעלה בלבו ביטול מצוה עונה, וזהו עיקר תוקפו של נסיון בכל מקום]:

פרק כג

כאשר האדם גודר עצמו באיזה דבר להתגבר נגד יצרו בכל כחו, הוא גודר בכחו זה כל הנפשות מאומה הישראלית שבכל הדורות באותו דבר, וכדרך שאמרו [בוי"ר פל"ב] ובשיר השירים רבה [על פסוק גן נעול] שרה ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה וכל הנשים נגדרו בזכותה ויוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו כל הזכרים בזכותו, ואם בשרה יש לומר לפי שכל ישראל מזרעה וצאצאיתא ביוסף לא שייך זה, וע"כ לפי שכל ישראל קומה א' ובשלימות האחד נשלם כל הקומה, ואמר ירדו למצרים היינו דנכנסו לנסיון דשם ערות הארץ מקום תוקף הקליפה דעריות, והגדרת עורה דשם היינו חסרת כל תוקף כח אותה קליפה ועל ידי זה נגדרו הכל, ולפי שבתאוה זו אין דומה יצרו של איש ליצרו של אשה (כמה שכתוב כתובות ס"ד:) הוצרכו בזה ביחוד הגדרה על ידי אשה בפני עצמה, ולפי שכללות הקומה אינו אלא על ידי האיש שהאשה טפלה לו וכלולה בו, בזה שהוצרכו להגדרת אשה בפני עצמו אי אפשר אלא על ידי אחת מהאמהות שהם כלולים בה מצד שיוצאים ממנה, ולא מצד שכוללת הקומה שזה לא שייך כלל באשה דהיא רק נטפלת לאישה, ובכל דור ודור יש כמה וכמה נפשות מישראל הגודרים עצמם באיזה עניינים שנכנסו בהם לנסיון, שהשם יתברך מנסה לעולם בכל דור ודור הקנקנים השלימים צדיקי הדורות דלא בציר עלמא מיניי' (סוכה מ"ה:), ובאותן העניינים שהשלימו עצמן הרי נשלמו כל נפשות הדורות כולם עמהם, וזה טעם שקבלתי דאע"פ שהדורות הולכים ומתקטנים ולא אכשור דרי מכל מקום הנקודה שבלב איש הישראלי הולכת ומשתלמת יותר ומאירה יותר בכל דור עד עת קץ שתשתלם לגמרי, והיינו מה שבמעמקי הלב שאין מתגלה בפעל אצל כל אחד מצד כח היצר המקיף לכל אחד, וכמה שכתוב (ברכות י"ז.) גלוי וידוע שרצונינו וכו' ומי מעכב וכו', וכדרך שאמרו הרמב"ם בהלכות גירושין (סוף פ"ב) בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני דאמיתות רצונו כך אלא שאין רוצה בפועל ע"פ יצרו דאנסי', וכמו במצרים דהעיד הכתוב דהיו גדורים מהערוה ומכל מקום אחת היתה שפירסמה הכתוב (ויקרא רבה פל"ב), אבל גם היא מאונס המצרי אף דשלא בחנם היה רק על ידי שהיתה פטפטנית שלום עליך וכו' כמו שאמרו ז"ל (שם) מכל מקום עיקר הדבר היה באונס, וכן בשבטים דנכשלו גם כן הזכרים בביאת ארמית היה באונס היצר על ידי שקישטו זונות ויין של גוים לא נאסר עדיין ובער היצר בלבם כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין ק"ו.) וכן בכל מקום שהוסיפו צדיקי הדורות מאז ועד עתה לגדור עצמם נקבע כן בכל ישראל במעמקי לבם, ואף שיש שבפועל אינו כן אינו מצד רצון עצמו רק מאונס היצר לבד, וע"כ מעמקי הלב הולך ומזדכך:

פרק כד

כל שררת ומעלת שום אדם מישראל אינו משלו לבד רק מכלל הכנסי', כמו שאמרו ז"ל (חולין נ"ו: שמו"ר פל"ז) על פסוק ממנו פנה ממנו יתד כהניו ממנו מלכיו ונביאיו ממנו עיין שם ע"ש, לפי שכל האומה קומה שלימה וכמו שהרגל צריך לראש כן הראש צריך לרגל, ואין מעלת כהנים ונביאים ומלכים מצד עצמם רק מצד בני ישראל שהם מהם ומכללם נבחרו, וכמה שכתוב (עי' תענית ל':) דכל זמן שישראל במדבר היו נזופין לא נגלה שכינה למשה, ונאמר בחורבן גם נביאיך לא מצאו חזון הגם דלא חטאו, כמו שאמר ירמי' לברוך את אשר בניתי אני אני הורס וגו' ואתה תבקש לך גדולות, ובמלך נאמר מקרב אחיך תקים שעל ידי שהם מקימים אותו ולוקחים אותו מקרב ומעמקי לב כל ישראל הוא קם ונעשה, כי המלך בעולם הוא דוגמת הלב בגוף כמה שכתוב בספר יצירה, שהוא לב הוקמה דכנס"י, וע"כ אמרו פרנס לפי הדור עיין שם בערכין (י"ז.). והנסנדרין נקראין עיני העדה (במדבר רבה פט"ו שיר השירים רבה פ"ה) והכה"ג הוא הראש של הכנסי', וכן כל קדושת כהנים ולויים הוא הנאצל ונפרש מקדושת בני ישראל, ואע"פ שהם נתעלו מהם הוא מכח קדושתם דבני ישראל שנתגלית בשבט לוי ביותר, וזה טעם קח את הלויים מתוך בני ישראל, וע"כ בפרשת ואתנה את הלויים בפרשת בהעלותך נאמר ה' פעמים בני ישראל ואז"ל (ויקרא רבה פ"ב) והובא ברש"י שם דלהודיע חבתן של ישראל שכפל אזכרתן ה' פעמים בפסוק אחד, ולמה הודיע חבתן באותו פסוק דוקא, אבל שלא נחשוב בחירת הלוים מתוך בני ישראל שיש בזה חסרון לבני ישראל שרק הלוים נבחרו לעבודת ד' וכל ישראל נדחו ואינם ראוים לכך, ע"כ בא להודיע חבתן במקום זה דייקא לומר דלא נבחרו הלויים אלא מתוך רבוי חבתן דבני ישראל, דמרוב חבתן היה ראוי שיבחר מהם גם כן שבט לעבדו ולולי תוקף חיבת כל בני ישראל לא היו לויים נבחרים כלל וכל מעלתם מתוך בני ישראל ומצד מעלתן וחבתן דבני ישראל, ובכל דור ודור כפי מעלת הדור כולו כן הוא מעלת וקדושת הכהנים שבאותו דור והתלמידי חכמים וכל ראשי ישראל, וכמו בדור המדבר שהיה חביב מכל מדורות היה משה רבינו ע"ההת"ח והנביא שבאותו דור רבן של כל החכמים והנביאים שבכל הדורות שלה קם כמוהו, ואהרן הכה"ג גדול שבכל הכהנים שהרי בזכותן באו כולם וכן בכל דור ודור:

פרק כה

כל מצוה יש לה שכר מיוחד בפני עצמו, בין בעולם הבא בין בעולם הזה מפירותיהן שיש לכל מצוה כמה שכתוב בתורה ההבטחות בכל המצות בשכר עולם הזה, ומה שכתוב

בריש פיאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן וכו', היינו שהוא בטוח לאכול מהם עכמה פעמים פירות בעולם הזה גם כן ולא יעבור, משא"כ שאר מצות אין הבטחה בהחלט לאכול הפירות בעולם הזה דאפשר לאיזה סיבה יהיה גם הפירות נשאר לעולם הבא, אבל פירות יש לכל מצוה שיוכל לזכות בהן בעולם הזה אם ראוי לכך, דרק שכר מצוה גופה בהאי עלמא ליכא (קדושין ל"ט:) אבל שכר פירות איכא לכל מצוה ענין מיוחד כמו עשר בשביל שתתעשר (שבת קי"ט.), ובשלוח הקן. בנים כמה שכתוב במדרש (דב"ר פ"ו) על פסוק ואת הבנים תקח וכדומה, וידוע על פסוק בפיך ובלבבך לעשותו דכל המצות הן במחשבה דבור ומעשה שאפילו אם אי אפשר לו לעשות בפעל, על ידי החשק בלב לעשות מעלה עליו הכתוב כעשאה כמה שכתוב בשבת [ס"ג א'] אפילו חשב לעשות כו', וכן על ידי הדבור בלימוד דברי תורה דדיני המצוה, ומה שכתוב סוף מנחות מקרא דזאת התורה וגו' גבי קרבנות, רבותא אשמועינן דאף דשם אי אפשר להיות בפועל על ידי ישראל כלל דצריך כהן המקריב והכהן הוא העובד ועושה המעשה להיות בעלים מתכפרים, ואשמועינן קרא דתורה עדיפא שגם הישראל העוסק בתורת חטאת ועולה נחשב לו כמקריב על ידי הכהן, וכל שכן שאר מצות שביד ישראל לעשותם והוא מוכן ורוצה לעשותם אלא שלא נזדמן לידו, דאפילו במחשבה לעשות כעשאה כל שכן בטרחת העסק בדברי תורה בלימוד הלכותי', ות"ח שבדור שהוא ראש הדור הוא הממשיך במעשיו ובלימודו ובחמשבתו שפע לכל הדור, דע"כ נקרא (ערכין י"ז.) פרנס הדור שהוא המפרנסם בכל צרכיהם דכל הצרכים בכלל פרנסה, כי כל ישראל קומה א' והפרנס הוא במקום המלך כדמשמע בערכין [י"ז א'.] והוא כלב בגוף כמה שכתוב בספר יצירה וממנו תוצאות חיים כמה שכתוב במשלי שכל האברים מקבלים חיותם ממנו, וכפי ההלכות המתחדשות מפי התלמיד חכם שבדור באיזה מעניני התורה שהוא עסוק, כן הוא פירות השפע הנמשך לכל הדור על ידו, וזה שאיתא במנחות [פ"ח ב'] נר ישראל ובתוספות ד"ה נר משום דאיירי במידי דאורה וכו', רצה לומר שעל ידי שחידש דבר בהלכה בענין אור דמנורה ודירח המאור שישראל מונין לו (סוכה כ"ט ע"א), על ידי זה המשיך אורה לכל ישראל וע"כ נקרא באותה שעה נר ישראל, וזה שאמרו רש"י [ערכין י' ריש עמוד א'] שאתה מאיר עיני חכמים, היינו דעל ידי זה המשיך אורה לחכמים שזהו עיקר האורה זו תורה כמה שכתוב במגילה [ט"ז ב'] [ומצאתי גם בספר צמח דוד על התורה [פרשת בהעלותך דבר זה רעל גבי] שפירש כן ע"ש], וכיוצא בו בכל חידוש דאורייתא שתלמיד ותיק עתיד לחדש, והן השמים חדשים וארץ חדשה שא' בזוה"ק (חלק א' ה'.) דנעשה, היינו השפעות חדשות לשמים וארץ וכל צאצאיהם בכללם.

פרק כו

דברי תורה הם כאש, דהלא כה דברי כאש לשרוף כל תאות רעות דעכל אחד (סוכה נ"ב.) אם פגע בך מנוול וכו' הוא יצרך דעריות ותאות שהוא ניוול דאשה חמת כו' כמה שכתוב בשבת (קנ"ב ע"א), וכשמושכו לביהמ"ד נימוח ומתפוצץ, ואש של תורה נמשל בסוף חגיגה (כל זה.) לאש של גיהנם דע"כ אין אש של גיהנם שולט בתלמידי חכמים ולמדו מסלמנדרא דהכל אש א', ואש של גיהנם המשילו שם אחר כך לאש של מזבח ועיין שם בתוספות מהמ"ד דהוא אש שלמעלה דאוכלת ואין מלכה וכך אש של גיהנם, שהוא דוגמת הליבון לכלי ברזל שמפליט טעמים הבלועים וגופו נשאר ואינה אלא שורפת הרע שקלט בעולם הזה, ובת"ח אש התורה שורפתן בעולם הזה, וש"ז ביומא [ע"ב ב'] לא תורתו תרתי גיהנם, כי הת"ח סובלים בעולם הזה כרשעים בגיהנם דאש התורה מלהטת תאות היצר, וביקש שיראו שישרפם בעולם הזה לגמרי שלא ישאר כלום שלא יצטרכו עוד לסבול גם אש של גיהנם לשרוף הנשאר עדיין, ואמרו משכהו לבית המדרש ולא שילך ללמוד בעצמו וגם היה לו לומר משכהו לדברי תורה, רק דאף על פי דכל דברי תורהכאש ידוע דיש אש חזק ביותר וגדול ומלהט הרבה ויש אש קטן וכחו חלוש, וכך מדריגות דברי תורה ובבית המדרש שמרביצים תורה ואיכא ת"ת דרבים וגם הרי שי מסתמא אדם גדול, דברי תורה כזו פועל יותר שכח האש בהם חזק יותר, וזה שאמרו [בבא בתרא ע"ח ב'] ע"כ יאמרו המושלים ביצרם בואו חשבון וכו' שרק המושלים שכבר שרפו היצר רע שבגופם בכח אש דדברי תורה בהם, הם יכולים לפעול בדבריהם גם בלב השומעים, וזה שאמרו אחר כך שם תצא אש ממחשבין ותאכל וכו', היינו שהגם שזה אינו שומע לו ומהלך אחר יצרו עדיין, מכל מקום אש הדברי תורה דדבורים שלו וזה שאמרו צדיקים שנקראים שיחין לשון שיח ודבור כשיחה נאה דהתם כי כל שיחתם תורה, יוצאה ושורפת תאות דאין מחשבין שאין יכולים להתפשט כל כך, וזהו כמו הני דירתי תרתי גיהנם שאף דהולך בשרירות לבו כח הדברי תורהפועל בו גם כן שאוכלת ומלהטת תוקף התפשטות היצר שלא יוכל להתרחב כל כך בקרב לבו, [וכן שמעתי בשם ספר א' על פסוק ואתה כי הזהרתו וגו' הוא בעונו ימות, ולא אמר הוא רשע בעונו וגו' כברישא שם כשלא הזהירו, כי משהזהירו אף דלא שמע לו מכל מקום פעל קצת שאין יצר לבו בריא בקרבו כל כך ואין נקרא עוד רשע אף דעדיין הוא בעונו].

פרק כז

מי שיקר וחביב וחשוב בעיניו אחרים העושים רצון השם יתברך, אף על פי שהוא אינו עושה כך שא"י לעשות כך, זה ששמח באחרים העושים הרי זה חשוב כאלו הוא העושה, ובמדת פורענות מצאנו חשוב בחוקותי תמאסו שפירש בבתורת כהנים זה המואס באחרים העושים בהדי לא תשמעו ולא תעשו וגרוע מהם, קל וחומר במדה טובה המרובה, ובתוספות [בבא בתרא ס' א'] ד"ה ראוין שתשרה שכינה כי דייק מסיפירוש ותהי עליו רוח אלקים, ותמהו על זה מפרשים דהא ותהי וגו' דסיפירוש אבלעם קאי, אבל הכונה נ"ל כמה שכתוב לפי שאמר מה טובו ששיבח ומצא חן בעיניו מעשיהן עד שאמר ראויין וכו' על ידי זה זכה גם הוא דותהי וגו', ואם כן בעכו"ם המשבח לישראל העושין שאין לו שייכות עמהם כלל, כל שכן וקל וחומר בישראל שכ"י קומה א', וכמו בעבירה שאיש א' יחטא ועל כל העדה יקצוף כמה שכתוב ביהושע כ"ב הלוא עכן וגו' ועל כל וגו' והוא איש אחד וגו', שזה כמו שכל האברים מרגישים בכאב ויסורין שבאצבע קטן שברגל, או כמשל המדרש (ויקרא רבה פ"ד) לקודח בספינה תחתיו וזה טעם הערבות, ועל ידי התוכחה נאמר ואתה כי הזהרתו וגו' נפשך הצלת, פירוש הפרשת שהפריש והבדיל עצמו בזה ממנו, ואם איננו שומע דעל זה נאמר אל תוכח לץ ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות ס"ה:) הוא נפרש ממנו על ידי ששונא ומואס בו במעשיו הרעים דעל זה אמרו (פסחים קי"ג:) דברוחה דבר ערוה מצוה לשנאותו, דבזה מתרחק שלא יזיק לו בכח הרע שבו, וכך במדה טובה מרובה הוא בהיפך דכל ישראל קומה א' והטוב וקדושה שיש בכל אחד הוא מאיר בכל ישראל, ועל ידי האהבה שאוהב לת"ח ולכל ישראל מצד הקדושה שיש בהם דעמך כולם צדיקים והחביבות שיש לו לכל המעשים והעובדות הטובות שרואה באחרים העושין, על ידי זה יש לו שייכול והתחברות יותר עם קדושה להיות נמשכת גם עליו.

פרק כח

בירור כל מדה הוא בההיפך, כי אין לך שום מידה שאין בה צד שראוי להשתמש להיפך, והמדות הם חלוקים בנפשות מתולדתן, שיש שהוא בטבעו רחמן ובירור להתאכזר על עמלק וכדומה משונאי ד' וכמה שכתוב (קה"ר פ"ז שוחר טוב ז') כל המרחם על אכזרים בסוף נעשה אכזר על הרחמנים, כי רחמנות זו אכזריות הוא באמת ומי שמרחם רק מצד טבע תולדתו ולא רק לשם שמים הוא מרחם גם במקום הראוי להתאכזר, ובזה עבירה גוררת עבירה דסופו להתברר להיפוך חס וחלילה שהוא רק רחמן במקום שאין צריך

ובמקום שצריך הוא מתאכזר, אבל שלימות המידות אף שנטועים בו בטבע לא ישתמש בהם מצד טבעו לבד רק לשם שמים לעשות כרצון השם יתברך, וכשמתאכזר במקום שאין רצון השם יתברך לרחם זהו הרחמן האמיתי שזה רחמנות על האמת דהנאה להם והנאה לעולם להתאכזר עליהם, ועל ידי דקרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכל שפע וברכה מתרבה בעולם על ידי זה, וכיוצא בו בכל המדות כגון ענוה יש גם כן פעמים שצריך להשתמש בההיפך וכמה שכתוב בסוטה [ה' א'] בשמתא מאן דלית, ורשב"ג דנשבתח בענוה שהוא המשובח בין ג' ענותנין (ב"מ פ"ד:) תיקן בריי' לכבודו נגד ר"מ ור"נ בסוף הוריות [י"ב ב'] והם חשבוהו לגיאות ואלו היה כן היה עולה בידם מה שבקשו להשפיל כבודו דכל הרודף אחר הגדולה הגדולה בורחת ממנו כמה שכתוב בעירובין [י"ג ב'], אבל הוא נתברר אז בשלימות ענותו כי לא קיבל שום גיאות כלל מזה, כי הכבוד הוא מה שתיקן מה שראוי ע"פ הלכה לנשיא ונקבע הלכה כדבריו, ואין בזה להתגאות מה שהשם יתברך חולק כבוד לנשיא והוא זכה בה מאבותיו דהבן קודם לכל אדם ויורש גדולת אביו ולא נתרומם לבו כלל על ידי זה. ובזה נתברר שלימות ענותו וע"כ עזרו השם יתברך להגדיל כבודו עוד יותר כמדת הבורח מהגדולה עד דהם נדחו מבית המדרש ור"נ הוצרך לפייסו, וכן רבי דענותן היה כמה שכתוב בסוף הוריות (י"ס.) וסוף סוטה (מ"ט.) צוה לבנו בכתובות [ק"ג ב'] נהוג נשיאותך ברמים וזרוק מרה בתלמידים, ומשה רבינו ע"ההעניו מכל האדם אמרו לו דתן ואבירם כי תשתרר עלינו גם השתרר, ומסתמא לא ידבור שקר בעלמא וכל שכן שלא יהיה נכתב זה בתורה, אבל הרגישו בו למראית עין איזה השתררות ובזה היה בירור שלימות הענוה שלו, והשונא נתלה בזה שלמראית עין והיפך האמת, ודוד המלך ע"ה היה לבו נקי לגמרי מתאות וכמה שכתוב לבי חלל בקרבי שהרגו ליצר רע בתענית (עיין ירוש' ברכות פ"ט הוא הדין) וע"כ לא היה ראוי כלל לאותה מעשה כמה שכתוב בעל זה [ד' סע"ב], וכן מדנסהו השם יתברך בתאוה ואין הקב"ה מנסה אלא קנקנים שלימים כמה שכתוב בבראשית רבה (פל"ב) ע"כ דהוא היה שלם בזה בתכלית השלימות, ובירורו היה בנסיון זה דאף שלא עלתה בידו למראית העין ואויביו חשבוהו על ידי זה לבא על אשת איש ובעל תאוה, הוא באמת נתברר בזה כי על האמת אמרו שבת [נ"ו א'] דלא חטא, ואמרו בסנהדרין (ק"ז.) דראויה היתה לו בת שבע משעת ימי בראשית אלא שאכלה פגה, וכן ידוע דאותו ולד היה נשמת משיח רק לפי שהיה פגה דעדיין לא הגיע הקץ ע"כ לא נתקיים, וזהו בירורו שגם במקום שנשתמש בתאוה לא נתאוה לדבר רע חס וחלילה רק לדבר הראוי לו משעת ימי בראשית ולהביא נפש משיח לעולם שראה שעתיד להוציא ממנה, ואף שלמראית העין לשעה דהיה נחשב

לחטא היה נראה שלא עמד בנסיונו ונתחרט על מה שביקש שינסהו (שם), מכל מקום נקבעה בקשתו בחנני ד' וגו' לבקשה קבועה לעלמי עד, כי באמת על ידי זה נצרף לבו ונתברר שהוא מנוקה מתאות לגמרי אחר התשובה שנתברר דלא חטא, דע"כ נשאה אחר כך ואויביו יאמרו רע לו בזה וכמו שאמר לו שמעי ואודך ברעתך על ידי שהיתה אספקפסילי של בת שבע עוברת עמו כמה שכתוב בשוחר טוב (ב') וע"כ חשב שמעי דיעלה ביד אבשלום, אבל באמת זה היה בירור טוהר לבבו מכל תאוה רעה ועל ידי כן הוחזר למלכותו.

וכן בירור התמימות דיעקב אבינו ע"ה הוא על ידי הרמאות שנהג עם לבן, כי תם נקרא מי שאינו יודע לרמות כדפירש"י, אבל תמימות יעקב לא היה מפני שא"י בתולדתו רק לפי שרצון השם יתברך כך ובמקום שרצון השם יתברך שיתנהג ברמאות היה מרמה, וגם זה בתמימות דזהו עיקר התמימות להיות נמשך רק אחר רצון השם יתברך כצאן אחר הרועה, ומדת האמת ליעקב שהוא שורש מדת האמת שהושלך ארצה בעולם הזה דכולו שקרים (בראשית רבה פ"ח) נתברר בשעה שאמר ליצחק אנכי עשו וגו', דזה נראה כדובר שקרים חס וחלילה דלא יכון נגד עיניו והוא דייקא אז קיבל הברכות דויתן לך אלקים שדרז"ל בבראשית רבה (פס"ו') יתן לך אלקותו, היינו שיהיה השם יתברך נוכח עיניו להכיר מכל דבר שהוא המנהיג ובעל הכחות דזהו פירוש אלקותו שיתן בכל דבר שיתן לו, וזהו רק מצד בירור מדת האמת שלו שהוא חותמו של הקב"ה (שבת נ"ה.) ועל ידי זה צורתו חקוקה בכסא הכבוד (חולין צ"א: וש"ד) ועיניו יתברך רק עליו היפך דובר שקרים דלא וגו', כי אז נתברר שכולו אמת אפילו מה שנראה כעין שקר למראית העין בעולם הזה הוא אמת גמור, כי הוא בכור באמת ליצירה ועל ידי קניו מעשו, ובהתלבשותו בלבוש עשו כל פעולת יעקב אבינו ע"ה שהיה הכל באמת לאמיתו היה זה התלבשות גמור בלבוש השייך לעשיו, רק שאצל עשו הוא החמודות שאותם היה לובש כשמשמש את אביו (בראשית רבה פס"ה) לרמאותו בפשיטת טלפיים כחזיר שיש לו סימן אחד הנגלה לטהרה כך עשו בנגלה ועל הלבוש היה יכול להראות עצמו טהור, ואותו לבוש כשלבשו יעקב על ידי זה הריח יצחק ריח בוגדיו כמה שכתוב בסנהדרין [ל"ז א'], שמה שאצל עשו נחשב לחמודות והראות טהרה, אצל יעקב נחשב זה לבגידה ופושעי ישראל שזהו חונף וצביעות, ומצד מדת יעקב שהוא רק האמת לאמיתו כשמראה רק הלבוש נחמד הוא בוגד, ויצחק הריח גם בהם ריח טוב כי אצל יעקב דהכל אמת גם הפו"י אע"פ שחטא ישראל הוא כמה שכתוב סנהדרין [מ"ד א']. וכמה שכתוב בגיטין [נ"ו א'] תא חזי מה בין פו"י לנבואי איסור והיתר וכו' כי אצלו יש במעמקי הלב גנוז נקודת אמת,

וע"כ ר"מ גמר תורה מפומי' דאחר (חגיגה ט"ז:) כי הוא מזרע נירון קיסר (גיטין שם) מזרע עשו, וכיודע דזהו הציד בפיו דסתם מתניתין ר"מ (סנהדרין פ"ו.) שהוא יסוד תורה שבע"פ היה בפיו, ועד שלא ניתנה תורה ולא נבחרה אומה ישראלית היה נחשב גרים העתידים לצאת ממנו מזרעו, אבל באמת גר שנתגייר כקטן שנולד (יבמות כ"ב.) ובשם ישראל יכונה ואין נקרא עוד זרע עשו, וזה שאמרו אנכי עשו וגו' היינו אותם ני"ק שאתה מרגיש בפיו שזהו שורש עשו שהיה יצחק אוהב על ידי הציד שבפיו הוא באמת אנכי ואינן שלו כלל, כי אפילו הגרים בשם ישראל יכונה וכל שכן ר"מ דכפי הנזכר לעיל היה אמו מישראל גם כן, ומצד הגירות שבו מאביו ודאי מי שהוא מזרע אברהם יצחק ויעקב עדיף בת"ח, ואפילו פו"י מעלה זו שהוא זרע א"ו אינו אובד בחטאו ולא ניתק ממנו, וע"כ היה אחר שהוא פו"י רבו, וזהו שלימות בירור האמת אשר הוא כולו אמת שאין בו שום דבר של שקר ומלבר, כי מטתו שלימה, וכיוצא בו בכל המידות כולם.

פרק כט

כללות המדות טובות הם ז' כל אחד כלול מי' שנגדם ע' נפש שירדו למצרים כל אחד כח מיוחד בקדושה, ונגדם ע' אומות כל אחד כח מיוחד בקליפה במידה רעה מיוחדת ושרשם ז' עממין שבארץ ישראל, וכל אלה מבני נח שאין להם שום שייכות עם ישראל, ואדום ומואב ועמון שהם קיני קניזי וקדמוני שהובטח בהם אברהם אבינו ע"ה כמה שכתוב בבבא בתרא (נ"ו. וע' יל"ש רמז ע"ח) הם נגד ג' ראשונות שהוא הרישי' דעשו בעטפירוש דיצחק (ת"י ויחי נ') שיש להם שייכות קצת להקדושה, אדום הוא מצד שרשו מזרע יצחק ורבקה הורתו ולידתו בקדושה ונימול לח', וע"כ נקרא עמלק ראשית גוים שהוא ההתחלה וכתר דקליפה ואחריתו עדי אובד שכל שייכות שלו לקדושה הוא רק מצד ההתחלה בשרשו לבד וממנו העומק ראשית של כל העמים, ואחריתו עדי אובד שנכרת משרשו ואין נקרא זרע אברהם דביצחק ולא כל יצחק (נדרים ל"א.) וזהו הכתר דקליפה, ומואב נראה לי דהוא נגד חכמה דקליפה כי בהם היה גנוז שורש חכמה תתאה חכמת שלמה, ורות בת בתו של עגלון בן בנו של בלק שהוא היה חכמתו גדולה מדבלעם כמו שאמרו ז"ל (תנחומא ר"פ בלק), וקליפת מואב קבלתי שהוא בגאוה דעכל אחד [ישעיין י"ו] שמעתי גאון מואב גא מאוד, והוא אתחלתא דרע שבמדות כידוע דהתחלת כל רע הוא הגאוה שמזה בא השורש לכל ענין הרע והקלי' בשבירת הכלים על ידי הלבוש דגיאות לבש כנודע, ועמלק הוא שורש הרע שאינו נגלה עדיין בפעל בהתגלות לבו, והתחלת התגלות היש מאין דרע הוא בגיאות הנמשך מחכמה הרעה

שהיא פסולת החכמה האמתית על ידי זה בא להתפארות וגיאות הלב, משא"כ בחכמת האמת שהיא חכמת התורה כל מה שמוסיף חכמה מוסיף ענוה ושפלות רוח (כמה שכתוב אבות פ"ו) כמשה רבינו ע"הרבן של כל ישראל היה ענו מכל האדם, כי כל חכמת ישראל הוא להכיר שאין עוד מלבדו ושהכל מהשם יתברך וממילא מכיר שפלותו ואין לו במה להתגאות כלל, משא"כ חכמת איסור והיתר הוא בהיפך כל שמתחכם יותר הוא כופר יותר ומחשיב עצמו ומתהלל בחכמתו, וזהו מואב כידוע (זוה"ק שמות פ"ה.) דאבא הוא חכמה. ועמון הוא העלמת שם האב והזרעתו (בראשית רבה פנ"א) נראה לי נגד בינה דקליפה שכל כח הבינה הוא על ידי החכמה שמתבונן בה דבר מתוך דבר, אבל החכמה הוא בהעלם תוך הבינה, וע"כ נקרא אימא שבה כח אבא בהעלם והיא הגורמת ההתפשטות והתגלות, ועם לשון אם וכן אומה לשון עם שכלל העם והאומה הוא כמו האם, וכדשז"ל בריש פרק כ"מ (ברכות ל"ה:) אמו זו כנסת ישראל, והאב הוא השורש שממנו התפשטות וכענין האבות שהן הכמרכבה (בראשית רבה פרשת פ"ב וזוה"ק ח"ג רי"ז.), וצורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד זהו אביו שדרשו שם אהקדוש ברוך הוא, וירושלים העליונה יונקת מאבא ואימא תרין רעין דלא מתפרשין, ונגדן עמון ומואב בקליפה שיבבי בישי דירושלים (סנהדרין צ"ו:) דנעשו שותף בחורבנה לצור היא מלכות הרשעה בת אדום שנתמלאית מחורבנה (מגילה ו' ע"א), ואל אחר אסתרס ולא עביד פירין כנודע (זוה"ק ח"ב ק"ג:) דאין שם דעת בקליפה לחבר חכמה ובינה, ובלעם שהוא נגד הדעת התפאר דיודע דעת עליון כי בקליפה אין שם ההשגה דדעת וכל מה שהשיג היה מאחוריים דדעת דקדושה כי היה נגד משה רבינו ע"הבזה לעומת זה כידוע, וע"כ נכתבו דבריו בתורה.

וידוע די' ספירות הם ולא ט' ולא י"א כי כתר בחיצוניות הוא דעת בפנימיות, וע"כ גם עמלק הוא נגד בלעם ובלק, ומצותו תמחה לגמרי שלא ישאר לו שום זכר דהיינו פירין, ופירוש דלא עביד פירין היינו פרי המתקיים אשר זרעו בו שהוא חוזר בגרעיניו להצמיח אילן העושה פירות ומן הפירות חוזר אילן והוא הקיום במין שאין פוסק, וזהו האיש אשר לא הלך וגו' אשר פריו וגו' שדומה לעץ החיים דאתם הדביקים וגו', משא"כ השורש דרע אע"פ שגם כן יש לו התפשטות שממין כל כחות הרע דע' אומות אבל אין זה נקרא פירין אשר זרעו בו שיוכל להיות חוזר חלילה דחס וחלילה מטרטשי עלמא, רק הוא על דרך ביעי דספני מארעא (ביצה ז' ע"א) דזה סוד שור הבר שסירס הזכר כמה שכתוב בהספינה (בבא בתרא על דרך:), כי שור הבר ולויתן הן תרין יצרין דו"נ וכמה שכתוב במקום אחר, ואחריתו עדי אובד כי אין לו אחרית כלל, ומחייתו הוא על ידי המצות עשה דזכור וגו' על ידי הזכירה בלב והתאוננות על שיש עדיין בעולם מציאות השורש דרע הגורם דאין השם

שלם (תנחומא ס"פ תצא), היינו התגלות אלקותו יתברך, והכסא היינו מושבו ושכינתו יתברך בתחתונים, והוא חושק ומתאוה למחותו ושלא יהיה עוד מציאות לרע, על ידי חשקות וכיסופין אלו שבלבבות בני ישראל הם פועלים באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא שהשם יתברך גם כן מתעורר למחותו, ובכל שנה בקריאת פרשת זכור וימי הפורים נתעורר זה, וכל שנה שנוסף התעוררות נוסף התחזקות להתעוררות זה עד שיגיע הקץ שנזכה למחותו לגמרי, ועל ידי זה יהיה השתלמות הקומה דקדושה בזה לעומת זה והתגלות העומק ראשית דקדושה שהוא דבוק בעומק אחרית, כי בקדושה כשמגיע לסוף חוזר לראש דעל ידי זה הוא הקיום לעלמי עד, וע"כ בפרשת זכור ופורים שהוא הזמן דמחיית עמלק להיות אל אחר אסתרס ולא עביד פירין אז הזמן לפעול בקדושה לזרע יעקב הולדת פירין בנים חיים וקיימים לעד, [וכן קבלתי כי בפרשת זכור שקורין לעמלק תמחה וגו' מסתמא בקדושה נגדו ריבוי והוספה ושפע בני].

פרק ל

לפעול ישועה לאחרים, העיקר כשגם הוא צריך לאותו דבר ומתוך זכותו פועל ישועות לעצמו ועל ידי זה ממילא נושעים גם אחרים עמו, וכדרך שאמרו (בראשית רבה פנ"ג) בשרה הרבה עקרות נפקדו עמה, ואמרו (ברכות י"ז:) כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא וכו', אף דהרבה צדיקים גדולים היו באותו דור, רק דכולם איברי בשעתא דמזוני ורבי חנינא בן דוסא לבדו היה עני גדול דקשין מזונותיו כקריעת ים סוף (פסחים קי"ח.) דבעתיקא תליא שצריך לפתוח שער חדש בשבילו בהמשכת יש מאין שהוא המזל לישראל כנודע, ועל ידי המשכת מזון לו נפתח שפע מזוני לכל העולם כולו, רק שהוא די לו בקב כי השם יתברך משביע לכל חי רצון כפי רצונו, ושלמה המלך ע"ה בקש הטריפני לחם חוקי כפי צורך הלחם שלו בסעודת שלמה בשעתה וזה נחשב אצלו ללחם חוקי כפי צורך פרנסתו, ולא מותרות דביקש על זה ריש ועושר אל תתן לי לא שיחסר לו מכדי צרכו ולא מותרות, ואצל רחבן דוד נחשב קב חרובין לחם חוקי ויותר מזה היה אצלו מותרות ועושר שיש לבקש על זה שאל תתן לי, ורישותו היה פחות גם מקב חרובין וכל העולם כולו ניזון בשבילו כל אחד בלחם חוקי, מי שצריך כסעודת שלמה וסוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו כל הצטרכותו הוא בכלל מזוני הנמשך לכל אחד בשבילו, וכן בכל דור הצדיקים חשוכי בנים הם הממשיכים שפע בני לכל הדור, ואפילו שאין פועלים לעצמם היינו בגשמיות אבל ודאי אין תפלתם חוזרת ריקם כי יש יד ושם הטוב מבנים ובנות ותולדותיהם של צדיקים מעשים טובים (בראשית רבה פרשת נ"ח), והשם יתברך

משביעם בזה להתפייס במקום בנים כשרואה שאינו טוב להם, דדבר זה כבשי רחמנא (ע' ברכות י'.), ומכל מקום הם ממשיכים שפע בני ממש לכל הצריכים לבני גם בגשמיות, וכן אותם הצריכים למזוני על ידם הוא המשכת שפע מזוני וכן הצריכים לרפואה וחיי וכיוצא בכל דבר, וע"כ אמר השם יתברך למשה רד במעשה העגל דנתנדה ונתרחק כדי שיצטרך גם הוא לישועה זו דהתקרבות ועל ידי זה קירב גם כל ישראל עמו, וכן במרדכי היה התחלת קנאת המן בו אף שהגזירה על כל ישראל, רק כדי שעל ידי זה יהיה הוא ממשיך ישועה לכל ישראל בזה.

פרק לא

פרנס הדור השפע שיש לו הוא ממשיך אותו השפע לכל הדור, כמשה רבינו ע"הדשפעו היה בדעת המשיך כן לכל דורו שהיו דור דעה, ואמר מאין לי בשר לתת וגו' כי הוא לא היש לומר שפע בזה שיוכל להשפיע לכל ישראל, וע"כ אמר לו אוכל אנכי לבדי וגו' וסיים ואל אראה ברעתי, היינו שהוא היה מרוחק מכל גשמיות ולא היש לומר שייכות להשפעת בשר גשמיי ואם פרנס לפי הדור (כמה שכתוב ערכין י"ז.) ויהיה גם הוא צריך לשפע כזה זה נחשב רעה גדולה לגבי', וע"כ מינה ע' זקנים שיוכלו להמשיך שפע גשמיי, כי דרגא דמשה רבינו ע"השהוא המוריד תורה מן השמים לא היש לומר שייכות עם שפע עולם הזה כלל, רק בהשפעתו היה המן לחם מן השמים שהוא עצמו סוד התורה שבכתב לכו לחמו בלחמי שהוא הלחם שמלאכי השרת אוכלין (יומא ע"ה:), והע' זקנים המקבלים נבואתם ממנו כמה שכתוב ויאצל וגו' הם דוגמת לבנה המקבלת מהחמה סוד תורה שבע"פ שהוא חכמה תתאה, ועל ידי זה נמשך שפע גופניי למטה גם כן שהוא צריך לתורה שבעל פה כמה שכתוב בעירובין (ס"ה.) אי קרצתן כינה לא תנאי, ובהוריות (י"ג:) חמרי וריחני פקחין, ובבת קול (ע"א:) האי דלא אמרי באורתא דלא אכלית בשרא דתורא, וע"כ הם יוכלו להשפיע בשר, ושלמה המלך ע"ה שהוא שורש החכמה תתאה היה לו גם כן עושר גדול וכן השפיע לכל ישראל כמה שכתוב וישם הכסף בירושלים כאבנים, כי מלכי ישראל וראשיהם נקראים פרנסים שהם מפרנסים לדורם ורועים כרועי הצאן שהם מרעים וצאן וממשיכים שפע להם, אבל מלכי עכו"ם הם בהיפך השפע שיש להם הוא מה שקולטים כל השפע הראוי לאומתם עד שכולם נשארו רשים בדבר זה, וע"כ אמרו באחשורש [מגילה י"א א'] שהכל נעשו רשין בימיו והוא התפאר בהראותו את עושר וגו' שהיה לו עשירות עצום ולא המשיך שפעו לאומתו רק אדרבה עשה כולם רשים, ועושרו היה על ידי שאז היה התחלת יסוד תורה שבע"פ על ידי אנשי כנסת הגדולה דזהו

דהדר קבלו בימי אחשורש מאהבת הנס מה שתחלה היה בכפיית הר כגיגית, והכפיי' היה על תורה שבעל פה כמה שכתוב בתנחומא [פרשת נח] ומתורה שבעל פה נמשך עשירות, ולפי שהיו בגלות אז וכל השפע גשמיי הוצרך לירד דרך המלך דאו"ה המושל עליהם ע"כ קלט הוא כל העשירות הגשמיי, והם לקחו העשירות בדעת הרוחניי שאין לו שייכות לזה, ומצד הזה נחשב גם למלך על ישראל שהמלכות שלהם היא להשפיע להם, כי הרוחניי שבשפע שלו שהוא אין יכול לקבלו ולא אומתו, זה נשפע לשיראל שבגלות אצלו למלכי דידהו שהם רבנן וחכמי ישראל שבאותו הדור.

פרק לב

יש ישועה שהקב"ה מוציאו משיקועו לגמרי, וזהו גאולת מצרים שהוציאנו ממ"ט שערי טומאה לגמרי שיצאנו מעבדות לחרות ומאפלה לאור גדול וכו' (פסחים קט"ז:) ומעתה עבדי ד' ולא עבדי פרעה (מגילה י"ד.) כי כבר יצאנו משיקוע זה דמצרים, וכן יש לכל נפש פרטי כשיוצא משיקוע שלו כשהקב"ה עוזרו לינצל מטומאה זו זהו דוגמת יציאת מצרים, ועל זה הוא מצוה זכירת יציאת מצרים שמזכירין תמיד בכל יום ולילה לעורר ישועה זו שאנו צריכין לה בכל יום תמיד, דבהזכרת הנס שהיה כבר מעוררין זה גם עתה בהווה, ויש ישועה שהקב"ה מאיר לו גם כשישוב בחושך ואינו מוציאו ממקום החושך וצלמות לגמרי להביאו למקום האורה, רק שגם כי ילך בגיא צלמות ומשוקע במה שמשוקע עדיין לא אירא רע כי אתה עמדי, דהשם יתברך מאיר לו דבר זה דאתה עמדי גם במקום הצלמות, וזהו גם כן ישועה גדולה למי שלא זכה לצאת מהשיקוע לגמרי עדיין מכל מקום כבר נושע דלא ירא רע, וזהו נס דפורים דאכתי עבדי אחשורש אנן (שם) ובמגילה [י"א ריש עמוד א'] רבי זירא פתח לה פתחא כי עבדים אנחנו ובעבדותינו לא עזבנו וגו', דאכתי לא נושענו לצאת לחירות לגמרי שעדיין אנו משוקעים במה שמשוקעים דעל ידי זה צ"ל בגלות ועבדים למלכי אומות, ומכל מקום גם בעבדותינו ובשיקועינו לא עזבנו וליהודים היתה אורה וגו' להאיר לנו דגם שמשוקעים במקום שמשוקעים עכל זה ד' עמנו, וזהו החיוב לבסומי עד דלא ידע וכו' (שם ז':), כי אין לך שיקוע יותר מבשכרות שכל העולם דומה לו למישור (יומא ע"ה.) ואין לו שום ישוב הדעת דע"כ פטור מדין תפלה שאינו יכול לדבר בפני המלך (עירובין ס"ד.), וגם בגלות כן שכורת ולא מיין רק על ידי דעבדים אנחנו הוא שעבוד מלכיות המשקע ומבלבל הלב ומעכב לאמיתות רצונינו שהוא לעשות רצונו יתברך כמה שכתוב בברכות (י"ז.) וגם בתכלית השיקוע והעדר הדעת להיות כעומד לפני המלך ית"ש דבאור פני מלך חיים, ואין מקום

לגזירת המן אלא על ידי העדר אור פני מלך, וגם אחר הישועה דליהודים היתה אורה לא היה אור פני מלך דהכרת הנוכח דד' לנגדי תמיד כמו שהיה ביציאת מצרים ואחר כך במתן תורה דהיו חרות לגמרי מהמלכיות ויצר הרע (שמות רבה פל"ב פרד"א פמ"ט), וראתה שפחה על הים מה וגו' (מכילתא בשלח וזוה"ק שם צ"ד.) והראו באצבע זה אלי וגו' (שמות רבה פכ"ג), וכן כל העם רואים הקולות דמתן תורה וזכו אז לתורה מן השמים בהתגלות אלקות עין בעין נראה אתה ד' וגו' בהגלותך מלכנו על הר סיני, אבל בימי אחשורש אף דהדר קבלוה מאהבה והחביבות יותר (שבת פ"ח.) לא היה בהתגלות אלקות רק מתוך ההעלם והחושך, והוא על דרך שנאמר (בשיר השירים רבה פ"א) חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, ודברי סופרים הוא מה שחכמי ישראל מייגעין ומחדשין מעצמן זהו באהבה ובחביבות יותר, ואף שגם זה מן השמים והוא הנבואה שלא ניטלה מן החכמים כמה שכתוב בבבא בתרא [י"ב א',] הוא בהעלם ולא בהתגלות שהוא מן השמים כנבואה לנביאים, וע"כ אמרו בסנהדרין (כ"ד.) על פסוק במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבל, שהוא יסוד תורה שבע"פ נקרא במחשכים שהוא האור דגם כי אשב בחושך ד' אור לי, וע"כ לא נכתב שום שם בכל המגילה שלא היה התגלות שם שמים לעין, ומכל מקום צריכה שרטוט כאמתה של תורה (מגילה ט"ז:) דגם התורה מגילה ניתנה (גיטין ס'.) כי ענין מגילה היינו גילוי דברי חכמה, וזה סוד דהתורה מיסוד דאבא היינו השפעת החכמה, והמגילה הוא מיסוד דאבא הנכנס לנוק' ובולט ממנה, זהו השפעת חכמת השם יתברך הנכנס ללבבות בני ישראל והתגלותו הוא מתוך לבבות חכמי ישראל, ועל זה הבטיח השם יתברך כי לא תשכח מפי זרעו, ובשבת (קל"ח:) אמרו דעתידה תורה שתשתכח וכו' שלא יהיה הלכה ברורה, היינו הבירור הלכה הוא תורה שבכתב דכתיבא ומנחא שדברי' ברורים לכל, משא"כ על ידי תורה שבע"פ אין הלכה ברורה דהללו אוסרים והללו מתירים וכו' (חגיגה ג':) ודבר ד' זו הלכה הברורה אינו מבורר כי אינו נגלה דבר ד'. **וזהו** שבירת לוחות ראשונות דעל ידי זה למודין תורה ושוכחים (וע' עירובין נ"ד.), כי אלו זכו היו רואים הכל מבורר וגלוי בתורה שבכתב דליכא מידי דלא רמיזא מידי דלא רמיזא באורייתא (תענית ט'.), ולא הוצרכו לתושבע"פ כלל ולא שייך שכחה בהכתוב מפורש, אבל אחר החטא בלוחות אחרונות נגנז האור הגלוי שהיה בתורה שבכתב ועל ידי זה בא ההעלם והתגלות האור הוא רק בהעלם, ואף שאין הלכה ברורה מכל מקום אלו ואלו דברי אלקים חיים (עירובין י"ג:) והכל דברי תורה, וזהו דלא תשכח וגו' היינו תושבע"פ והלכה שאינה ברורה ועל זה הובטחו גם כן במגילה וזכרם לא יסוף מזרעם ואז"ל (מדרש משלי ט'.) אפילו כל המועדין בטילין ימי הפורים וכו', והכונה על ידי הגלות דשכח ד'

בציון מועד ושבת ונא' חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואין שם הרגש האור דקדושת המועד שהיא הקדושה הגלוי' לעין דע"כ נקרא גם כן שבת שהוא שמא דקוב"ה (זוה"ק ח"ב פ"ח:) ונצטוו גם כן בשביתה ונייחא, דעל ידי הכרת הנוכח דהשם יתברך דאין עוד מלבדו אין מקום לפעולת אדם ואור זה אין נגלה תמיד ולא כל אחד זוכה להרגיש קדושת אור זה במועדות, ואף שמכל מקום אנו צריכים לשמור קדושת המועד כי מכל מקום במעמקי הלב מה שאין מורגש לאדם בעולם הזה שם לעולם מאיר אור המועדים וכל אורות דתורה ומצות בנפש הישראלי אלא שאינו בהתגלות לבו בכל אחד, וע"כ מצד ההתגלות נראה כביטול חס וחלילה לקדושת המועד, אבל ימי הפורים אין נבטלים דאור זה שבתוך החושך אין לו ביטול כלל לעולם דבכל מקום שגלו שכינה עמהם (מגילה כ"ט.) המאיר לנו, וזהו מצות זכירת עמלק שהיא לדעת מפרשים (ע' רמב"ם ה' מלכים פ"ה הוא הדין) גם כן מצוה תמידית, והוא אינו נמחה לגמרי בעולם הזה עד עת קץ בהניח ד' מכל אויביך מסביב שיהיה חירות ממלכיות לגמרי ולא כל זמן דאכתי עבדי אחשורש אנן, וגם בתחלת התעוררתו שהיה בימי משה רבינו ע"הלא זכו עדיין למחותו לגמרי שאז היה ישועה שלימה רק להחלישו לבד, כי הוא בא ברפידים בעת רפוי ידים (סנהדרין ק"ו.) ובשעת החושך, וזהו ויהי ידיו אמונה וגו' דזהו אמונתך בלילות שבשעת החושך שאין האמת הברור גלוי לעין ההתחזקות הוא רק באמונה, ועל ידי זה נחלש כח עמלק וגבר ישראל בהתרוממות ידי משה המעוררים האמונה בלבבות דבני ישראל לכוין לבם לאביהם שבשמים כדתנן בראש השנה (כ"ט.), ועל ידי אמונה שבהעלם אין מחיי' לגמרי וע"כ אין השם שלם להיות התגלות לעין איך השם יתברך הוא לגדו הוא משנברא העולם ועד שלא נברא העולם מתחלת המחשבה עד סוף המעשה, וזהו המלחמה לד' בעמלק דשם הוי"ה רוצה להתגלות ולהאיר בעולם ובזה הוא נלחם בעמלק שהוא ראשית גוים המאפיל זה, וזה האור שהשם יתברך מאיר גם בתוך החושך על ידי מלחמה זו שפועל עכמה פעמים החלשה לכחו שא"י להאפיל לגמרי, ודבר זה דאמונה בהעלם אין לו ביטול כלל לעולם דע"כ חבקוק העמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה (מכות כ"ד.), כי כל המצות והתורה אי אפשר לכל אחד לקיים ולא בכל זמן, אבל האמונה הוא דבר שאין לו ביטול, וזהו העצה הגדולה לכל אחד הצריך ישועה אף דאינו יכול לצאת משיקועו, על ידי ההתחזקות באמונה דהשם יתברך עמו בכל מקום שהוא אז ממילא גם כשהוא עדיין בחושך אין שטן ואין פגע רע דד' אור לו, ועל ידי זה הולך ואור עד נכון היום להיות מאיר לו לגמרי דע"כ סמכינן גאולה לגאולה דאדר לניסן (מגילה ו' :) דעל ידי התגלות

האורה ושמחה דפורים שמתוך ההעלם יזכה אחר כך להתגלות האור בהיר דניסן שבו נגאלו ועתידין להיגאל גאולה שלימה.

פרק לג

לא נמצא מצוה דמשתה אלא בפורים, ונראה לי דנתחדש אז על ידי זביחת יצרא דעל זה שפעלו אנשי כנסת הגדולה (יומא ס"ט :) והוא בימי מלכי פרס שדרשו עליהם בבמ"ר [פרשת חוקת] תמימה שאין להם אלא על זה שהניחו להם אבותיהם, כי כבר נזבח יצרא דעל זה וגם הגוים לא עבדו על זה אלא מנהג אבותיהם בידיהם (כ"ה בילקוט ר"פ חוקת), ונקראים תמימה וידוע כי כפי קליפת כל אומה שישראל משועבדין תחתי' כך ענין ישראל שתחתיהם ומצבם ביהדותם, ואז היו קרובים לגאולה שלימה כמה שכתוב (ברכות ד' ע"א וסנהדרין צ"ח :) דראוי' היתה ביאה ב' וכו' אלא שגרם החטא דנשיאת נשים נכריות שהוא ההתחברות עם האומות, שזה כל קליפת פרס שהיו סמוכים מאוד אל הקדושה ורצו להתחבר עם הקדושה, ועל ידי זה היה לקיחת אחשורש לאסתר דהחטא גרם דדודי שלח ידו מן החור דבנינו היה על ידי דריוש בן אסתר (ויקרא רבה פרשה י"ג), והוא על ידי מכשול דבני ישראל גם כן בחטא זה, אבל בשאר דברים היו תמימים וזכו לזביחת היצר שהוא מעין לעתיד דיהיה זביחתו לגמרי, ואז יהיה המשתה גדול ביום שעתיד לגמול חסד עם זרעו של יצחק שאמרו בפסחים [קי"ט ב'], וידוע דיצחק הוא מדת הצמצום שבעולם הזה כל זמן שהיצר מצוי צריכים לצמצם עצמן וכמה שכתוב ביבמות (מ"ז:) דאין ישראל יכולין לקבל רוב טובה, ובב"ר [ר"פ וישב] לא דיין לצדיקים מה שמתוקן לעתיד לבא אלא שמבקשין לישב בשלוה בעולם הזה. כי יעקב אבינו ע"ה דלא מת (תענית ה':) ע"כ דזכה לביטול היצר מקרב לבו לגמרי גם העטיו של נחש, וע"כ לא היה שליטה לס"מ הנאבק עמו אלא בכף יריכו שא' בב"ר (פעבודה זרה) בנביאים וצדיקים [הוא בנה"י כנודע שהם הירכין] היוצאים ממנו, דמצידו כבר זכה לזביחת היצר לגמרי כלעתיד דהוא יצר רע הוא מה"מ כמה שכתוב בבבא בתרא (ט"ז.) ועל ידי זה זכה גם כן דמטתו שלימה דגם מכל זרעו לא ידח נדח אלא שבזרעו אינו מבורר עדיין בעולם הזה עד לעתיד, והוא שחשב שכבר תיקן לגמרי ביקש לישב בשלוה לראות עולמו בחייו מעין עולם הבא, וקפץ רוגזו של יוסף היינו מצד זרעו, וכל זמן שהיצר בעולם אי אפשר לישב בשלוה וצריך ליראה תמיד שמא יגרום החטא ולצמצומים.

וזהו זרעו של יצחק, דע"כ הוא העתיד דמחוי להו הקב"ה בעינייי' (שבת פ"ט ע"א) להיות עין בעין יראו בשוב ד' ציון על ידי הצמצומים שזבלו בעולם הזה, ומשתה היינו שלוה כמו

יתן בכוס עינו יתהלך במשרים שכל העולם כולו דומה כמישור (יומא ט"ה ע"א) שאין שום דבר המעכב והוא העדר הצמצום, ודבר זה אינו אלא על ידי זביחת היצר ומצד זביחת יצרא דעל זה היש לומר שלוה בענין זה, וכל מקום שנתחדש איזה ענין אצל ישראל הוא מתפשט בכל העולם כולו גם באומות, ומצד הזה היה התעוררות המשתה דאחשורש ימים רבים שהם בכל מקום של צער (כמה שכתוב ויקרא רבה פי"ט) דשלוה לרשעים רע להם ולעולם (סנהדרין ע"א:), ואף דנעקר יצרא דעל זה עדיין יש אביזרייהו דכל המתגאה כעועל זה (סוטה ד':) ושלוה שלו היה בהראותו את וגו' להתגאות, וכן הכועס כעועל זה (זוה"ק חלק א' כל זה:), ובמשתה האחרונה דלבני שושן חמתו בערה בו כי שלוה שלהם אינו מצד ביטול היצר רק מצד התחזקות היצר, ואפילו יצרא דעל זה שנתבטל על ידי המשתה והשלוה נתגבר באביזרייהו דעדיין ישנם, וכל שכן יצרא דעריות דלא נתבטל דכולה לדבר ערוה נתכוונו כמה שכתוב במגילה [י"ב סע"א], ובאותו משתה דשושן שהיה לכל העם הנמצאים וגו' ע"כ גם בני ישראל עמהם וכן אמרו שם כרצון איש ואיש מרדכי והמן שהם היו הממונים, ונראה לי דזה רמז למגדול ועד קטן דעשו נקרא גדול כמה שכתוב בבראשית רבה אל פסוק בנה הגדול, ויעקב קטן והם חלקו ביניהם העולם הזה ועולם הבא, וכל שלות יעקב בעולם הזה הוא רק כאשר זוכה לטעום מעין עולם הבא הביטול היצר שאין שטן ואין פגע רע בלבו משום חמדה ותאות עולם הזה, משא"כ שלות עשו להיפך כאשר יש לו כל תאותיו בעולם הזה וכההיא דבר ששך וזונות ערומות קמי' ואמר אית לכו כההיא גווני לעולם הבא (על זה ס"ה .), דזהו שלוה שלהם שהוא דוגמת עולם הבא לישראל שאז שלות ישראל והשלוה הוא כשאין לו שום יראה משום דבר, ועל זה אמר אתון אית לכו אימתא דמלכותא וכו' ואין זו שלוה שלימה כי מוראה של מלכות בו"ד מבטלת שלותו, מה שאין כן מורא שמים שעל זרע ישראל דגם לעולם הבא אף דיטייל עמהם בגן עדן יהיה מוראו עליהם כמה שכתוב בבתורת כהנים [פרשת בחוקתי] על פסוק והייתי לכם לאלקים, מוראו יתברך הוא המוספת שלותם אז דכל שלות בני ישראל הוא מזה שהשם יתברך להם לאלקים וכמה שכתוב בתנא דבי אליהו (רבה רפ"ג) אני יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי, והתפלה נקרא יראה כמה שכתוב בברכות (ט':) על פסוק יראוך עם שמש ונאמר ושמחתים בבית תפלתי שבזה הוא שמחתם, ובאותה משתה דשושן נאמר המלך סתם וידוע מהמדרש (אסת"ר פ"א) דרצה לומר מלך מלכי המלכים והיינו כי התעוררות המשתה היה מהשם יתברך על ידי זביחת היצר כנ"ל, ובריש חשוכא הוא המשתה דימים רבים של צער שהוא משתה דאחשורש לבד והדר נהורא היא המשתה דשושן שגרמה הרפואה הקודמת למכה

בהריגת ושתי, וממוכן הוא המן עצמו (מגילה י"ב:) היה הגוזר עלי' ונעשה בזה כרצון שניהם, והגוים מלאו תאותם במשתה זו כרצונם שלא חסר מהם שום תאוה מחמדות עולם הזה ואצל ישראל שהיה שם היה כרצונם בצמצום התאות, וזהו שמחתם דישראל כשמצמצמין עצמן מתאות ושלותן במשתה זו היה רק שמחתן מביטול יצרא דעל זה ואף דהיו במתחברות עם גוים במשתה אחת, ומכל מקום נקרא זה בגמרא עובדי על זה בטהרה בפרק קמא דעל זה (ח' .) בעכו"ם שעשה משתה וכו', וזהו הקטרוג שנהנו מסעודתו של אותו רשע דהוא שמץ על זה וכן שהשתחוו לצלם אף דאנדרטא היה (עיין על זה ג' בתוספות שם) וגם לא עשו אלא לפנים (מגילה י"ב .) מכל מקום הוא שמץ על זה וסביביו נשערה מאוד, וכפי מה שהם בררו עצמם אז בדבר זה עד שזכו לזבוח יצרא דעל זה לגמרי והשם יתברך רצה לקבוע להם משתה על זה לומר שנתבררו שגם בשכרותם עד דלא ידע וכו' אין להם לחוש לכלום כי כבר לבבם שלם בזה עם השם יתברך בלא שום נטי', נמצא מקום למקטרג לקטרג על הנזכר דנראה כאלו עדיין עין מבוררים לגמרי בזה, ובאמת באותו משתה עצמו היה הרפואה לזה כי זהו עצמו המשתה של מלכו של עולם שרצה לעשות לבני ישראל עד"ו דזביחת היצר והוא המשתה דפורים שנקבע אחר כך לדורות.

וכטוב לב המלך מלכו של עולם ביינה של תורה שישראל מוכנים לקבל על עצמם מאהבת הנס, וזה נקרא טוב לב כמה שכתוב במדרש רות על פסוק ויטב לבו שעסק בדברי תורה, וטוב לב משתה תמיד כי על ידי התורה נעשה חרות מיצר הרע ומלאך המות (שמות רבה פל"ב), לולי החטא הגורם ואז אין נקרא טוב לב כיון שיש עדיין משכן לרע גם כן תוך לבו דיצר הרע יושב על ב' מפתחי הלב (ברכות ס"א.), ובועז קודם שבא לנסיון ההוא זכה לטוב לב על ידי התורה שעסק שהטעימוהו מעין עולם הבא ואז בא לידי נסיון שאין הקב"ה מנסה אלא קנקנים שלימים (בראשית רבה פל"ב), ומלכו של עולם הוא צורת אדם שעל הכסא שהוא דמות יעקב אבינו ע"ה (חולין צ"א : בראשית רבה פס"ח) היינו השורש הנעלם של כל הנפשות מישראל שבכל דור ודור ששרשם הוא כלול ביעקב אבינו ע"ה כי הבנים גנוזים בכח האב בהעלם, ופרטי הנפשות שהם כנסת ישראלהוא שכינתי' היינו מה שהשם יתברך שוכן בקרב לבבות בני ישראל בהתגלות הלב, והשורש דמעמקי הלב שבזה כל ישראל דבוקים בהשם יתברך ואפילו פושעי ישראל דאע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מ"ד.) כי חלק ד' עמו יעקב וגו', זהו צורת האדם דמרכבה ואף על פי שהוא לעולם דמות עיקב אינו שוה בכל דור ודור שהוא כפי הנפשות שבאותו דור, אף שכל דור הוא התפשטות קומת יעקב מכל מקום אינו שוה ממש כמו שהאדם

משתנה גם כן לפעמים בדמותו בין אודם ללובן וכיוצא, ויחוד קוב"ה ושכינתיה הידוע היינו כשנמשך קדושת השורש הנעלם דמעמקי הלב להתגלות לבו להיות מרגיש בלב אלקותו יתברך וכעומד לפני המלך וכמה שכתוב בהג"ה דריש שולחן ערוך אורח חיים על פסוק שויתי וגו', וזה שאמרו גם כן במדרש רות שם על פסוק הנז' שביקש אשה עיין שם, והיינו טוב לב המלך שהוא יחוד קוב"ה ושכינתי', ואז אמר למהומן וגו' להומם ולאבד כל צוררי כנסת ישראלוכמה שכתוב במדרש אסתר על פסוק זה, וזהו להביא ושתי לפני המלך ולא באה היינו הנוקבא דקליפה המתדמית לקדושה כקוף בפני אדם, והאומות אז חשבו דהם חשובים אצל השם יתברך כשראו ממשלתם על ישראל, ודמטי ע' שנה ולא אפריק דימו דכבר עזבם השם יתברך ובחר בהם וכמה שכתוב המן ישינים הן המצות (מגילה י"ג:), ושהוא ישקול אל גנזי המלך היינו מלכו של עולם כנגד השקלים דכל ישראל (עיין שם ט"ז בתוספות) שהוא עבודת בני ישראל בשקליהם שמהם מקריבים כל הקרבנות וצרכי הקודש, והוא לבדו יוכל לעבוד כנגד כולם שזה ענין עשו בפשיטת טלפיים (בראשית רבה פס"ה) לא למראה עין בני אדם לבד רק גם בהתגלות לבו חושב לרמות השם יתברך ולחשוב שגם בלבו הוא טוב, וע"כ נקרא עמלק ראשית גוים שהוא העומק ראשית דרע שהוא השורש הנעלם, וכל ההתפשטות דהתגלות שבמוח ולב אין ניכר הרע רק מאחר ששרשו רע הרי כולו כך ומה שנראה להיפך הוא רק לאיזה כונה לגרמי' לקבל על ידי זה ברכות וטובות בעולם הזה וחמודותי' אשר זה שרשם, וע"כ בעכו"ם כהאי גוונא נקרא רשע משא"כ בישראל בראש השנה [ד' א',] כי בעכו"ם זהו שרשו ומה שעושה הטוב הוא רק לפנים וכדי שיגיע על ידי זה למכוון שלו, אבל ישראל להיפך אפילו כעושים רע הוא רק לפנים ומצד השאור שבעיסה לבד, ולפי שהיו מקטריגים גם למעלה בזה משרי האומות ועל זה היה הבירור להדיא לפניו הנוקבא דקליפה שהיא מרמה בהם רק לראות עצמותה לבד, ולא באה כי אי אפשר לה להתייצב לפני מלכו של עולם כלל דבאור פני מלך חיים וכ"מ שמסטרא דמות והיפוך החיים אין לו מציאות כלל לפני אור פני מלך, ובזה נתעורר מדת הגבורה וזעף מלך לשפוך זעם על הגוים וגו'.

וז"ש במגילה (י"ב:) על פסוק והקרוב אליו שהוא מליצת מלאכי השרת על ישראל מצד הקרבנות שנקרא לשון קירוב שבזה מתקרבים להשם יתברך, ורק ישראל נקראים עם קרובו אשר לו אלקים קרובים אליו אבל לאומות אין שום התקרבות להשם יתברך, ובלעם ובלק שהם גם כן שורש אחד עם עמלק כידוע חשבו גם כן להסב אהבת השם יתברך והתקרבותו אליהם על ידי הקרבנות שהקריב, ואמרו על זה במדרש (במדבר רבה

פ"כ) פסוק טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו, כי אהבתו יתברך רק לזרע אברהם אוהבו שאינם אלא ישראל (כמה שכתוב נדרים ל"א.) וכמה שכתוב ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי, ואם כן אי אפשר להם להתקרב להשם יתברך כלל אף אם יקריבו קרבנות, דרק קרבנות דבני ישראל ועבודתם הוא העולה לריח ניחוח להתקרב על ידי זה להשם יתברך ולהיות מרואי פני המלך אשר באור פניו הוא חיים וממילא דאין קיום לגזירת המן להשמיד וגו', והיה הכנת הרפואה על ידי משתה וכן גמר ההצלה על ידי משתה דאסתר והזמינה המלך והמן, והמלך סתם שהוא מלכו של עולם (אסת"ר שם) הוא העיקר בסעודה זו לייחד קוב"ה ושכינתי' שמזה נמשך המשתה דקדושה אשר נקבע אחר כך למצוה מזה המשתה דפורים, ואז שלא נתקן עדיין משתה דמצוה בכל משתה יש קטרוג וזהו שהוזמן גם המן שהוא המקטרג על בני ישראל אז, והוא חשב שזה לכבודו ולגדולתו כמו שהתפאר לפני אשתו וחכמיו ונהפוך הוא שהיתה כדי להאבידו, וזהו עד דלא ידע וכו' כי הוא טעה על ידי המשתה ולא ידע דהוא ארור כלל רק אדרבה ואז הוא תכלית אבדונו וכן התחלת אבדונו במשתה א' דאחשורש, וכן כל משתה בני ישראל בפורים הוא כדי להאביד לעמלק על ידי זה, כי המשתה של מצוה מלא קדושה שהוא מורה קדושת ישראל גם בשעת הביסום עד דלא ידע וכו' שלא מצד הידיעה וההשתדלות, כי כבר נמחה הרע לגמרי מלב הישראלי שאין צריך להשתדלות, וזהו זביחת היצר דבענין על זה כבר נמחה הרע ובזה הוא המחיי' לעמלק ראשית הגוים שהוא שורש כל מיני רע שבעולם, ובמה שנתברר קדושת ישראל גם במשתה עד דלא ידע שגם בהעדר ידיעתם ישראל קדושים הם משרשם, על ידי זה הוא מחיית הרע מן העולם לגמרי.

פרק לד

הרע שונא את הטוב ואין חושק לידבק בו כלל, וכידוע מה שכתוב (בראשית רבה פנ"ט) אין ארור מדבק בברוך ולא אמרו בהיפך אין ברוך וכו' רק שהארור אין רוצה, ואף דשם אליעזר רצה היינו לפי שהיה מוכן לצאת מכלל ארור לכלל ברוך כמה שכתוב (שם פ"ס) על פסוק בא ברוך ד', וע"כ לא אמר בהדיא רק ברמז אולי לא וגו' כי עדיין לא יצא לכלל ברוך עד הזדמנות רבקה, ובהתחלת הליכתו התחיל גם כן דבר זה דיציאתו לברוך וע"כ הרגיש קצת מזה ומכל מקום לא רצה לזה בהתגלות כי עדיין היה ארור מצד ההתגלות, וגבי רבקה אמרו גם כן [בב"ר פ"ס] על פסוק ואיש לא ידעה אפילו אדם לא תבע בה על שם לא ינוח שבט הרשע וגו' שאין לו שום חשק ונייחא לחלק הרע מחלק הטוב,

ואשת פוטיפר אז"ל (הובא ברש"י מקץ) דראתה באצטגנינות שישא בתה והיה לה שייכות, ובפרעה שתבע למיילדות לדבר עבירה והם יוכבד ומרים, נראה לי לפי שמשה רבינו ע"ה קיבל גרים וערב רק ממצרים וממרים יצא דוד ומשיח דנהרו אליו עמים רבים ואז"ל (שוחר טוב כל אחד) דיבא רק לתת מצות לאומות ומצד זה היש לומר קצת שייכות להם, וכל זה באותם שלא נתחברו באמת רק שהיש לומר חשק ע"כ הוא על ידי קצת שייכות, ואותם שנתחברו באמת כשלמה ושמשון וכן אחשורש ואסתר ושכם עם דינה וזמרי עם כזבי ויעל גם סיסרא, ודאי היה להם שייכות שהיה איזה ניצוצי קדושה ברע ההוא שהיה חושק לידבק בקדושה השייכות לו, וכדרך שאמרו בעשרה מאמרות (מאמר אכ"ח) דמיעל יצא רבי עקיבא, וכן כזבי כתב האריז"ל דהיא נשמת דינה וכן בכולם החשק היה מצד הני"ק וע"כ נדבק באמת, וכן להיפך פעמים האהבה מצד הרע שיש בהטוב ועל ידי זה נדבק, וזה סוד מ""ש ברעל מנת (זוה"ק ח"ג רע"ו.) באסתר דהיה שדית במקומה, ופירוש האריז"ל דהוא צד הרע שבה מעץ הדעת טוב ורע שהפרידתו ממנה כשזכתה לנבואה ורוח הקודש, והחלק ההוא הוא שאהב אחשורוש בתחלה, וע"כ אז אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה שהוא מצד הקדושה דא"ל שייכות לאחשורש רק למרדכי שהיתה באמנה אתו, עד אחר כך שאמרה עכשיו ברצון ליאסר למרדכי (מגילה ט"ו.) שלבשתה רוח הקודש (שם) ונכנסה לו מצד הקדושה שבה שרצתה לעורר הני"ק שבו. ותחלה כעס עליה היינו על צד הקדושה שעל זה לא היה לו אהבה עד שבא מלאך כמו שאמרו ז"ל (עיין שוחר טוב כ"ב), היינו שנתעורר הני"ק שהיה גנוז בו גם כן שביקשה היא לקלוט אז הימנו שעל ידי זה היה מחיית עמלק ואבדן המן, ואז אחר כך הגידה עמה ומולדתה.

פרק לה

בעולם הזה שהוא עולם המעשה צריך להביא כל דבר לידי מעשה בפעל וכמה שכתוב היום לעשותם, והדבור כמעשה כמה שכתוב בפרשת כמה פעמים (שבת קי"ט:) מקרא דבדבר ד' שמים נעשו, דלעולם העשיה נעשה על ידי הדיבור דהקב"ה שהוא גם כן התגלות בפועל בעולם הזה הגופניי כמו מעשה, וע"כ עקימת שפתיו חשוב מעשה (סנהדרין ס"ה:), ומחשבה טובה אז"ל (קידושין מ'.) דהקב"ה מצרפה למעשה, נראה לי הכונה לאיזה מעשה שהיה בלא מחשבה ובזמן אחר יש לו מחשבה בלא מעשה למעלה שהוא למעלה מהזמן הקב"ה מצרף יחד המחשבה טובה עם המעשה טובה כאלו היה הכל יחד, ואין צריך שיהיה הכונה מטעם זה להיות דוקא בשעת העשיי' דמצוה או התפילה וכיוצא בכ"ד, ואף דודאי העיקר שיהיה כונתו רצויה בשעת מעשה, מכל מקום

יש תקנה גם למי שלא כיון אז לעשותו אם זכה אחר כך להיות כונתו רצוי' במחשבתו בקדושה הקב"ה מצרפה ומחברה אל המעשה והדבור להיות נחשב כאלו היו כאחת, ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו חשבינן בחולין י"ג א' כמעשה אף דמסיק שם דהוא רק מדרבנן, היינו בקטן דלית לי' מחשבה כלל אבל גדול דאית לי' מחשבה להיות נחשבת כמעשה ודאי נראה דגם מדאורייתא סגי כשניכרת מתוך מעשיו, דהרי יש לה היכר גלוי בעולם העשיה ואינה עוד בהעלם לגמרי וזהו גם כן בכלל הצירוף למעשה, והוא רק במחשבה טובה אבל מחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה ואף דניכרת מתוך מעשיו, וכדמשמע בסנהדרין [ס"ה סע"א] במגדף לפי שעיקרו בלב יעוין שם ברש"י ותוספות דחשיב לאו שאין בו מעשה אף דעקימת שפתיו הוה מעשה, ואף דההיא רק למלקות אבל איסורא איכא היינו שם דאיכא מעשה גמור בדבורו בגידוף, ורק לענין מלקות תלוי העיקר בלב ולא חשבינן מעשה דדבור על ידי מחשבתו הניכרת מתוכו למעשה למלקות, וה"נ לענין איסור בשאר מעשה שאין גופה איסור רק דמעידה על המחשבה אין מצטרף, וכן אין מצטרף למעשה בלא מחשבה שבזמן אחר כי כל העבירות דבני ישראל שהמשילום [סנהדרין מ"ד ריש עמוד א'] להוצי שסביב האסא, הם רק מצד העולם הזה שהוא עולם הבחירה והוא תחת הזמן, אבל למעלה מהזמן שם הוא עצם האסא והוא עולם הידיעה דבו יבוקש עון ישראל ואיננו, ולעולם השם יתברך אוהב את יעקב ושונא את עשו בלא שום טעם רק דשרשם כך, וע"כ למעלה בשורש שלמעלה מהזמן אין מציאות לרע אצל ישראל ולא שייך לצרפם שם, רק אצל אומות דאצלם הוא להיפך מחשבה רעה מצטרף ולא מחשבה טובה, כי הם כל טובה וחסד שעושין בעולם הזה הוא רק לגרמייהו כמה שכתוב בבבא בתרא (י:) ודרך פשיטות טלפיים בעולם הזה שהפנימיות נעלם ושרשם למעלה מהעולם הזה הוא רק רע, וע"כ אצלם מחשבה רעה מצטרף למעשה שבזמן אחר או באותה שעה, רק שהמעשה גזירה ואין ראוי ליענש כמצריים ששעבדו בישראל דנענשו על מחשבתם הרעה שהיתה ניכרת מתוך מעשיהם ומצטרפת להענישם, ומחשבה טובה לא שייך גבייהו כלל דאין להם עומק טוב כלל, וכל שכרם בעולם הזה בשביל מקצת מצות קלות (יל"ש עקב) שעושין בפעל במעשה דוקא ואין להם השתדלות בלב כלל, אבל אצל בני ישראל העיקר הוא ההשתדלות בלב כמה שכתוב מכל משמר נצור לבך.

ובירושלמי דברכות (פ"א הוא הדין) על פסוק תנה וגו' אי את יהיב עינא ולבא לי אנא ידע דאת דלי, וע"כ אמרו [כתובות מ"ו א'] ונשמרת וגו' שלא יהרהר וכו', אף דאין המחשבה רעה מצטרפת לרואה קרי במעשה בלא מחשבה דאחר כך בלילה ואין נענש על זה,

מכל מקום מצות שמירת לבו עליו הוא ועיקר היהדות בלב, ויראה שהוא עיקר אשר ד' שואל מעמך אינו אלא בלב וכמה שכתוב ביומא [ע"ב ב'] על פסוק ולב אין, וכן כל חובת הלבבות כי כאשר הלב טוב שהוא המדה הישרה שיבור האדם כל המעשים ממילא הם אך טוב וההיפך בהיפך, וע"כ עיקר עבודת האדם כל היום דכל עמל אדם לפיהו בקול תורה וקל תפילה העיקר הוא בלב ותפלה נקרא עבודה שבלב (תענית ב'.), וכן בתורה נאמר והגית בו יומם ולילה והגיון הוא בלב כמה שכתוב והגיון לבי, וגם בקריאת שמע שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים קיימא לן כמ"ד [ברכות כ' סע"ב] הרהור כדבור דמי, ואף דמלכות פה תורה שבע"פ קרינן (במקום אחר פתח אלי') דעיקרו בהתגלות בפה כיון דהרהור כדבור דמי הרי חשוב כדבור ופה, ועיקר שכינת מדת המלכות הוא בלב איש הישראלי כמה שכתוב צור לבבי וגו', והרמב"ם (ה' ברכות פ"א ה"ז) פסק דכל הברכות יוצאין גם בלב, ואף דהארץ נתן לבני אדם אחר ברכה (כמה שכתוב ברכות ל"ה:) הוא עולם המעשה שצ"ל התגלות בפעל די שיהיה בהתגלות לבו שהוא הארץ העליונה מדת מלכותו יתברך ושכינתו יתברך בתחתונים בלבבות דבני ישראל שנתן לבני אדם.

פרק לו

מי שכל מעייניו ומחשבותיו והרהוריו שקועים בדברי תורהזוכה שכל שיחתו תורה, וכמה שכתוב [עירובין נ"ד ב'] שיחו אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן דברי תורה, ובעלי תלמוד הם השקועים לגמרי בדברי תורהשעליהם אמרו בתנחומא [פרשת נח] שיש צער גדול ונידוד שינה ומשולה בחושך שנאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול אלו בעלי תלמוד וכו' ע"ש, וכן אמרו בסנהדרין [כ"ד א'] במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבל, כי התלמוד הוא העיון במעמקי דברי תורה שהיא עמוק מי ימצאנה וכמה שכתוב רש"י [חגיגה י' א'] שמפני עמקותו א' כן, ועל ידי שצריך להעמיק מחשבותיו בו על ידי זה כל שיחתו דברי תורה כי בכל מקום שהמחשבה עוסקה ודבוקה בו שם הוא כל אחד ואחד כידוע, ושיחה נקרא דבור קל היוצא מפיו בלא מתכוין וכדרך שאמרו בחגיגה [ה' ב'] מה שיחו אמר רב אפילו שיחה יתירה שבין וכו', ואולי מזה הוא מה שכתוב רמב"מ [פ"ב מדיעות] דאמרו על רב שלא שח שיחה בטילה מימיו, [וע' [יומא י"ט ב'] אמר רבא דעובר בעשה ונראה לי דגם כן ט"ס וצ"ל רב שכן ראב"י שם עונה אחריו, וגם הוא מופלג בחסידות כמה שכתוב בקידושין [כ"ט ב'] עיין שם וברש"י] והר"מ מסתמא ראה כן באיזה מקום ואולי היה כתוב זה לפניו בין עשר מילי דחסידותא דעביד רב הנזכר בתשו' הגאונים הנקרא שערי תשובה סימן קע"ח, [ועיין שם גם כן נ"ל דהכל רמוז בגמרא

ואין כאן מקומו] ובגמרא איתא זה בסוכה [כ"ח א'] אר"י בן זכאי ותלמידו ר' אליעזר, והם נזהרי בהשתדלותם שלא לשוח כלל וזה לא כל אחד זוכה, אבל כל בעלי תלמוד זוכין שאע"פ שמשיחין כל שיחתן תורה שכפי השתקעות המחשבה כן הוא השיחה היוצאה מפיו, וכדרך שאמרו במס' [דא"ר פ"א] שכל שיחתן של נשים אינו אלא דברי ניאופים והיינו שמחשבתן בזה וכמה שכתוב אשה בכל אלה לא מצאתי, ומדה טובה מרובה לתלמידי חכמים שכל מחשבתן בדברי תורה כן כל שיחתן, וע"כ אמרו [סוכה כל אחד ב'] על פסוק עלהו לא יבול דשיחתן של ת"ח צריכה לימוד [עיין שם גם כן מימרא דרב] עיין שם אעובדא דרבן גמליאל והוא בן דורו וגיסו של ר"א, ומדרבי אליעזר אמר על עצמו ולא שחתי וכו' וכן אמרו שם אדר' יוחנן בן זכאי וכן היה נוהג ר' אליעזר תלמידו אחריו, משמע שאר חכמי דורו לא והם שחו דברים כאלה דרך שיחת חולין אלא שזכו דצריכה לימוד ונעשה מזה דברי תורה שהרי נכתבה שיחה זו של רבן גמליאל במשנה, ובבראשית רבה [פרשת חיי] דיפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים ע"ש, וכל ישראל הם שורש התורה דאורייתא וישראל חד כי ששים רבוא אותיות התורה הם הנפשות דבני ישראל ששרשם בדברי תורה, ובזוהר [תולדות קמ"ה א'] ישראל אינון לישנא דאורייתא דמשתעי בה וכו' ע"ש, והיינו בהיותם שורש התורה מה שהם מדברים דברי תורה זהו לשון המדברת של התורה עצמה כי הם חד, והאבות הם שורש ישראל ודאי הם כל שיחתן תורה שלימה וזכו שאפילו עבדיהם שיחתן מלא תורה וצריכה לימוד יותר מתורתן של בנים שלא על חנם האריכה תורה בשיחת אליעזר.

וזה היה בנשואי יצחק שאז נתן לו אברהם הכל וכמה שכתוב ויתן לו כל אשר לו ואז"ל (עיין פרד"א פט"ז) שטר מתנה הראה, ובכלל כל אשר לו הרי נכלל גם אליעזר עבדו וכן הוא אמר לרבקה כששאלתו על יצחק הוא אדוני, וקראו אדוני כי יצחק שורש התורה כמה שכתוב (זוה"ק ח"ב פרשת:) אורייתא מסטרא דגבורה נפקת, כי נתנה מתוך האש כמה שכתוב אשר שמעת מתוך האש ונאמר אש דת למו ואז"ל (שקלים פ"ו ה"א, דב"ר פ"ג) דהיתה כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה, וכן שמעתי כי אברהם אבינו ע"ה ראש למבקשי ד' בהתחלת השתדלות ועבודה להתחסד עם קונו ויצחק אבינו ע"ה הוא ת"ח ויעקב הוא הקדוש שכל מעשיו בקדושה ולא רפרף עיניו מימיו בלא כונה לכבוד שמים כך שמעתי, וכל האבות כלולים זה בזה וכמה שכתוב בבראשית רבה (פס"ג) דגם אברהם נקרא ישראל, רק מכל מקום כל אחד בפרט היה לו השתדלות אחר, וע"כ תפלת אברהם אבינו ע"ה נקרא בלשון עמידה כמה שכתוב בברכות [כ"ו ב'] היינו השתדלות ונאמר זה באברהם בענין סדום שאז נתבשר בלידת יצחק, והתעוררות האש דיצחק הוא האש

מן השמים ששרפה את סדום וכידוע דיראה דקדושה שורפת אהבות רעות, והתעוררות אור דיצחק היה בהשתלמות דרגא דאברהם אבינו ע"ה ועכ"נ אז וישכם אל המקום אשר עמד, שנעשה מדריגתו קביעא וקיימא כעמוד ברזל מינה לא יזוז, [כמה שכתוב בברכות [ו' ב'] מזה על קביעת מקום] ויצחק בו נאמר לשון שיחה פעם ראשון כי הוא הראשון שזכה לזה להיות כל שיחתו תורה כמדת הת"ח, וזה היה בביאת רבקה שאז נשתלם להיות אדם שלם דמקודם אין נקרא אדם כמה שכתוב [יבמות ס"ג ריש עמוד א'] ושרוי בלא תורה כמה שכתוב שם [ס"ב סע"ב], ואם כן השתלמות דרגא דתורה שלו היה אז וזכה לשיח להיות שיחתו תורה, וכן שיחת אליעזר בהזדמנות נישואיו הוא תורה שלימה ויפה וכו', ושיחה דידי' גדול עוד יותר שאמרו בברכות שם שהיא תפלה ומייתי דישפוך שיחה דעני כנ"ל דשיחה הוא סיפור דברים דרך שיחה בעלמא, וכדדייקינן נמי בסוכה שם מלשון משיחתו של ר"ג ולא אמר מדבריו, והעני כל שיחתו הוא תפלה שזהו כל שיחתו שפיכת שברון לבו ועניו ודכאות רוחו עד שכל השומע ירחם עליו ואין צריך תפלה רק שיחתו היא תפלה, על דרך שאמר דוד המלך ע"ה ואני תפלה ששם עצמו עני שאין צריך להתפלל רק הוא עצמו תפלה כמו ששמעתי הפירוש כן, כי עני ההולך ערום ויחף וצפד עורו מפני רעבונו עד שחשך משחור תארו וכל גופו פצעים ומכאובים וכיוצא, זה כשיעמוד בפתח אצל מי שיכול לרחמו עליו ולעזרו אין צריך לדבר בקשתו כלל כי כל רואהו ירגיש מבוקשו וירחם עליו והוא עצמו תפלה, וכן היה דוד המלך ע"ה שפל רוח בעיניו ומכיר נגעי לבבו וזהו דרגא דעני שגם שיחתו תפלה.

ונקטינן אין עני אלא בדעת כמה שכתוב בנדרים [מ"א ריש עמוד א'], ות"ח העשיר בדעת כל שיחתו תורה, אבל התורה עצמה היא תפלה כידוע דזה סוד יחוד קוב"ה ושכינתי' איהו אמת ואיהי אמונה ואין אמת אלא תורה כמה שכתוב [ברכות ה' רע"ב], וזהו עיקר התפלה הנענית כאשר היא מתוך דברי תורה כמה שכתוב קרוב וגו' יקראוהו באמת היינו בדברי תורה, וכמה שכתוב כי ידע שמי יקראני ואענהו ואמרו בשוחר טוב (צ"א) על פסוק זה דאין נענין מפני שאין מתפללים בשם, ושם ד' היינו דברי תורה כמה שכתוב בברכות [כל אחד א'] לברכת התורה מכי שם ד' אקרא הבו וגו', וכן אמרו שם [ט"ז ב'] על פסוק בשמך אשא כפי זו תפלה היינו כשיתפללו בכח התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה וזהו התפלה הנענית, ומסיר אזנו משמוע תורה גם וגו' ותלמיד חכם שכל שיחתו תורה כל שיחתו תפלה גם כן כי זהו היחוד הגמור דקוב"ה ושכינתי', וזכה יצחק לזה כשהלך לזיווג דרבקה שהוא סוד היחוד כידוע, ותפלה דיעקב אבינו ע"ה נקרא לשון פגיעה היא תפלה בחוזק כדרך שאמרו (תענית כ"ג, פסיק"ר פ"ג) צדיק גוזר והקב"ה מקיים,

וזה נקרא מפגיע עיין תענית [ז' סע"ב] ורמוז במה שכתוב [שבת על זה ב'] אימת מפגיע על ארי ועל זה אומרים כי אזלת ידינו ומפגיע אין בעדינו היינו הבא בזרוע ובכח ידינו דותגזור אומר ויקום, וזה נקרא קול כמה שכתוב הקול קול יעקב ונאמר שמע ד' קול יהודה, והן הקולות דמתן תורה הנשמעות מתוך האש, דיצחק הוא האש המוליד הקול ויעקב הוא הקול עצמו שמטתו שלימה שהוא כלל הכנסת ישראלשהם עצמות התורה דאמת ליעקב הדבוק באלקים חיים, וחי לעולם כמה שכתוב בתענית [ה' ב'] דלא מת כי אכל מעץ החיים ואין עץ החיים אלא תורה כמה שכתוב בתדבא"ר [פ"א] שנאמר עץ חיים היא וגו' והוא עצם התורה.

והם ג' מדריגות עמל הנזכר בסנהדרין [צ"ט רע"ב] על פסוק אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל מלאכה וכו', אין רצה לומר מלאכה גשמיות בעולם הזה דלאיזה צורך יולד כך, רק רצה לומר מלאכת ד' ועבודתו יתברך במצות ומעשים טובים וכמה שכתוב (זוה"ק חלק א' כל זה. יל"ר בראשית) על פסוק לעבדה ולשמרה באדם הראשון בגן עדן דרצה לומר במצוות עשה ובמצוות לא תעשה, וזהו דרגא דאברהם אבינו ע"ה שקיים כל התורה כולה עד שלא נתנה (קדושין פ"ב.) כאדם הראשון קודם החטא בגן עדן, וזהו עמל מלאכה שבששת ימי המעשה כמלאכת שמים וארץ ותולדותיהם בששת ימי בראשית דהבראם באברהם [בראשית רבה פי"ב] שהוא עיקר הבריאה דששת ימי בראשית וכל מלאכתו של הקב"ה אשר ברא לעשות בעשי' בפעל, ולפי שהיא שורש המלאכה דהקב"ה ע"כ זהו מדתו, דאדם נברא בצלמו יתברך ולהדבק במדותיו ולהיות גם הוא עמל במלאכת ד' שהוא קיום הבריאה, וזהו ההתחלה בתיקון שלימות האדם אשר יולד לעמל סתם, ואחר כך בא יצחק והוא התחלת בעמל פה שהוא הדביקות יותר במדותיו יתברך שהוא ברא הכל ברוח פיו, וכמה שכתוב בדבר ד' שמים וגו' ובשבת [קי"ט] דמכאן שהדבור כמעשה וגם הוא עמל וזהו הדבורים דתורה ותפלה דשניהם שייכים רק לישראל כמה שכתוב מגיד דבריו ליעקב וגו' (ע' חגיגה י"ג.) ועכו"ם העוסק בתורה חייב וכו' (סנהדרין נ"ט.), ותפלה הוא שורש כנסת ישראלכידוע ושלמה המלך ע"ה ביקש על תפלת בני נכר בבית המקדש שיקובל ולולי תפלתו מצד עצמם אין להם שייכות לתפלה כלל, ולא נמצא תפלה בתורה עד האבות (ע' ברכות כ"ו:) שהם התחלת בנין אומה הישראלית, ואברהם אבינו ע"ה עדיין נקרא תחלה לגרים בחגיגה [ג' א'] רק משזכה להוליד יצחק הנימול לח' זכה לשם איתן האזרחי (בבא בתרא ט"ו:) להיות כאזרח בישראל, וע"כ לא נמצא בפירוש בתורה אצל אברהם אבינו ע"ה תפלה שפעל, דעל עצמו לא מצינו תפלה בתורה רק על סדום, ואף שנענה לא פעל לסדום כלום, רק גבי יצחק נאמר ויעתר לו

והוא התחלת שורש התורה גם כן כי שניהם מיוחדים כנ"ל, וכן אמרו [ברכות ח' סע"א] לא הוה מצלינא אלא היכי דגריסנא ובמגילה [כ"ט א'] איתא בהיפך הואי גריסנא בבי כניזתא יעוין שם, והם ב' מדריגות דיצחק ויעקב, ודיצחק נקרא עמל שיחה ואין שיחה אלא תפלה (ברכות שם) דהיא עיקר עמלו רק שנמשך מהתורה על ידי דכל שיחתו תורה, ויעקב העיקר עמל תורה שהוא מדריגת האמת ליעקב והתפלה נמשכת ממנה ובאה בכח התורה, ועל ידי זה גוזר על ידי כח התורה והקב"ה כביכול מוכרח לקיים גזירה שע"פ התורה דלא בשמים היא, ומצינו [ב"מ נ"ט ב'] נצחוני בני כי בכח התורה יכולים לנצחו כביכול והקב"ה שמח בזה כמו שאמרו ז"ל (עיין שם ובפסחים קי"ט.), וזהו דרגא דהמובחר שבאבהן צורת אדם החקוקה בכסא הכבוד שזהו שורש האדם דלעמל יולד לעמל פה דתורה מלכות פה תושבע"פ שהיא המסטורין של הקב"ה דמי שמסטוריו בידו הם ישראל (תנחומא תשא), וזהו תפלת ערבית שתיקן יעקב דגם כי אשב בחושך ד' אור לי הוא המחשכים וחושך דתורה שבע"פ הנזכר לעיל, ומכל מקום אנו אומרים כי אתה אבינו על יצחק אבינו ע"ה כמה שכתוב בשבת [פ"ט ב'] ודלא בסבא טעמא וכו' ושמעתי דסבא הוא יעקב ודרדקי אברהם שהוא ההתחלה ויעקב הסוף, ומצד שניהם אין מקום לתיקון החוטאים רק כשימחו על קידוש השם ויתקדש שם שמים על ידם ובזה יהיה עלייתם, אבל מצד יצחק אש דתורה היא אש אוכלת אש ושורפת אש של גיהנם, וכמה שכתוב [סוף חגיגה] דת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן כי היא התבלין ליצר שנעשה טוב מאוד, ועל ידי החטאים אשר כשנים כשלג ילבינו ויתמו חטאים ולא חוטאים (כדרך שאמרו ברכות י' ע"א).

וזהו השיחה דחולין שנעשה דברי תורה, ודוד המלך ע"ה ביקש על זה בפיקודיך אשיחה ואשיחה בחוקיך וכדומה כמה פעמים שיהיה כל שיחתו תורה כי הוא נגד יצחק, דמשה ואהרן ודוד [דאתי ממרים אחותם כמה שכתוב בסוטא י"א סע"ב] נגד ג' אבהן, אהרן עמוד העבודה וההשתדלות נגד אברהם שנקרא דם כן כהן כמה שכתוב (נדרים ל"ב:) על פסוק אתה כהן לעולם, ומשה מלגאו יעקב מלבר (תיקו"ז תי' י"ג) הוא הפנימיות דמדת האמת ליעקב ע"כ הוריד התורה לארץ כענין ותשלך אמת ארצה ואמת מארץ תצמח, ודוד אדמוני מסטרא דיצחק והוא הגבר שהקים עולה של תשובה (מו"ק ט"ז:) לתקן כל חטאים הקודמים, ומזרעו המשיח דבימיו ועל ידו יבוקש עון ישראל ואינינו וגו' ואז יהיו כל ישראל תלמידי חכמים כמה שכתוב ולא ילמדו וגו' ויבורר שכל שיחתן של כל ישראל בעולם הזה היה רק דברי תורה, ואשרי הזוכה לזה בחייו בעולם הזה וכמו שזכו האבות ושבטים שמשיחתן נעשה ספר שלום בתורה ד', כי ספר בראשית עיקרו

רק משיחותם של אבות ועבדיהן ושבטים וזהו ספר הבריאה כי הוא כולל דבר ד' אשר בזה נברא שמים וארץ, וגם בתלמוד שהוא תורה שבע"פ נאמרו הרבה שיחות שנראים כשיחות בעלמא והם תורה שבע"פ, [ושמעתי ממאן דהו דרב שלא שח שיחה בטילה זכה דמשיחותיו במילי דעלמא נקבעו דברי תורה כמו בשבת [קכ"ד רע"ב] אייתי לי' שותא לכהנא וכו' שקילו שותא מקמי כהנא וכו' ולמדו מזה דין טילטול ושם למדו מזה דלא היה מדבר לבטלה אם לא שבא להשמיענו דין בזה עיין שם ובחולין [קי"א ב'] יהיב טעמא כולי האי ולמדו מיני' דין נ"ט בר נ"ט ע"ש, ויש עוד בפסחים [על דרך רע"ב] א"ל אי מעלי טפלי' הב לי ואיכול, ובאמת גם מהרבה תנאים ואמוראים יש כהאי גוונא הרבה בתלמוד ובכמה דוכתי יש שלא נכתב גוף השיחה רק הדברי תורה היוצא, כמו בשבת [ע"ה ב'] ג' דברים סח לי רב אשי וכו' ובסוטה [כ"ה א'] ג' דברים סח לי זעירא וכו' וכן בכמה דוכתי, לשון סח משמע דדרך שיחה בעלמא היה כמו שנתבאר לקמן מסוכה [כל אחד ב'] דדייק כן מלשון זה, והיינו שזה סיפר לו איזה סיפור ושיחה שמתוכה נלמד דין ההוא וכההוא דמשיחתו של רבן גמליאל, אלא דשם נזכר השיחה וכאן לא זכרו השיחה עצמה רק הנלמד ממנה והכל בכתב מיד ד' עליהם השכל, וכמו בנביאים נבורא שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה כמה שכתוב במגילה [י"ד א'] כן בחכמי תורה שבע"פ, ובודאי כל אחד מתנאים ואמוראים חידש הרבה דברי תורה בכל ימי חייו ונמצא מהם רק מימרות מועטים והם עותם שידעו שצריכים להיכתב זכרון בספר לעולמי עד, וכן בענייני השיחות שקבעו הכל מה שיש בו צורך לעלמי עד וכל דבריהם במדה ובמשקל, ועיין [ברכות נ"א א'] שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים וג' דברים סח לי מה"מ נראה לי דהוא גם כן תמצית מאיזה סיפור ושיחה שסיפרו לו].

פרק לז

ענין שבת ויום טוב לקדושת שבת גדולה ומכל מקום ביום טוב שמחה יתירה מבשבת, כי קדושת שבת הוא מהקב"ה כמה שכתוב ויקדש אותו משא"כ יום טוב ישראל מקדשים לי' כמה שכתוב בפרשת על פסוק (קי"ז:), כי נקבעו על הנסים שנעשו לישראל בהם, והוא כענין את ד' האמרת וד' האמירך דרוממות השם יתברך בעולם הזה הוא רק על ידי בני ישראל שמקדשין שמו דלולי הם לא היה נודע בעולם (הזה), ונמצא מצד הקדושה שבת גדולה שהקדושה נחשב יום טוב גדול, כי הוא המשכה מקודש העליון מה שהשם יתברך מתקדש בעולם הזה על ידי ישראל עם קדושו גם בעולם השפל, משא"כ שבת היא מדה אחרונה שהיא הכנסת ישראל והיינו מצד עצם היום, דהמקבל הקדושה דקבוע

וקיימא הם כנסת ישראלאבל מצד הקדושה הוא המשפיע לכנסת ישראלוכמה שכתוב ז"ל דאמר הקב"ה לשבת כנסת ישראליהיה בת זוגך, ובבראשית רבה [ס"פ י"א] איתא בן זוגך ועיין בזוהר [בשלח ס"ג סע"ב] בסוף הדבור, ויעוין מה שכתבתי במקום אחר דבשבת דלילא נקרא שבת כלה וכנסת ישראלהמשפיע דנצטוו לקדשו משא"כ בשבת דיממא, וזהו מצד רוחניות הקדושה אבל מצד הגופניות דיום שהוא זמן הוא מצד הגופני דעולם הזה שהוא תחת הזמן והזמן הוא המקבל קדושה יום טוב דישראל מקדשי שזה סוד את ד' האמרת הוא גדול, ומתהפך בזה החומר חותם להיות המשפיע מקבל והמקבל משפיע וע"כ השמחה ביום טוב יותר, וסוד זה רמזו חכמים בלשון המשנה [עירובין ל"ח א'] יום טוב הסמוך לשבת וכו' בראשון למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח וכו', ובגמרא שם איתא כשם שאין מערבין ליום א' חציו לדרום וחציו לצפון כך וכו' יום א' למזרח ויום א'למערב, ועל דרך הפשט הדבר פלא מדוע שינה הלשון בחלוקת יום א' נקט צפון ודרום ובב' ימים נקט מזרח ומערב, ובודאי הלשון אומר דרשני על דרך הסוד אשר הבאים בסוד ד' יבינו איך הלשון מדוקדק היטיב, דחלוקת יום א' הוא לדרום וצפון חצי יום הראשון הוא הבוקר דאברהם מדת החסד דרועא ימינא, וחצי יום האחרון דרגא דיצחק שתיקן תפלת המנחה כידוע, אבל יום טוב ושבת הם דוגמת מזרח ומערב שהם ת"ת ומלכות כידוע שהוא יחוד הקב"ה וכנסת ישראלאני לדודי ודודי לי הוא מקלסה והיא מקלסתו, שכל ספר שיר השירים בנוי על זה דע"כ הוא קודש קדשים שהוא חיבור ב' הקדושות תפילין דכנסת ישראלותפילין דמארי עלמא (ע' ברכות ו'.), והם קדושת שבת ויום טוב ופעמים זה מזרח וזה מערב ופעמים להיפך וכנ"ל.

פרק לח

עיקר השמחה הוא מסטרא דגבורה, כמה שכתוב בלידת יצחק כל השומע יצחק לי ואז"ל (יל"ש רמז צד) הרבה שחוק ושמחה היה בעולם, ויין שהוא מסטרא דגבורה ישמח לבב אנוש, וכן אורייתא דאמרו בזוהר (ח"ב פי:) דמסטרא דגבורה נפקא וכמה שכתוב (סוטה ל"ג ע"ב) משה מפי הגבורה פקודי משמחי לב, וזהו כשזכה שנעשית לו סם חיים דתורה תבלין ליצר (קדושין ל:) שזהו עיקר הגבורה הכובש את יצרו (תמיד ל"ב.), ובזה זוכה לשמחת לב מבקשי ד' דשמחו צדיקים בד' כתיב שזהו השמחה שרוצה השם יתברך בעולמו דישמח ישראל בעושיו, וזה אי אפשר אלא כשנסתלק המסך החוצץ דע"כ אמרו בתדב"א (רבא פ"ג) אני יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי, דשמחת בני ישראל הוא רק הבאה מתוך היראה דע"כ נאמר עבדו את ד' ביראה ועבדו את ד' בשמחה דצ"ל

שניהם יחד (ע' ברכות ל':), וזהו שמחה הראויה לאפוקי שמחה של הוללות על ידי מילוי תאות עולם הזה וכיוצא למי שלא זכה דנעשית לו סם המות (יומא ע"ב:) כי טעם מהיין שהביא יללה לעולם דמי שלא זכה משממתו (שם ע"ו:) ששמחה זו לפי שעה וסוף נעשה שומם וריקן מכל על ידי זה, וזהו פסולת הגבורה שקלט עשו דעל חרבו יחי' שנטל העולם הזה לחלקו לשמוח בשמחת שעה בעולם הזה דעז"א הנה משמני וגו' דאז"ל שברכתו הוא דבר המזומן, כי לשמחה דעולם הזה אין צריך הכנה כי הוא מוכן ועומד לפני כל הרוצה לילך בשרירות לבו ולפרוק עומה שכתוב משא"כ השמחה של אמת לא בקל לזכות לה, ויצחק כשביקש לברך מתוך אכילה ושתי' דהיינו שמחה של מצוה דאין שמחה אלא בבשר ויין, (פסחים ק"ט.) זרזו לצאת השדה הידוע היא שהיה יוצא לשוח בה שהיא מקום תפלה. וכמו שאמרו ז"ל (שם פ"ח.) דיצחק קראו שדה ולעשות השתדלות שיהיה הציד לו רצה לומר לסטרא דידי' דיצחק שיוכל להביא שמחת השם יתברך בלבו כשיהיה הכנה והשתדלות של קדושה, כי כהיית עינים מראות אינו ראיה גשמיות רק ראיה רוחנית של נבואה ורוח הקודש שלנביא יקראו הרואה, ומיצחק נעלם אז ראיה זו וע"כ ראה לחשוב על עשו שראוי לקדושה, וסיבת מחשבתו כי ציד בפיו הענין כי עשו הוא המקטרג הגדול בשמים ממעל נגד יעקב וזרעו כידוע דשרו שהוא כחו הוא ראש המקטרגים. כי הפה נברא לדבר דברי תורה דעז"א (סנהדרין צ"ט:) על פסוק כל עמל אדם לפיהו לעמל פה, ומות וחיים ביד לשון דמי שלא זכה ומשמש בו בלשון הרע נעשית לו סם המות דהורגת שלשה כי שקולה נגד ג' עבירות החמורות כמו שאמרו ז"ל (ערכין ט"ו:), ודואג על ידי שהיה גבור בתורה כמו שאמרו ז"ל עליו לשון זה (סנהדרין ק"ו:) והיה משמאיל נעשה לו הכח שהיש לומר בפה לסם המות להיות מדבר לשון הרע על דוד המלך ע"ה שהוא שורש קדושת הפה שבקדושה דמלכות פה תורה שבע"פ קרינן לה (במא' פתח אלי'), והוא אדמוני עם יפה עינים דהורג רק מדעת סנהדרין (בראשית רבה פס"ג) על פי התורה אשר יורוך, אבל דואג נקרא אדומי מסטרא דאדום הוא עשו כי גם הוא כחו בפיו דע"כ יצאו ממנו רבי עקיבא ור"מ ראשי תורה שבע"פ, אלא שהוא לקח לחלקו המות שבפה ומצד כחו שבפיו דבורו עושה רושם להיות מקטרג בגבהי מרומים, והנה מצינו בדרז"ל (שבת נ"ה. וש"ד) מדת הדין שמקטרגת כי יש פעמים איזה קטרוג מצד מדה"ד דקדושה שמזה נמשך העונשין דבידי אדם ובידי שמים שבתורה לעוברי רצונו, וחשב יצחק כי רצה השם יתברך שיהיה נפש בפועל לקטרוג זה ובאמת חס וחלילה אין הקדוש ברוך הוא חפץ במי שמדבר דלטוריא על בניו כמו שאמרו ז"ל (שי"ר פ"א) ולא ברצון השם יתברך הוא, רק בבחירתו הרעה לקח מקח רע הזה לעצמו, וזהו הציד

שבפיו שראה שפיו פועל בקטרוגיו למעלה וראה שיש לו כח בפיו, וחשב דכח זה הוא מצד השם יתברך ושאינו מקטרג אלא על מה שהשם יתברך רוצה שיקטרגו ומזה גם כן בא שמחה כמה שכתוב ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם רשע, אבל שמחה זו הוא רק לזרע יעקב כשינקמו מעשו דאין רשע אלא עשו כמה שכתוב (מגילה ו'.) על פסוק יוחן רשע כי הוא שורש הרשע שבמקום המשפט מצד הפסולת. אבל בני ישראל עמך כולם צדיקים כתיב בהו וכן דרז"ל (סוטה י"ג.) פסוק זה דישמח וגו' פעמיו וגו' על יעקב במערת המכפלה שהרגו אז לעשו, ושמחה זו שמצד הנקימה וחרב נוקמת שהוא סטרא דעשו גם היא אינה אלא לחלקו של יעקב, שכל שמחה של אמת הקיימת לעד שזהו הנקרא שמחה בלשון הכתוב אינו אלא לקו היושר דלב כמה שכתוב לישרי לב שמחה שזהו נחלת יעקב בלא מצרים (שבת קי"ח ע"ב) מצד ישרות הלב שזה אין לו גבול, משא"כ לבו של עשו מלא עקלקלות ועקמומית רק בפיו היה ציד לרמאות עד שהיה מקום גם ליצחק שהיה נביא ד' לחשוב בו על ידי הכיהוי עינים, ועל ידי כיהוי זה גם כן לא הכיר אחר כך את יעקב אבל הריח את ריח בוגדיו שגם פושעי ישראל מלאים מצות כרמון (סנהדרין ל"ז ע"א) ואין שום מקום לקטרג עליו.

ויצחק לא ציוה להביא לו יין, דידע דיש שותהו ורע לו (ברכות נ"ז.) ואולי יביא לו מסטרא דרע, וכשראה שהוא מעצמו הביא לו ראה דמאת ד' הוא ושהוא יין המשמח כמו שהיה באמת מצד הקדושה ונתמלא בשמחה כשהריח בבגדיו, והם בגדי עשו שהוא הלבוש דחרב נוקמת שלבש עיקב אז, וכשראה שהכל בקדושה ע"כ אמר הוי גביר לאחיך וגו' ומכיכי תיתי להמשיל בן בין הבנים על שאר בניו ואף שחשב בעשו מכל מקום לא החשיב את יעקב לרשע חס וחלילה, אבל לפי שראה עשו מקטרג עליו וכיון שראה שהכל בקדושה והקטרוג בקדושה ע"כ ראה שבדין הוא שיהיה גביר לאחיו, וזה היה באמת ראוי ליעקב, אבל אלו היה יודע שהוא יעקב לא היה מברכו כן כי עיקב לא היה מקטרג מעולם לעשו, ואין הקטרוג ממדת יעקב כלל אפילו נגד רשעים וכמו שאמרו ז"ל (במדבר רבה פ"כ) דהנביא היה מצטער גם על איסור והיתר כמ,ש לבי למואב כחלילים, והוא מדתו של הקב"ה דאין שמח במפלתן של רשעים (מגילה י':) אבל גם בכל האומות לאחרים משיש ובעשו ביחוד השם יתברך חפץ באבדונו, כי ממנו שורש עמלק דכתיב בו תמחה שהוא שורש הקטרוג נגד הברית שכרת השם יתברך עם ישראל כמה שכתוב (תנחומא ס"פ תצא) דהיה זורק את הברית ואמר טול מה שבחרת, היינו דהראה דהם נחשלים ואע"פ שבאים בברית חותמו יתברך עדיין המקטרג מוצא מקומו לקטרג דמה נשתנו אלו מאלו, וע"כ נאמר ואת עשו שנאתי האשים הריו שממה דלא זכה משממתו

ונאמר משנאיך ד' אשנא, וע"כ אף דיעקב לא קיטרגו מכל מקום ודאי היה שונאו ושמח בנקמתו מה דקוב"ה תבע ביקרו, וע"כ נתגלגל שיחשוב יצחק עליו שהוא עשו דידע שהוא המקטרג תמיד בשמים נגד יעקב ורוצה למשול עליו ובירכו בזה דהוי גביר, ועל ידי זה זכה יעקב בברכה זו להיות מושל על עשו ולא יוכל לצאת קטרוגו לפעל בשום דור, וגם לברכת אוררין ארור זכה על ידי ההתלבשות בבגדי עשו דעל ידי זה הריח ריח בוגדיו, דיעקב מצד עצמו אין עליו שום מקום קטרוג וכל נגיעת שרו של עשו כשנאבק עמו היה רק בכף יריכו ואמרו בבראשית רבה (פעל זה) בצדיקים היוצאים ממנו, וגם הם כולם זרע אמת דמטתו שלימה רק שדבר זה הוא מצד האמת לאמתו ויתגלה לעתיד כשיבוקש עון ישראל ואינינו, אבל מצד הלבוש שבעולם הזה יש נגיעה למקטרג והיינו מצד זרעו אחר שנתפשטו ממנו, אבל מצד האמת ליעקב עצמו מצד התכללות זרעו בו ששורשן של הבנים כלולים במוח האב אין בהם שום פסולת לקטרג כלל, רק אחר שהוליד בנים ונתגלו נפשותיהם מלובשים בגופים בפני עצמו מצד הלבוש כתנות אור הגוף שממשכא דחויא כידוע יש מקום קטרוג למראית העין בעולם הזה, אבל יעקב אבינו ע"ה מצד עצמו שאז"ל עליו (תענית ה':) דלא מת הוא תיקן העטיו של נחש לגמרי, ולבוש גופו היה כתנות אור תחת עור ולא היה טענה עליו גם מצד גופניותו אף מצד הירכין שהוא ההתפשטות בזרעו טרם שנתלבשו בגופים בעולם הזה, וע"כ אלו יצחק היה מכירו שהוא יעקב אז כששרתה עליו רוח הקודש בשעת הברכה היה רואה שאין שום מקום לקטרוג ואירירה נגדו כלל, מצד השגת האמת לאמיתו בעמידת יעקב עצמו בלבוש גופו שהיה כתנות אור המאיר בלי שום העלם הבא מצד החשכות דעולם הזה, אבל רק מצד ההתלבשות בבגדי עשו שהוא הלבוש דרע, ומכל מקום קראו הכתוב החמודות ואז"ל (פרד"א פכ"ד) שהם בגדי אדם הראשון שהגיעו לידו, והיינו הכתנות עור שאחר החטא כי לבוש עצמו הוא שורש הרע שאין לו תיקון כלל והוא פסולת גמור דע"כ נאמר בו תמחה, אבל כשהיה משמש את אביו שרצה להטעותו כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פס"ג) וידע שאביו נביא ובעל רוח הקודש ויוכל להשיג גם מה שבמעמקי לבבו וכל שכן מה שחוטא בפועל, ע"כ התלבש לפניו בבגדי אדם הראשון שאחר החטא היינו שהיה מראה לו בפשיטות טלפיים שלו שכל חטאיו הם רק מעטיו של נחש לאדם הראשון דהוצרך להתלבש במשכא דחויא וגשמיות הגוף הוא הגורם לחטאים, והתלבשות זה לא היה להתעות למראה עין בשר לבד רק גם להמבין בפנימיות לבבו היה מעלים גם בלב, כי יש התגלות הלב ומעמקים וכמה שכתוב אין חפץ לכסיל בתבונה דהיינו הבינה שבמעמקי הלב כי אם בהתגלות לבו שרוצה להתעות את עצמו גם כן

לחשוב כי לבבו טוב ורק היצר מסיתו לכל חטאיו, ואצל ישראל באמת הוא כן דלא ידח מהם נדח ואע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מ"ד.) דשורש מעמקי לבבו דבוק באלקים חיים חלק ד' עמו.

ועשו ראש המקטרגים נגד בני ישראל לומר מה נשתנו אלו מאלו, דזה כל קטרוג המקטרגים למעלה לומר דככל הגוים בית ישראל חס וחלילה כי הם אין מכירים אלא מה שגלוי בפועל במעשה או עכמה פעמים בהתגלות לבו ולא השורש הנעלם, וע"כ אמרו בתנחומא [פרשת צו] על פסוק ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך כי עתיד עשו להתעטף בטליתו ובא ויושב אצל יעקב שחושב שיכול להתעות גם את השם יתברך הצופה ללבב שמצד ההתלבשות בטלית של מצוה שהוא הלבוש הנגלה שגוף האדם מתלבש וכך הנפש מתלבשת בלבוש, וזהו ההתגלות לבו שמעמקי לבו מתלבשים בו, ומצד לידתו מיצחק ורבקה שהיה נקי אגב אימי' ואביו ונימול לח' דע"כ נקרא ישראל מומר בפרק קמא דקדושין (י"ח.) [ואף דראיתי בתשו' ח"ס יו"ד סימן (רמ"ה) דעשו שהיה אדמוני לא זכה לימול לח' ע"ש, כמדומה דראיתי באיזה מקום בדברי רז"ל נגד זה, ולדינא נמי קודם מתן תורה דאכתי לא כתיב וחי בהם ומצות מילה נצטוו בה אברהם וזרעו אחריו מפי ד' לא היו רשאים לבטלה מחשש סכנה דולד אדום אפילו תימא דהוא כאדום דפרק ר"א דמילה (קל"ד.) והאמת גם כן פשוט בעיני דהך אדמוני אין לו ענין לאדום דשם דלא נבלע דמו עדיין וזה גם בגדלו היה כן ויצחק אבינו ע"ה בקי ביצירה וטבע ויכול להכיר דאדמימותו אינו משום דלא איבלע דמו עדיין] שהוא נולד ישראל, רק שזרע יעקב אבינו ע"ה אין יכולים עוד להחליף שמם ולעקור עצמם משורש היהדות, ואפילו יגדילו עונות עד לשמים עדיין ישראל הוא לכל דבר ולא נעקר שם ישראל ממנו שהוא השורש שבקדושה שבכל זרע יעקב דמטתו שלימה שאין בהשורש שממנו שבכל זרעו אחריו שום פסולת, וע"כ זה השורש דשם ישראל שמיעקב אבינו ע"ה נשאר לעולם, אבל עשו אף דנולד בקודשה עדיין היה הבחירה בידו לעקור עצמו מקדושה זו שירש מאבותיו, כי אף שהאבות זכו לזרעם אחריהם להיות שורש קדושתם תקוע בכל זרעם כי הם בכח השתדלותם הפכו כל כחותיהם לקדושה ולא נמצא בהם שום רע כלל ומשורש טוב לא יצא אך טוב, מכל מקום עדיין לא זכו להיות מטתם שלימה עד יעקב היינו שיתהפך עצמיותם לגמרי שלא יהיה מציאות לרע כלל בענין שיהיה מציאותם מציאות אחר משאר בני אדם ושאי אפשר שיולידו אלא בדומה להם, וכמו שלא יוולד אדם מבהמה ובהמה מאדם כך אי אפשר להוולד גוי מישראל וישראל מגוי, ודבר זה התחיל מיעקב שזכה לשם ישראל לו ולזרעו אחריו, אבל אברהם ויצחק עדיין לא נתהפך עצמיותם

לגמר לגמרי עד לידת יעקב שאז נתקיים הבטחת כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק (נדרים ל"א.) ונדחו ישמעאל ועשו מליקרא זרע אברהם ויצחק, ואז נשתלמו גם אברהם ויצחק להיות מטתם שלימה כי מעתה אין קרוי ומתייחס למטתם אלא זרע יעקב, וע"כ נולד עשו קודם יעקב כדי שיצא הוא וסריותו עמו כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פס"ג) היינו שנדחה הפסולת שהיה במטתם מקודם, ואחר כך נולד יעקב שהוא התגלות המטה שלימה שיש בכח האבות, ועשו שנולד לפניו עדיין לא היה לו כח זה והוא היה מצד עצמו פסולת גמור ככל הגוים ועוד גרוע יותר מהם הרבה, כידוע דזה לעומת זה בכל מקום שיש שורש קדושה יותר הרע שלעומתו גם כן חזק יותר ועל דרך שנאמר (סוכה נ"ב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ובו היה שורש קדושה עצום מב' אבות קרוב ממש לקדושת יעקב אבינו ע"ה דהלא אח עשו ליעקב ועד שהגדילו לא היו ניכרים זה מזה כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה שם), ואף דבוצין מקטפירוש ידוע (כמה שכתוב ברכות מ"ח.) בהם לא היה היכר בילדות כי שניהם מצד תולדותם מאבותם היה בקדושה רק אחר שהגדילו וניכר כח עצמותם, ועשו מצד עצמותו שורש הרע אבל מכל מקום מצד כח תולדתו ושרשו מאבותם היש לומר כח להתלבש בפשיטות טלפיים שלא יהיה ניכר, וכמו שבקטנותו שהיה גובר שורש האבות בו שעדיין לא הגיע לכלל דעת דעצמו לא היה ניכר, וד' יראה ללבב כתיב רק שם הוי"ה שהוא מדת יעקב אבינו ע"ה שחלק הוי"ה עמו וכמה שכתוב בשיר השירים רבה על פסוק ולבי ער דהקב"ה לבן של ישראל שנאמר צור לבבי וחלקי שכביכול שם זה הוא פנימיות מעמקי הלב דבני ישראל, וע"כ הוא יראה ללבב ששם אין שום פסולת בזרע יעקב, ובאומות ובפרט בזרע עשו ביחוד הוא ההיפך אבל מצד ההתגלות יש מקום למדת הדין המקטרגת דהמשפט לאלקים הוא ולא לשם הוי"ה דשם יראו לעינים דהיינו ההתגלות, וע"כ נקראים הסנהדרין עיני העדה (במדבר רבה פט"ו) וכשיש דין למטה אין דין למעלה (דב"ר פ"ה).

ויצחק אבינו ע"ה שממדה זו על ידי קטרוגי עשו שהיה מוצא חן בעיניו לשעה, כהו עיניו ולא יכול עוד לראות לעינים וזכה להשגה דראיית הלבב בשעת הברכה שהוא ההשגה דשם הוי"ה דרגא דיעקב שהאיר נגד עיניו, דעכל אחד ראה ריח בני וגו' ברכו ד' שם הוי"ה דהריח ריח בוגדיו שגם הם מלאים קדושה, וזהו על ידי ברכת שם הוי"ה השוכן במעמקי לבם, וע"כ התחיל אחר כך לברכו גם מצד מדתו, מדה"ד שלא יהיה עוד מקום לקטרג עליו, וע"כ אמר ויתן לך האלקים וגו' גם מצד שם זה שהוא דרגא דידי' המשיך לו שפע ברכה גם מצד מדה"ד, כי אחר שהרגיש בו הריח אשר ברכו הוי"ה מעתה גם מדה"ד מסכמת בברכתו, ואף שח"מ ראה שיש מקום קטרוגים מצד

הלבוש דעשו שלבש וחשב יצחק דהוא עשו דעל ידי זה הריח ריח בוגדים רק שהם אין בוגדים אלא על ידי העטיו של נחש, ואותם בגדים דאדם הראשון והריח בהם ריח הפנימיות דצור לבבי שהמעמקים דבוק בד' ואסא קרו לי' והחטאים רק מצד החילפי והקוצים הסובבים להשושנה והאסא (עיין סנהדרין מ"ד.) וכמה שכתוב בברכות (י"ז.) גלוי וידוע שרצונינו וכו' ומי מעכב שאור וכו' ומלכויות, והם הכל אחד כי השאור ההוא השורש דגוים ומלכיות כולם והוא עמלק שהוא הראשית גוים וע"כ אמר ואוררך ארור שהמקטרג הרוצה לעשותך ארור הוא עצמו יהיה ארור, כי יתהפך הכל עליו כי כל הפסול פוסל במומו פוסל (קדושין ע'.) דלולי כן לא היה פוסל למי שהוא כשר באמת רק המום שבו חושב שגם האחר כן, וכך קטרוג עשו נגד יעקב כשנתברר לו שלימות מיטתו דיעקב ממילא קטרוג המקטרג ישוב עליו ונשא השעיר עליו את כל עונותיו ודרשו רז"ל (בראשית רבה פס"ה) עונות תם, ידיו על ראש השעיר הוא עשו איש שעיר שהוא המקטרג למעלה וחופר גומץ בו יפול ועל קדקדו חמסו ירד חמס עשו אחיך ישוב בראשו, שכשמתברר תמימות עיקב איש תם שאין בו פסולת ממילא ע"כ כל הפוסל הוא מצד שהוא מומו ומכריזים עליו פסול זה כדר"י פרק י' יוחסין (שם) וע"כ נעשה הוא ארור, וכן בהמן דאז"ל (מגילה י"ב:) דליכא דידע לישנא בישא כותי' והרבה בעל לשון הרע בעולם, אבל כונת רז"ל הוא על לשון הרע וקטרוג הבוקע ועולה לשמי מרומים עד שבקטרוגיו פעל לשעה ולפנים מיהת גזירת להשמיד וגו' על כל ישראל חס וחלילה דבר שהוא חורבן העולם לגמרי, ודבר זה לא פעל עדיין אדם בעולם, ועשו תמצית פסולת הרע שבכל האומות ע"כ כחו הוא ס"מ ראש המקטרגים כנ"ל, ועמלק תמצית הרע דעשו ושורשו, והמן תמצית ושורש הרע דעמלק ע"כ הוא תכלית השורש דרע דלשון הרע וקטרוגים נגד עיקר הכל שהם ישראל וליכא דידע כמותו, וע"כ אמרו בחולין (קל"ט:) המן מן התורה מנין המן העץ, וזהו תחלת קטרוג מדה"ד על חטא הראשון שהיה בעולם שהתחלת השאלה והקטרוג היה במלת המן, וזהו שורש המן מן התורה רצה לומר דאין לך דבר שאין לו שורש בקדושה דלולי כן לא היה לו מציאות בעולם, ועל ידי התורה היה בריאת כל העולמות והיא דפוס כל מעשי בראשית כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פ"א) וע"כ כל דבר צריך להיות לו שורש בתורה, ואפילו כל מיני רע יש איזה שורש מצד הקדושה רק מצד זה לעומת זה שעשה האלקים ורצה שיהיה עץ הדעת טוב ורע ומציאות להתגלות רע בעולם הזה נמשך מה שנמשך, ושורש ההתחלה לראש המקטרגים שמצד הרע שהוא תכלית הרע דלשון הרע השקול נגד ג' עבירות החמורות (ערכין ט"ו:) שנגדם הם ג' מלכיות, בבל נגד על זה ושם נשתחוו לצלם, ופרס נגד גילוי עריות ואז היה חטא

דנשיאת נשים נכריות שזה החטא שגרם שלא היה ביאה ב' דימי עזרא בתוקף כדיהושע כמו שאמרו ז"ל (ברכות ד'.) וזה גרם גם כן לקיחת אסתר לאחשורש שהיא גם כן גן עדן אבל באונס, וסופה דברצון כמו שאמרו ז"ל (מגילה ט"ו.) על פסוק כאשר אבדתי היה לשם שמים להצלת כלל ישראל ולבשתה רוח הקודש על ידי אותה מעשה (כמה שכתוב שם), ובזה נתקן הכל ונעשה הרפואה למכה לברר דבזרע ישראל הגם דלמראית העין הוא חטא כונתם לשמים, ויון נגד שפיכות דמים והם היו הראשונים לשפוך דם ישראל כמים בשביל קיום התורה ומצותיה מה שלא היה כן עד אז, דגם נבוכדנצר הרשע לא הרג אלא אותם הנלחמים עמו שלא רצו להשתעבד לו לבד, ובגזירת הצלם לא מצינו שנהרג שום אדם מישראל על זה רק ביקש לשרוף חנניה מישאל ועזרי' ולא נשרפו והשאר נשתחוו דאנדרטי היה כמו שאמרו ז"ל (ע' תוספות פסחים נ"ג: וש"ד), וכפי קליפת האומה שבני ישראל תחת ידם ומשועבדים להם כפי שרשם והשתקעותם באיזה כח דרע, כן הוא אצל בני ישראל אז בהיותם תחת ידם מצוי להיות נכשלים בזה מצד התגברות קליפה זו, ובמלכות יון התחילו ורבו המסורות בבני ישראל שהם כרודפים ושופכי דמים וכמו שאמרו ז"ל (ב"ק קי"ז.) על פסוק כתוא מכמר דע"כ הותר להורגו משום דבא להורגך, וזה התחיל בין בני ישראל במלכות יון ולא היה מקודם והתחלת גזירת שמד היונים היה על ידיהם כידוע לקורא בספרים, ומלכות הרשעה שמזרע עשו השקולה נגד כולם כמו שאמרו ז"ל (ויקרא רבה פי"ג) ע"פ דחילא ואימתני ותקיפא וע"פ חרב שלישיתה, היא נגד לשון הרע שזה היה חטא ישראל בחורבן ב' ועל ידי זה גבר כח הלשון הרע דעשו בקטרוגיו, וכל הגזירות רעות דמלכות הרשעה לא היה כזו דהמן כי הוא שורש הרע דלשון הרע דליכא דידע כמוהו ונמצא הוא שורש כל הרע שבעולם, ושרשו בקדושה היינו מן התורה שעל ידי זה נמשך היום מציאותו בעולם בשעה שהיה, הוא ממלת המן שבהתחלת קטרוג מדה"ד הקדושה דעצמות השם יתברך ומזה נשתלשל על ידי מסכים וצמצומים רבים מציאות קיום מקטרג מלאך רע הנעשה מהעבירה עצמה כידוע, והוא גם כן משאז"ל בבבא בתרא (ט"ז:) הוא יצר הרע הוא שטן וכו' יורד ומסית עולה ומקטרג וכו', ולעתיד ישחוט הקדוש ברוך הוא למה"מ ויצר הרע (סוכה נ"ב.) כי יתברר שכל חטאי ישראל הכל ממנו וקטרוגו היה במומו וישוב כל העונש עליו ואז יכלה השאור שבעיסה וכן השעבוד מלכיות שישוב הכל בראשם, וכן היה בהמן ששבה מחשבתו הרעה על ראשו דהנפוך הוא אשר ישלטו היהודים באויביהם ואותו ובניו תלו על העץ אשר הכין למרדכי, וכן בנחש הקדמוני שהוא המסית והמקטרג ונוטל נשמה סוף נטל שלו בי' קללות הקיימות בו לעולמי עד כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פ"כ, צ"ה) על פסוק

ונחש עפר לחמו, שגם כשיתוקן חטא אדם אותו רשע אין לו תקנה בשביל שרצה להוריד כל הבריות לעפר, וכן עשו על ידי קטרוגו ביוצאי ירך יעקב היה מיוצאי יריכו עמלק שאין בו שום לחלוחית טוב כלל דע"כ אין מקבלים גר ממנו כמה שכתוב [במכילתא ס"פ בשלח,] ועיקר תולדות יעקב יוסף ועליו עיקר הקטרוגים דע"כ שנאוהו אחיו ונמכר לעבד לפי שמזרעו עקרי מחטיאי ישראל ירבעם ואחאב, וכמה שכתוב בב"ר (פרשה פ"ד) דא' זה עתיד להסיתני לבעלים והוא שטנו של עשו ועמלק ונופל בידו כמה שכתוב בבבא בתרא (קכ"ג:), וכן גמר מחייתו לעתיד יהיה על ידי משיח בן יוסף, והכל על ידי ברכת אורריך ארור שזכה לה יעקב על ידי מה שהוכרח להתלבש בבגדי עשו כנ"ל, ונמצא כל התחכמות עשו להתעות אביו היה לרע לו דעל ידי זה גרם שיקבל עיקב הברכות ביתר שאת כמשנ"ת, ולפי שהוא לא ידע משם הוי"ה שזהו שם העצם שאין בו שיתוף דלא זכה בו אלא יעקב שהוא שורש השגה דשם זה, ואברהם ויצחק השיגו זה רק מצד השורש דיעקב הגנוז בהם שעתיד לצאת מחלציהם, ועשו הכיר רק דרגא דאביו פחד יצחק והיא השם אלקים והוא שם המשותף דיש גם אלהים אחרים והוא נדבק בהם, ולפי שמצד שם זה הכל במשפט כפי הנגלה ע"כ חשב שיוכל להתעות, ולא ידע איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו שהוא חשב שיוכל להצפין ובאמת אם יסתר וגו' ואני לא אראנו נאום ד', דמצד שם הוי"ה אי אפשר שום הסתרה והעלמה כי בוחן לבות ד' וע"כ כל מה שהוא חשב להתעות ולקטרג נהפך לרע לו וטובה לישראל.

וזהו פורים כי פור המן נהפך לפורינו וחייב לבסומי, נגד המשתה הראשון דאחשורש שהיה התחלת הרפואה למכה בשכרות אחשורש שנהרגה ושתי, והגמר במשתה היין דאסתר, והמן התפאר בזה ואמר אף לא הביאה וגו' והיה מלא שמחה על זה ולא ידע כי בנפשו הוא וכוס התרעלה שתה לא מיין המשמח, אבל אסתר דמסתמא גם כן שתתה עמהם היא שתתה מיין המביא שמחה דעל ידי זה ליהודים היתה אורה ושמחה, דאסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר כמה שכתוב בחולין [קל"ט ב'] שהיא נמשכת מצד ההסתר פנים שהיא מדת הצמצום והגבורה, אבל אף דאהדרינהו לאפירוש עוד ידו נטוי' עלינו כמה שכתוב בחגיגה [ה' ב'] מקרא דבצל ידי כיסתיך דקאי אואשים דברי בפיך והוא תורה שבע"פ, דתורה שבכתב הוא מה שדיבר השם יתברך עם משה פנים אל פנים וכן כל דורות הנביאים זכו לגילוי אור פנים, ואחרי שנסתלקה הנבואה התחילו חכמי תורה שבע"פ שעליהם אמרו בתנחומא [פרשת נח] העם היושבים בחושך ראו אור גדול עש"ב, וכן אמרו בסנהדרין [כ"ד א'] במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבל, אבל זהו מסטורין של הקב"ה כמה שכתוב (תנחומא פרשת תשא) מי שמסטורין שלי בידו

הם ישראל, כי ישת חושך סתרו כתיב דשם הוא סתריו יתברך, ואע"פ שהוא חושך והסתר פנים החושך הוא על ידי צל ידו יתברך ולא על ידי צלא דמהימנותא המגין וסוכך עלינו דרך הסתר פנים דוקא כמו להגן בפני החמה הלוהטת צריך לעשות צל ולהחשיך קצת, כי ריבוי האור מזיק לחלושי הראות וכן רבוי החום, וברוחניות גם כן כפי ריבוי האור שהיה בדורות הנביאים כן זה לעומת זה גבר אז יצרא דעל זה דכל הגדול מחבירו יצרו גדול (סוכה נ"ב.) וכן בכלל האומה, ובדור אלי' שהיש לומר יותר מששים ריבוא נביאים תלמודים כמו שאמרו ז"ל (רות רבה) היה ריבוי על זה גם כן כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין ק"ב:) דאחאב העמיד על כל תלם, ואנשי כנה"ג שבטלו יצרא דעל זה (יומא ס"ט:) דאמרו לא איהו ולא אגרי' אז נסתלקה גם כן הנבואה כי הוצרך להעלים הבהירות גם כן, אבל עוד ידו נטוי' בהסתר פנים לזכות לאור גדול יותר על ידי שאשים דברי בפיך שכל חכמת חכמי תורה שבע"פ הוא דברי אלקים חיים ית"ש, וכמה שכתוב בבבא בתרא (י"ב.) דאתאמרא הלכה למשה מסיני כותי', וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמרה למשה מסיני (ויקרא רבה פכ"ב) וע"כ חכם עדיף מנביא (בבא בתרא שם) דאף שהוא בהעלם הוא משיג יותר וזוכה לנטוע שמים וליסד ארץ כמה שכתוב בזוהר (חלק א' ה'.) דעל ידי חידושי דאורייתא נבראו שמים וארץ חדשים, וזהו רק בתורה שבע"פ שבה הם החידושין שמחדשין חכמי ישראל, וזהו חזרת קבלת התורה בימי אחשורש דהדר קבלוה מאהבה כמה שכתוב בשבת (פ"ח.), והיינו על תורה שבע"פ דעל זה היה תחלת כפיית הר כגיגית כמה שכתוב [בתנחומא נח], ואסתר סוף כל הניסים כמה שכתוב ביומא (כ"ט.) היא מדרגה אחרונה שבמדריגות הניסים, שבכל דבר יש י' מדריגות כמה שכתוב בקדושין [מ"ט ב'] בכל דבר י' קבין ע"ש, ומדריגה אחרונה הם הנסים נסתרים שהשם יתברך עושה עמנו בכל יום שאינו בהתגלות בשידור הטבע, רק גם הנהגה טבעית הכל הוא מהשם יתברך המסבב סיבות בהסתר והעלם להיות לטובת ישראל שעל זה אומרים על נסיך שבכל יום כידוע, וכן נס דאסתר לא היה בשידוד טבע כי זה דרך טבע שמלך יעשה רצון אשתו, אך עם כל זה הכל הכירו אחר כך סיבוב הסבות שתהרג ושתי ותלקח אסתר כי הכל נסים נסתרים לישועת ישראל, וזהו שגם בהסתרת פנים ידו נטוי' עלינו וזהו שורש אסתר, וע"כ היה הנס על ידי אשה שהיא המדרגה האחרונה בכל י' מדריגות רזא דאשת חיל עטרת בעלה כידוע, וע"כ לשון חכמים אסתר סוף וכו' קראו הנס על שמה שהיא המדריגה האחרונה, והיא מדה"ד שלמטה הקשה שמזה המשיכה שפיכת הזעם על המן ואויבי ד', ושמחה לצדיק עשות משפט כתיב והמשיכה על ידי זה ליהודים אורה ושמחה, אורה זו תורה (מגילה ט"ז:) שבע"פ שהוא אור גדול היוצא מתוך

החושך, ושמחה היא שמחת צדיקים בד' מעוזם בעת צרה שנתהפך הצרה שהוא פסולת הדינין למעוז וגבורה, וחרון הצרה וסערת ד' על ראש רשעים יחול, וזהו ההתהפכות דנהפוך הוא להמקטרג על ישראל ורוצה להמשיך חס וחלילה דינין עליהם הם נהפכים עליו, ולישרי לב שמחה דעל ידי זה מתיישר הלב כענין לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב (ברכות נ"ט.) דהאלקים עשה שיראו מלפניו ומרעים ומראה קול רעש ואש בוערה להפחיד האדם ועל ידי זה מתיישר לבו וזוכה לשמחה דשמחתי מתוך יראתי כנז"ל:

ושמחת לב יטיב גהה ומזהיר הפנים, וכן חכמת אדם תאיר פניו דהחכמה תעוז לחכם ועוז פניו ישונא, על ידי העוז וגבורה ושמחה הפנים מאדימין ומזהירין היפך בצער ובושה דאזיל סומקא ואתי חיורא (ב"מ נ"ח ע"ב), כי גוון האודם הוא המזהיר דע"כ מתרגמינן שני זהוריתא לשון זוהר, והאי שמשא סומקתא היא (בבא בתרא פ"ד ע"א) וזיוה וזוהרה בכל העולם, ומשה רבינו ע"הכשקיבל תורה מפי הגבורה זכה לקירון וזוהר אור פנים ופניו כפני חמה כמה שכתוב בבבא בתרא (ע"ה.) ותפוח עקיבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה כי הוא זכה לזוהרא עילאה וזיו פנים שלמעלה, ואחר החטא ניטל זיו פניו כמה שכתוב בבראשית רבה (פט"ז) ע"פ משנה פניו ותשלחהו ושעתיד להחזירו על ידי בן ישי כשיבולע המות יתוקן חטא אדם הראשון דבאור פני מלך חיים, וזהו שפירו דדוד דכתיב בי' אדמוני עם יפה עינים דעל ידי זה זוכה להיות עין בעין יראו בשוב וגו', וכמה שכתוב בשבת (פ"ט:) דמחוי להו יצחק הקב"ה בעינייהו, דזהו מסטרא דידיה על ידי הצמצום יכולים להשיג ועל ידי היראה זוכים לראיה, ואם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו דהאדמימות שמסטרא דעשו יתלבן, כשל"ג בגימט' שמח"ה היא שמחה של מצוה כשיעשה מהעונות זכיות, כי יש אדמומית הפנים על ידי כעס ורציחה או על ידי גסות רוחא שעל ידי חמרא וניאופין וחמודות עולם הזה שהיא השמחה של עוללות. דגם כן נראה לאותם האומרים לרע טוב כי ייטיב גהה ושמים חושך לאור ולחשוב שמזהיר, ובאמת הן משחירין פניו אחר כך ולעולם הבא והאי שחור אדום הוא אלא שלקה (כסוכה ל"ג ע"ב), עי אחר דאיגלי בהתחי' נשתנה מאדום לשחור ומזוהר הפנים להיות חשך משחור תארו, ולבן הוא היפך השחור דהוא שורש החסדים כידוע.

ובכל דבר יש טוב ורע מסטרא דעץ הדעת טוב ורע וכן בשנים ושלג, וכמו שנשאלתי דבכתוב הנזכר נאמר דשנים רע ושלג טוב ומצינו במקום אחר בהיפך לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, אבל ידוע דגוונו לבן ואדום הם מדות ב' אבהן אברהם ויצחק שיצא מהן פסולת, שאיש היהודי מזרע יעקב דמטתו שלימה צריך לירא וליזהר

מהם ולנטות מכל אחד המקצוות להפכו שעל ידי זה יבוא לקו המיצוע מידת יעקב, וכידוע דברי רמב"מ (בהלכות דיעות ובח' פרקיו) דבכל המדות צריך להתנהג בדרך האמצעי אם לא כשנטה לקצה הא' דאז צריך שיטה עצמו לקצה האחר, ועשו שהיה ישראל מומר (קדושין י"ח ע"א) ומת ברשעו הוא שורש לכל עונות בפעל שבזרע ישראל דע"כ נשא השעיר את כל עונותם, וכן נחש הקדמוני הוא שטן [בגימט' נחש עם הכולל] הוא יצר הרע הוא מה"מ (בבא בתרא ט"ז.) הכל נמשך מהפסולת שמסטרא דגבורה בזה לעומת זה, אבל ישמעאל עשה תשובה כמו שאמרו ז"ל (שם) אלא דאין תשובה מועלת בגוים דלא נתנה תשובה אלא לישראל, וכמה שכתוב קמאי ואיתא נמי בתנחומא האזינו, אלא שמכל מקום מצד שהוא גוי אין לו שייכות לישראל ורק מצד שהוא הפסולת דאברהם ואצל אברהם הוא רק בכל והיציאה לפעל הוא בישמעאל כי מה שבאב בכח יוצא לפעל בבן, והיציאה לפעל בפסולת דאברהם אינה אלא בזרע הגוים שאין נקרא זרעו, וע"כ גם בישמעאל עצמו מצד כח אברהם שבו לא היש לומר כח לישאר כך וסוף מצד שורש אברהם שבו עשה תשובה, אלא דלא הועילה לו לתקן הקודם כבישראל דאחר התשובה אין מציאות לחטא, וע"כ כל החטאים בפעל שבזרע ישראל אינו אלא מסטרא דעשו פסולת דיצחק ואף דגם הוא אין נקרא זרעו כמה שכתוב בנדרים (ל"א.) ולא כל יצחק, וע"כ כל חטאי בפועל של ישראל שהם לבדם זרע אברהם ויצחק באמת אינם בעצמיותם רק כהוצי הסובבים האסא, מכל מקום הסתבבותם בא על ידי שורש עשו מה שמשרשו ותולדתו נולד בבטן א' עם יעקב ועד שהגלו לא ניכרו בין זה לזה כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פס"ג) על פסוק ויגדלו הנערים, ומצד הפסולת דאברהם אבינו בא רק ההרהורים דתאות שבכח בלב עד שלא יצא לפעל, ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה בישראל כמה שכתוב בקדושין (ל"ט:) אבל הפחד מהמחשבה רעה רק דעל ידי זה הרי הוא ניתק ונתקרר מעבודת השם יתברך ויצחק היה מנוגב מכל תאוה וע"כ היה לבבו בוער כאש תמיד להשם יתברך בלא שום קירור, וזהו תודלות אברהם שבקדושה דמיא אוליד אשא שהצמיח החשק להתלהב להשם יתברך משא"כ בפסולת שהוא החשק לחמודות עולם הזה, וזהו היראה משלג שהוא מביא קרירות ועל זה נאמר לא תירא לביתה משלג דיראה זו אינו נוגע לעצמותו רק לביתו, כי הלב הוא בית ומשכן הנפש שהוא עצם קדושת איש הישראלי שעל זה א' בברכות (כ"ח.) יכוין את לבו כנגד בית קה"ק, כידוע בזוהר דהלב מכוון נגד בית קה"ק כי הקב"ה צור לבבן של שיראל והוא שוכן בלב איש ישראלי אפילו כשהוא ישן ויושב בטל דכישן דמי וכמה שכתוב בשיר השירים רבה על פסוק אני ישינה ולבי ער, ומזה בא התעוררות בלב כל פעם

להקיצו מתרדמתו והיצר הרע הוא הזבובי מות היושב על ב' מפתחי הלב (ברכות ס"א) להשכיחו ולהפילו במחשבות של דמיונות עולם הזה לקררו על ידי זה מההתעוררות ההתלהבות להשם יתברך, דזהו עמלק אשר קרך שהוא ראשית גוים הנמצא גם כן בעשו כי גם הפסולת של אברהם אבינו כלול בו, וזהו היראה לבית שהוא הלב משלג והוא שמחה של הוללות המקרר ומשכיח דשלג בגימט' שכחה כידוע, ולא תירא כי כל פנימיות הלב לבוש שנים הוא תוקף הגבורה הקדושה להתגבר על יצרו כידוע דגבורות הקדושות שורפין כל תאות רעות, ועצמיות הלב של איש יהודי גלוי וידוע שרצונינו לעשות וכו' (שם י"ז.) אלא שיש מעכב להיות הלבוש והבית המסבבין לעצמיות נראה לא כן, אבל בהתגלות מעלת האשת חיל יתגלה דגם הלבוש של ביתה הוא שנים, ובזה הוא הביטול לכל כח הרע שבלב גם עד שלא יצא לפעל והביטול לפסולת דאברהם אבינו הוא על ידי דרגא דיצחק.

וזהו דודי צח ואדום ביציאת מצרים אף דפסח נגד אברהם, מכל מקום הגאולה מכל הפסולת שמסטרי' הוא על ידי סטרא דיצחק דבפסח נולד יצחק (ראש השנה י':), ושבועות דהוא נגד יצחק דאורייתא מסטרא דגבורה (זוה"ק ח"ב פ"א) נגלה עליהם כזקן מלא רחמים (מכילתא שמות) ולבושי' כשלג חיור, כי התיקון לפסולת דיצחק הוא על ידי סטרא דאברהם ומעונות כשנים נעשה שלג שמתלבן, וזהו בשבועות דלא כתיב בי' שעיר לחטאת ואמרו בירושלמי (ראש השנה פרק ד' הלכה ח') דכאלו לא חטאתם, דהיינו שהוסר כתם החטא ונתלבן עד שכאלו לא חטא, ועדיין אין תכלית השלימות שמי שחטא כל ימיו ושב באחרונה ונתלבן להיות כמי שלא חטא הרי כך היה גם קודם שנברא, והגם דמבקשין הלואי שתהא יציאתו כביתו בלא חטא וגם זה טוב, מכל מקום הרי אין זה תכלית הטוב ושלימות המכוין בבריאה דמה פעל בביתו לעולם ונמצא בריאתו למגן, אבל שלימות התיקון כשיזכה לתשובה שלימה שיהיו זדונות כזכיות עד דעליהם הוא חי' יחי' כמה שכתוב בפרשת יום הכיפורים (פ"ו:), וזהו על ידי שלבבו בוער כאש להשם יתברך עד שנשרף ונכלה כל הפסולת והרע שבלב ונעשה כולו קודש לד' ממילא מתגלה דגם כל מעשינו פעלת לנו וכל החטאים הוא על דרך עבירה לשמה דגדולה ממצוה שלא לשמה (נזיר כ"ג:) והחטאים כשנים נעשה מהם לבוש שנים דמצות ובזה הוא ניצוח ואבדון שורש כל הרע וכח האומות ואדום, וכמה שכתוב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים וגו' שכביכול לובש לבושן של ישראל הנעשה מחטאיהם אחר שנזדככו ומזהירים כשנים, וזהו על ידי יצחק שאומר פלגא עלי ופלגא עליך כמה שכתוב בפרשת רבי עקיבא (פ"ט:) ולא כאברהם ויעקב שאמרו שם ימחו על קדושת שמך, ופירשו קמאי דאונות קאי שימחו

בשביל קדושת השם שאם אין לנו זכות יעשה למען שמו הגדול שנקרא עלינו, ועל דרך שנאמר לא לנו וגו' כי לשמך תן כבוד וגו' למה יאמרו הגוים וגו', ועל זה אמרו שם לא בסבי וכו' דעדיין אין זה עצה הראוי' לזכותן של ישראל דהגם שימחו העונות ויהיו כאלו אינם אכתי מה הואילו במה שנבראו ונשלחו לעולם הזה, וסבא ודרדקא, זה לא נכנס בו עדיין כל חומו וזה כבר נתקרר חומו, והוא מדת יעקב שקבלתי שהוא הסבא זקן מלא רחמים ולבושו כשלג היפך עשו הוא אדום, ואברהם דרדקא בהתחלת הכניסה לעבודת השם יתברך ועיקר השתדלותו לקרר רתיחות התאות הגובר בעולם שזהו הצלתו מאש דנמרוד הוא נורא דיצר הרע הבוער בעולם, וע"כ נקרא (חגיגה ג'.) תחלה לגרים שכל השתדלותם הוא בהסרת הזוהמא שבהם מגיותם, ורק הוא זכה לשם האזרחי (בבא בתרא ט"ו.) כאלו הוא אזרח בישראל מלידה בא בברית חותמו יתברך ולא מצד השתדלותו, וזהו המדה יתירה שבישראל נגד גרים שאמרו בפרשת י' יוחסין (ע':) דבישראל ברישא והייתי לכם לאלקים, דע"כ השם יתברך מושל על מעמקי לבבם ואי אפשר להם לנטות במעמקי לבבם מהשם יתברך כלל כי שרשם דבוק באלקים חיים ואינם דבר נפרד ממנו שיהיה בחירה בידם ליפרד ולהיות כגויי הארצות, דעל זה אמר העולה על רוחכם היה לא תהיה וגו' דאע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מ"ד.) דזהו כפיית הר כגיגית במתן תורה לומר דעל כרחם יקבלו, ואנכי קודם ללא יהיהלך ולא בא בלשון ציווי רק דע"כ אנכי אלקיך, וזהו אורייתא דמסטרא דגבורה שורש יצחק שבלידתו נתרבה החדוה בעולם כי הוא לידת נפש ראשונה בעולם שיהיה מלידה מבטן מקודש לד', ואף שעדיין היה בו פסולת מכל מקום גם פסולתו נקרא ישראל מומר דמלידה מבטן היה ישראל, אלא שאין החבל נפקע בפחות מג' (בראשית רבה פס"ח) וע"כ עדיין היה אפשר להמיר ולהשתנות, עד יעקב שהוא חבל נחלתו ובו אין פסולת כלל דכל החטאים נמחים גם בלא תשובה על קדוש השם עד שיבוקש עון ישראל ואינינו, אבל יצחק יש במטתו פסולת אבל כל הפסולת שלו הוא שאפשר להשתנות ולנתק שם ישראל ממנו, אבל מי שלא נשתנה ונשאר בשם ישראל על ידי שיש בו פסולת הרי הוא בהכרח היפך ומשנה הפסולת שלו לקדושה על ידי מה ששרשו דבוק בהשם יתברך ונמצא הכל מהשם יתברך.

וזהו התשובה השלימה שמגיע לעולם התשובה שמינה דינין מתערין, שמשם מקור הדינין ומתגלה המקור של כל מציאות הרע בעולם הוא על ידי התפשטות הדינין עד שהגיע לעולם התמורות דזה לעומת זה ששם יוצא הפסולת דעשו שהוא שורש הרע וע"כ כל הרע חל עליו, וכן בקדושה למעלה מעלה כשמתגלה ומתברר כי הכל בא מצד השורש עליון הרי ממך הכל ואתה הסבות את לבם אחורנית (עיין ברכות לב רע"ב), וזהו

פלגא עלי היינו מצידו שהוא אב לאומה הישראלית וכח האב מתגלה בבנים, והוא האב הראשון של שורש היהדות שמלידה כנ"ל, ומצידו שהוא מדה"ד הקדושה שנתגלית בעולם הוא מציאות הפסולת שנתגלה גם כן על ידו בעשו שהוא השורש לשאור שבעיסה ושעבוד מלכיות המעכב למעמקי הרצון שבלב איש הישראלי לעשות רצונו יתברך, ופלגא עליך היינו כמו אב ואם שותפין ביצירת הולד כך הקב"ה וכנסת ישראל נקרא אביו ואמו כמה שכתוב בריש פרק כיצד מברכין (ל"ה.) ויצחק התחלת הכנסת ישראלכנ"ל והוא דוגמת האם והקב"ה אב וע"כ פלגא עליך גם כן שבאים משרשך גם כן ולא הכל מצידי, ואם תאמר כולו עלי היינו שמציאות הפסולת הוא רק מצידי לפי שבי יש פסולת, הא קריבת נפשי ואני עולה תמימה לפניך שאין בי שום פסולת מצד עצמי, רק הוא מצד ההתפשטות שרצה השם יתברך בבריאת העולם, וכשמתגלה דהכל מהשורש מהשם יתברך הוסר המסך המבדיל הנעשה על ידי העונות בין ישראל לאביהם שבשמים, ועל ידי זה מחוי להו הקב"ה בעינייהו אף כי לא יראני האדם וחי, הרי אז"ל (במדבר רבה פי"ד, בתורת כהנים ריש ויקרא) בשעת מיתתן רואין שאז הוסר המסך דעולם הזה, וכן בהתגלות זה דפלגא עליך יוסר המסך דעולם הזה ואז יבוא חמוץ בגדים מבצרה בעשיית הטבח הגדול בארץ אדום שהוא זביחת היצר רע ושחיטת המלאך המות שיהיה לעתיד לבוא כשיבולע המות לנצח, בלבישת השנים על ידי הזדונות שנעשו זכיות דעליהם גם כן יחי' ואין שם מיתה הבא מחמת החטא, וע"כ יהיה יצחק ראש ההנהגה לעתיד כידוע מהאריז"ל, והיצר הרע יהיה נקרא לבן כמה שכתוב במדרש הנעלם פרשת חי' (קכ"ח ע"ב) דאתלבן כי יצטרך לחמידו דאורייתא, וזהו דהשנים כשלג ילבינו היינו השנים דקדושה גם כן יתלבנו לאחר שיתלו עיניהם בו יתברך כמה שכתוב בשבת שם, והחטאים יהיו כשנים הללו שסדורות ובאות משנת ימי בראשית דהיינו כזכיות, אחר כך יתעלו עוד עד לובן העליון שהוא החכמה שלמעלה מהבינה דשם התשובה שנעשין כזכיות.

ותורה שבכתב הוא רק נובלות חכמה העליונה (בראשית רבה פרשה י"ז) ועצמותה מגבורה דע"כ נמשלה ליין, ונאמר כי טובים דודיך מיין ודרשוהו (בשיר השירים רבה פ"א) אתורה שבע"פ דחביבים דברי סופרים וכו' דשם עיקר החיבוב ידידות וריעות בהתגלות המסטורין ונתינת הפוצטלין שבתוך פיו (שמות רבה פרשה מ"א), ועיקר החמידו דאורייתא והחשק לדברי תורה הוא בתורה שבע"פ בהתחדשות חידושין דאורייתא בלבבות בני ישראל זהו המשכת חכמה העליונה עצמה שהוא למעלה מהתגלות דתורה שבכתב שעל ידי משה רבינו ע"ה דלא קם נביא וגו', אבל חכם עדיף מנביא ודברים שלא

נתגלו למשה רבינו ע"הנתגלו לרבי עקיבא וחבריו כמה שכתוב בבמדבר רבה [פרשת חוקת] שהוא השורש דתורה שבע"פ כמה שכתוב בסנהדרין [פ"ו א'] כולהו אליבא דרבי עקיבא ובירושלמי דשקלים ע"ש, כי הוא הציד בפיו דעשו הרשע על ידי שרשו מיצחק דע"כ רישיה בעיטפירוש דיצחק ששם ניצוץ רבי עקיבא, שהפסולת הוא שנים דקדושה ומתהפך ללובן העליון שזהו תכלית המשכת החכמה דתורה שבע"פ שבעולם הזה מצד המחשבה וההעלם, דזה סוד כך עלה במחשבה שא' על מיתתו (מנחות כ"ט ע"ב) כי הוא מעולם המחשבה והחכמה שקודם שנתגלה אל הבינה שבלב, דשם אין השגת אדם בעולם הזה משגת אלא על ידי מסירת נפש למיתה, דעל זה אמרו (ברכות ס"ג:) אדם כי ימות באוהל דבמיתתן רואין (ת"כ ויקרא) ולזכות לראיה דמחוי בעינייהו אי אפשר אלא על ידי מס"נ וכמה שכתוב (פר"א פל"ב) ביצחק בשעת עקידה דראה וכהו עיניו על ידי זה מחיזו דהאי עלמא, כי עיקר הראיה הוא ראיית החכמה וההשגה וכמש"נ ולבי ראה הרבה חכמה וכלשון חכמה רואה אני את דברי פלוני, וע"כ נקראים הסנהדרין עיני העדה, (במדבר רבה פט"ו) וע"כ כל ימיו של ר' עקיבא היה מצטער מתי יבוא לידו מסירת נפש בפעל (ברכות ס"א:), מצד רוב השתוקקותו כל ימיו בהשגת שלימות החכמה וההשגה שיוכל לזכות על ידי זה, כי תכלית הידיעה שלא נדע הוא השגת עומק חכמתו יתברך שאי אפשר לידענה כלל כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ואי אפשר לבוא לזה על ידי התבוננות ודעת, וידיעה רק על ידי העדר הדעת, וזה גם כן סוד הביסום בפורים עד דלא ידע כי יום הכפורים אמרו בתיקונים (תיקון כל אחד) דהוא כמו פורים, ומי נתלה במי קטן בגדול (תענית ז' ע"א), והיינו דיום הכיפורים הוא עולם הבינה כידוע ואז נתרצה הקדוש ברוך הוא על מעשה העגל להצטוות על ידי זה במלאכת המשכן וקרבנות שלא נצטוו על זה מקודם, כמה שכתוב לא צויתי את אבותיהם בהוציאי אותם מארץ מצרים על דבר עולה וזבח, רק אחר חטא העגל ניתן זה להם לתיקונם ונעשו מהזדונות זכיות ומצות, וזהו נתינת לוחות אחרונות לתיקון שבירת הראשונות שהיה נראה כחטא גדול והשם יתברך נתן לו ישר כח על זה (שבת פ"ז.), דאין לך יפה מהצניעות ואחרונות שניתנו בהצנע יש להם קיום טפי (עיין תנחומא תשא).

ופורים הוא התחלת תורה שבע"פ על ידי דהדר קבלוה מאהבה, (שבת פ"ח.) ותוקף החשק שזהו יסוד תורה שבע"פ כפי גודל החשק והאהבה שיש לו לדברי תורה למסור נפשו עליה. כן הוא השגת חכמתו והמסטורין המתגלין לו מהמשכת חכמה עליונה (עיין זוה"ק ח"ב פ"ה.) שלמעלה מהבינה והדעת דידיעת והשגת אדם, והתחלת התערות הדינין שמשם המשכת מציאת הרע בפועל הוא מהבינה, אבל בחכמה שם אין שום מציאות

של רע כלל כיהכל עלה במחשבה בשוה לפניו דשם הוא למעלה מהידיעה והבחירה ומה שמתברר בסוף הכל הוא גלוי שם במחשבה תחלה, וע"כ המשתה ושכרות דפורים הוא עד דלא ידע בין ארור וכו' דמצד הסתלקות הדעת אין ידיעה להבדיל בין ארור לברוך והכל שוה לפניו, ובעולם הזה הוא רק על ידי שכרות כי מצד דעת אדם הוא ההבדלה בין טוב ורע וקודש וחול, ורק אם אין דעת הבדלה מנין (ירושלמי ברכות פ"ה ה"ב), ובעולם הזה דעת חסרת מה קנית (מ"ר ויקרא פ"א) אבל שלימות הידיעה שלא נדע הוא שיגיע למקום חסרון הדעת שמזה הוא המשכת שלימות קנין הדעת עד שאין חסר כלום כשיכור דכולי עלמא דילי', וזהו השמחה דקדושת ימי הפורים שזכו לה ישראל בימי מרדכי, ואין כאן מקום לבאר יותר:

סליק ספר **דברי סופרים** מעצם כתי"ק בסייעתא דשמיא: